AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 17 • NİSAN 2007 • 5 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2007/04

- Dünya Emekçi Kadınlar Günü Bildirisi
- Felsefe ve Tarihi
- Bir Gün Bile Yaşamak
- Hep Yolda
- Gazeteciler ve Roman(cılara) Dair
- Orhan İyiler ile Söyleşi

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Lokomotif
— Yanılmışım
— Hidayet
— Özel Öldürümcüler
— "Tahrik Var"
— Edebiyatın Ağır İşçisi: CEVDET KUDRET

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrın TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım
Deniz SARAÇ

Baskı
ILICAK Matbaası

Dağıtım
DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU. •Servet ÇOLAK. •Berrın TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Ünıversitesi). •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Ünıversitesi)*. •Prof.Dr.Sabrı BÜYÜKDUVENCI *(Ankara Üniversitesi)*. •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*. •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknık Üniversitesi)*. •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*. •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*. •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknık Üniversitesi)*. • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Maltepe Üniversitesi)*. •Prof.Dr.Ömer Nacı SOYKAN *(Mimar Sinan Ünıversitesi)*. •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

-Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılar telseli içerikli yazılar olacaktır

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir

Adres: Kuçükparmakkapı. Ipek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-Istanbul Tel./Belgeç (0212) 249 80 19
E-mail: insancıldergısı@hotmail com **www.insancil.com**

Yurtıçı yıllık abone bedelı: 60.000.000 TL - 60 YTL
Yurtiçi ödemeler için
T.Iş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çekı: 666043
TEB Maçka Şb. Hesap No.0045 00 42982

Yurtdışı yıllık abone bedelı: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.Iş Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.Iş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-Istanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Berrın TAŞ	8 MART DÜNYA EMEKÇİ KADINLAR GÜNÜ BİLDİRİSİ	1
Özden ÖZÜTEMİZ	FELSEFE VE TARİHİ	2
Emirhan YILDIZ	ŞİİRLER	4
Berrın TAŞ	HEP YOLDA	5
Gonca TÜÇ	ŞİİRLER	8
	BİR GÜN BİLE YAŞAMAK (I) (Roman İrdelemesi)	9
Molla DEMİREL	SÖZCÜKLERLE KONUŞMAK (Şiir)	21
İlyaz BİNGÜL	GAZETECİLER VE ROMAN(CILAR)A DAİR	22
Baha ÇITAKOĞLU	HEPİMİZ (Şiir)	24
Beyhan ASMA	ÇEHOV'UN EDEBİ KİŞİLİĞİ	25
Mustafa TABAK	KAN (Şiir)	27
İsmet Kemal KARADAYI	İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI - XIV	28
Sevgi İLGEZDİ	DÜŞÜNCENİN YOLCULUĞU (Şiir)	29
Safi MERDAN	YALAN DÜNYA (Öykü)	30
Nalan ÇELİK	HİÇ KIZIL KUNDAK OLUR MU? - 19 ARALIK 2006 (Şiir)	33
	ORHAN İYİLER'LE SÖYLEŞİ	34
Dilek YILMAZ	AYAKLANDIRACAĞIZ BARIŞI	43
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	44
Mustafa GÖKSOY	ŞAİRİN DÜNYASI (Şiir)	48

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü Bildirisi

Berrin TAŞ

11 Mart 2007 Pazar günü, İnsancıl Atölyesi'nde yapılan 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü Etkinliğinde, Berrin Taş'ın okuduğu bildiri

Merhaba,

8 Mart Emekçi Kadınlar Gününüzü kutluyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Kimileyin hep aynı konuşmayı yapıyormuşum gibi bir duyguya kapılıyorum. Her 8 Mart'ta konuşmama yaşamlarını bedel olarak ödeyerek bugünü bize armağan eden kadınları anarak başlıyorum. Öyle görünüyor ki kadın insanca yaşama olanağına kavuşana dek bu böyle devam edecek. Kadın toplumsal yaşantıda etkisini duyurana dek, öteki olma yazgısını değiştirene dek acılı tarihimizle yüzleşmeyi sürdüreceğiz.

8 Mart 1857... New York. Bin dokuma işçisi kadın, çalışma saatlerinin kısaltılması ve ücretlerinin artırılması için greve gittiler. Grev engellendi. Çıkan çatışmalarda 129 işçi kadın yanarak yaşamını kaybetti. Günümüzden tam yüz elli yıl önce ödendi bu bedel. İkinci Enternasyonal'in 1910'daki toplantısında Clara Zetkin 8 Mart'ın Emekçi Kadınlar Günü olarak kutlanmasını önerdi. Bu öneri Birleşmiş Milletler toplantılarında çeşitli süreçlerden geçtikten sonra kabul edildi. Bugün Dünya Kadınlar Günü olarak kutlanan 8 Mart, emekçi kadınların dünya kadınına armağanıdır.

Ne olmuştu da emekçi kadınlar çalışma saatlerinin kısaltılmasını, ücretlerinin artırılmasını istemişti. Sanayi devriminden önce kadınlar eve bağlı bir yaşam sürdürüyorlardı. Doğal işbölümü kadınların evde çalışmasını gerektiriyordu. Bu dönemde kadının toplumsal konumu evdeki üretici emeğiyle uyumluydu. Sanayi devriminden sonra bu durum kadının fabrikalarda çalışmaya başlamasıyla değişti. Kadın bu kez de kapitalizmin pençesinde günde on altı saat çalışmak zorunda kaldı. Üstelik kadının çalışması ikincil değerde bir iş olarak görüldüğü için düşük ücretle çalışmak zorundaydı. Emekçi kadınlar 8 Mart 1857'de insanca yaşama hakları için ayaklanmışlardı. Yüz elli yıl önce başlayan mücadele günümüzde de sürüyor.

Sanayi devrimiyle başlayan bu süreç kadına ekonomik özgürlüğünü vermiş gibi görünür. Uzun saatler boyunca karın tokluğuna çalışmakla bu özgürlük köleliğe dönüşür. Çalışma hakkı kadının toplumsal yaşama katılımında, yaşama biçiminde bir değişikliğe yol açmadı. Kadın insanlığının sevincini duya duya yaşayamadı. Entelektüel gücünü geliştiremedi.

Günümüz kadını varlığını toplum dışına düşüren köhnemiş değerlerle mücadele etmek zorunda. Bu mücadeleyi verebilmek felsefeyle, sanatla donanmış bir bilinci gerekli kılar. İnsancıl Atölyesi felsefe, şiir, yazarlık, estetik, kültürde kadın seminerleriyle bu sürece katkıda bulunuyor.

Bugün *İnsancıl* katılımcıları aylardır sürdürdükleri disiplinli, özverili bir çalışmayla yaratıcılıklarını konuşturacaklar. Tiyatronun diliyle bakalım ne söyleyecekler.

Hepinize iyi seyirler diliyorum.

Filozof Betül Çotuksöken'in *Kavramlara Felsefe ile Bakmak* adlı eserindeki, "Felsefe ve Tarihi", "Kavramlar: Dış Dünya-Düşünme Dil İlişkisi", "Felsefe Öğretimi", "Credo'dan Cognito'ya" "Aydınlanma Üzerine", "Töz ve İlinek Açısından Cinsiyet Kavramı", "Çok Anlamlı Bir Kavram Olarak Hümanizma", "Laiklik" adlı yazılarıyla, "Yolsuzluk Sorununa Felsefi Bakış" adlı yazısını İnsancıl Atölyesi Felsefe Bölümü katılımcılarından bir küme, Cengiz Gündoğdu'nun yönetiminde irdeledi. Filozof Betül Çotuksöken'in yazısından sorumlu olanın oluşturduğu yazı, kümede irdelendi. İrdeleme sonucu yazıya son biçim verildi. Şimdi o yazılardan ilkini yayımlıyoruz.

Yazıların yorumundan filozof Betül Çotuksöken sorumlu değildir.

Katılımcılar: Nurşen Aydoğan, Canan Cihan, Levent Dedeoğlu, Birsen İletmiş, Korkut Köseoğlu, Özden Özütemiz, Deniz Saraç, Sedat Tarım, Ayten Yılmaz, Fehim Yurdal

FELSEFE VE TARİHİ

Özden ÖZÜTEMİZ

Özden ÖZÜTEMİZ

1979 yılında Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul ve Aydın'da tamamladı. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü 2006'da bitirdi. 2005 yılından beri İnsancıl Atölyesi'nde yazarlık, felsefe ve estetik seminerlerine devam etmektedir.

Düşünür Betül Çotuksöken, yazısının girişinde başka bir yazısından(1) alıntı yapıyor. Bu alıntıda kısaca şu sorulara değinir. Felsefe nedir, felsefeyi anlamak için felsefe tarihi zorunlu koşul mudur, felsefe-felsefe tarihi ilişkisi nasıldır, felsefe-felsefe tarihi birbirinden ayrılabilir mi... Betül Çotuksöken alıntının sonunda felsefe tarihine yönelik bir çalışmanın yani felsefe tarihi nedir, işlevi nedir gibi sorulara verilecek yanıtların felsefenin ne olduğunu anlamamıza da yardım edeceğini söyler.

Düşünürümüz, felsefe-felsefe tarihi ilişkisinin birçok biçimde kurulabileceğini, felsefe tarihinin felsefeyi anlamada belirleyici olabileceği gibi felsefe tarihinin de felsefenin konusu olabileceğini söyler. İki ayrı etkinlik alanı olarak felsefe ve felsefe tarihinin birbirini kavramada önemli olduğunu belirtir.

Betül Çotuksöken'e göre felsefe tarihini, felsefenin konusu olarak ele aldığımızda ilk yapacağımız "felsefe tarihi" kavramını açıklamak olmalıdır. İkinci olarak da felsefe tarihi oluşturmanın koşulları belirlenmelidir. Bu koşullar; gerekli koşullar (teknik koşullar) ve yeterli koşullardır. Burada belirleyici olan yeterli koşullardır. Yeterli koşullardan anlamamız gereken, filozof-felsefe tarihçisinin konuya felsefi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım felsefe tarihini diğer tarih alanlarından ayırır. Çok farklı felsefe tarihlerinin varolma nedenini de yeterli koşullara bağlar Betül Çotuksöken.

Düşünürümüz, felsefe tarihi kavramını anlamak için "*felsefe*" ve "*tarih*"i ayrı ayrı irdeler. Böylece kavramın daha iyi anlaşılabileceğini söyler. Önce "*Felsefe nedir?*" sorusunu ele alır. Buna göre felsefe varolanlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir etkinliktir. "*Varolanlar*"dan dışdünya, düşünme ve dil anlaşılmalıdır. Felsefe dışdünya, düşünme ve dil arasındaki ilişkileri inceler. Ayrıca felsefe, varolanları ayrı ayrı ele alıp "*dışdünya nedir?*', "*düşünme nedir?*', "*dil nedir?*' diye sorar.

Betül Çotuksöken, tarihi üç alan olarak irdeler. İlki insanlar arası ilişkilerin bir toplamı olarak olaylar alanıdır. Bu olaylar alanı kendi başına varolanlardan oluşur. Bütün insan etkinlikleri bu alana girer. (Bir felsefi yaklaşıma göre yazılmış felsefe tarihinin konusu da bir insani etkinlik alanı olarak felsefedir, felsefi söylemdir.) "*Tarih bağlamında dışdünya... eylemler, olaylar alanı, daha felsefi bir deyişle 'şey durumu'dur; buna 'tarih gerçeği' ya da 'gerçek, gerçeklik olarak tarih' de demek olanaklıdır. Ancak bu alan herhangi bir bilinçle, bir düşünme/bilme edimiyle, düşünen/bilen varlıkla karşılaşmadıkça bulanıktır; kendi başına varolandır.*"(2) Tarih bu alandayken bulanıktır, anlaşılmazdır. Bu alandaki olaylar ancak düşünmenin konusu olduklarında asıl varolan durumuna gelirler. Bir bilgi dalı olarak tarih ancak ikinci alanda kurulabilir. İkinci alanda bir özne, eylemleri, olayları ele alır, onları zihninde işler. Bulanık halde bulunan eylemler olaylar topluluğunu, düşünmenin konusu yaparak, onların bu bulanıklıktan kurtarılabileceği ve anlam kazanacağını öne sürer düşünü-

rümüz. Bu alanda tarihe yönelik kavramlar, kategoriler, tasarımlar yer alır. Üçüncü alan ise tarihin kendine özgü dilinden oluşur.

Betül Çotuksöken'e göre felsefe tarihi de ikili bir anlam içermektedir. Birincisi geçmişte var olan felsefi söylem* ikincisi ise geçmişteki bu felsefi söylemin üzerine yapılan çalışmadır. Birinci anlamda felsefe tarihini oluşturanlar felsefi metinlerdir, filozofların söylemleridir.

İkinci anlamdaki felsefe tarihini anlamaya çalışırken Betül Çotuksöken kimi sorular yöneltip bunları yanıtlamaya çalışır. "*Felsefe tarihini felsefe tarihi yapan nedir? -Felsefe tarihi herhangi bir felsefi söylem midir? -Felsefe tarihi, felsefi söylem, felsefe tarihçi, filozof ayrımı yapılabilir mi? -Yapılabilirse burada ölçüt nedir? -Bir anlamda tüm söylemlerin toplamı olarak tek bir felsefi gerçeklik varken, bu denli çok felsefe tarihi yazılmış olması nasıl açıklanabilir? -Felsefe tarihi yazmanın amacı nedir? Felsefe tarihi yazmanın, felsefe tarihi yazarlığının onsuz olunamaz koşulları nelerdir?*'(3)

Düşünürümüze göre ilk soru çok önemlidir, çünkü bu soruya verilen yanıt diğer soruların da yanıtı olacaktır. Felsefe tarihini tarihten ya da başka bir etkinlik alanından ayırt eden, konusunun felsefe olması ve konunun belli bir felsefi bakış açısı olan filozof-felsefe tarihçisince ele alınmasıdır. Yani felsefe tarihinde tarihçilik değil filozofluk ön planda olacaktır. Başka bir filozofun söylemini anlamaya çalışan filozof-felsefe tarihçisi, yöneldiği filozofun konusunun ne olduğunu, filozofun konusunu nasıl ele aldığını ve nasıl dillendirdiğini bize göstermelidir. Felsefe tarihi metni ancak bu koşullar sağlanırsa oluşabilir. Bu söylenenlerden iki alanın -felsefenin ve felsefe tarihinin- özdeşliği çıkarılmamalıdır. Felsefe tarihi yapan filozof-felsefe tarihçisi, konusu olarak ele aldığı filozofun söyleminden yola çıkarak kendi felsefi anlayışını sergiler. Yani felsefe tarihi söylemi felsefi söyleme bağlıdır.

Betül Çotuksöken'e göre felsefe tarihini ikinci anlamıyla görmek felsefede bir sürekliliğin, birbirini takip etmenin varolduğunu baştan kabul etmeyi gerektirir. Bu anlayışa göre felsefe tarihsiz felsefe yapmak olanaksızdır. Betül Çotuksöken ikinci anlamdaki felsefe tarihinin her filozof için aynı önemde olmadığını, zaman zaman sürüp giden felsefi geleneklerin terk edildiklerini, eleştirildiklerini bize aktarır. Buradan bir çıkarımla filozofların ya varolan bir yapıya katkıda bulunduklarını ya da varolan bir yapıyı bozduklarını hatta bozdukları yapı yerine yeni yapı önerdiklerini bize aktarır düşünürümüz. Filozof bilmese de filozof-felsefe tarihçisi felsefenin biçimsel olarak böyle bir süreçten geçtiğini bilmelidir.

Betül Çotuksöken, bu söylenenlerden sonra felsefe tarihi yazarlığının temel koşullarını belirlemeye girişir. Bu koşullar yazının başında da belirttiğimiz gibi gerekli ve yeterli koşullardır. Gerekli koşullar teknik koşullardır. Felsefe tarihçisi hangi alanların, hangi bilgi dallarının kendisine yardım edeceğini belirlemelidir. Tarihçinin işi kaynak araştırmaktır. XXI. yüzyılda bir filozof-felsefe tarihçisi Antik Yunan felsefesini ya da o felsefede herhangi bir filozofun herhangi bir konuyu ele alışını konu edinmek istiyorsa ilk elde o dönemin dilini çok iyi bilmelidir. İkinci önemli nokta ise o dönemdeki felsefe dışındaki yapıların -sanatın, bilimin, dinin, günlük yaşantının- iyi bilinmesidir. Bu alanlar düşünce tarihini oluşturur. Filozof-felsefe tarihçisi düşünce tarihini kavrarsa konusu olan felsefi söylemin hangi koşullarda oluştuğunu daha iyi anlar. Bu değindiklerimiz felsefe tarihi yazmanın teknik koşullarıdır. Bu aşamada kalan bir felsefe tarihi yazma girişimi düşünce tarihi yazmaktan ileri gidemez. Felsefe tarihini düşünce tarihi olmaktan kurtaracak olan filozof-felsefe tarihçisinin felsefe anlayışıdır. İncelenen söylem ve söylemin dönemiyle ilgili bütün öğeler, bu felsefe anlayışıyla yorumlanacaktır. Betül Çotuksöken'e göre belli bir dönemin söylemine yönelen filozof-felsefe tarihçisi şu soruları sormalıdır: "*Söz konusu söylemin konusu/konuları nelerdir; bu konulara nasıl bakılmaktadır, başka bir deyişle bakış açısı/bakış açıları nedir/nelerdir? Konuya bakış, nasıl dile getirilmektedir?*'(4) İnceleme konusu olan filozofun konuya bakışındaki farklılık, özgünlük bu tür sorulara verilen yanıtlarla görülebilir.

Tüm bu aktarılanlardan da anlaşılacağı gibi bir filozof-felsefe tarihçisi için önemli olan felsefedir. Filozof-felsefe tarihçisi tüm ilgisini felsefi söylem üzerinde yoğunlaştırır. Bir felsefi söylemi ele alan filozof-felsefe tarihçisi, ele aldığı söylem oluşturulurken hangi kavramların kullanıldığını, hangi düşünme yöntemlerinin kullanıldığını, hangi kaynaklardan etkilenildiğini, hangi kaynaklardan beslenildiğini bize gösterir. En sonunda söylemin dilini değerlendirir. Ancak bu şekilde felsefe tarihinin konusu, konuyu hangi yöntemle ele aldığı ve konu olarak seçilen söylemde nasıl bir dil kullandığı açıkça anlaşılabilir.

Betül Çotuksöken bu noktada felsefi söylemle felsefe tarihi arasındaki ayırt edici yönleri aktarır bize. Buna göre, felsefe tarihinin konusu söylem ya da söylemler olabilir. Felsefe tarihinin yöntemi, filozof-felsefe tarihçisinin felsefe anlayışı ışığında teknik koşullarca belirlenir. Felsefe tarihinin kaydedici, saptayıcı, soru ağırlıklı ve yorumlayıcı bir dili vardır. Felsefi söylemde konular doğrudan işlenir ve filozofluk ön plandadır. Felsefe tarihinde ise konu dolaylı olarak ele alınır ve felsefe tarihçiliği ön plandadır. Kimi filozoflar felsefe tarihi adı altında bir metin oluşturmazlar, ama onların felsefi söylemlerinde felsefe tarihçiliği örtük olarak vardır. Kimi felsefe tarih-

çilerinin filozofluğu da felsefe tarihi metinlerinde örtük olarak görülebilir, ama felsefe tarihçiliği daha ön plandadır.

Günümüze kadar söylemlerden oluşan tek bir felsefe gerçekliği varken felsefe tarihlerinden söz etmemizin nedeni işte bu filozof-felsefe tarihçilerinin felsefe anlayışlarıdır. Farklı felsefe anlayışı olan filozof-felsefe tarihçileri bu anlayışa bağlı olarak farklı felsefe tarihleri ortaya koymuşlardır. Yani felsefe tarihi oluşturmanın olmazsa olmaz koşulu olan bir felsefi anlayışı benimseme, felsefe tarihinin nasıl olacağını da belirlemektedir. Felsefeden ne anlaşılıyorsa o yönde bir felsefe tarihi oluşturulacaktır. Betül Çotuksöken'e göre bu durum sadece felsefe tarihi ile sınırlı değildir. Bu tarih yazmanın ön koşuludur.

Betül Çotuksöken "Felsefe ve Tarih" adlı yazısını herhangi bir görüşü öne çıkarmak amacıyla değil, felsefe tarihi yazmanın onsuz olunamaz koşullarını belirlemek amacıyla yazdığını söyler. Düşünürümüz burada daha önce dile getirdiği bir noktayı yeniden ele alır. Felsefe tarihi düşünce tarihi değildir. Düşünce tarihi yazarlığında önemli olan tarihçiliktir. Felsefe tarihi yazarlığında öne çıkansa, ele alınan söylem ya da söylemlerin ayırt edici yanlarını öne çıkarma, onları yorumlamadır. B. Russel'ın *Batı Felsefe Tarihi* ile W.T. Jones'un *Klasik Düşünce Batı Felsefesi Tarihi* bu tür felsefe tarihine örnek verilebilir. Düşünce tarihi aktarıcı ve çözümleyicidir. Felsefe tarihi ise bunlara ek olarak eleştirici ve yorumlayıcıdır.

Bütün bu söylenenlerden sonra düşünce tarihi ve felsefe tarihi nesnellik öznellik yönünden karşılaştırılacak olursa düşünce tarihi yukarıda belirttiğimiz özellikleri yönünden nesnel olmaya felsefe tarihinden daha yakındır. Çünkü aktarıcı ve çözümleyici bir yapının, eleştirici ve yorumlayıcı bir yapıya göre nesnel olması olanağı daha fazladır. Felsefe tarihleri nesnel değildir, fakat bu nesnel olmayış keyfi bir öznellik taşımaz.

* "*Söylem nedir?' 'Söylem' sözcüğü oldukça geniş bir kavramsal içeriğe sahip: Burada söz konusu olan, felselenin kendisi, her şeyiyle felsefe; konusuyla, benimsediği yöntem ya da yöntemlerle; bakış açısıyla ve somut olarak dile getirilişiyle, daha önceki zaman boyutunda yer alan kendisiyle, her şeyiyle felselenin kendisi. Söylem, felselenin sadece dilsel yanı değil. Felsefe, konusuyla, konusuna yaklaşımıyla, bu yaklaşımı dile getirişiyle bir bütün.*" Betül Çotuksöken, *Felsefi Söylem Nedir?*, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 54.

Dipnotlar

1. Betül Çotuksöken, "Türkiye'de Bir Felsefe Sorunu Olarak Felsefe Tarihi", *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.
2. Betül Çotuksöken, "Nasıl Bir Tarih Felsefesi?", *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 179.
3. Betül Çotuksöken, "Felsefe ve Tarihi", *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998, s. 29.
4. Betül Çotuksöken, a.g.e., s. 31.

Birikmişim

Birikmişim
uzaktan uzağa,
sevmelerim çarpar da kapına
işitmezsin.
Düştür belki de
gülteninde gökyüzü,
varır varamam,
bir mezarlık durur
karşımda.

Eylül

Eylül sarısı günlerin
göçebeliğinde,
eylül sarısı yağmurlar
yağardı içimize,
voltada mahpusluk türküleri
yitik bir kentin ışıklarına vururdu.
Yeşil bir cunta geçerdi
çocukluğumuzdan.
Kitap alevleriyle ısıtılan
bir ülkenin kanayan dili;
Eylül sarısı günlerin göçebeliğinden
yeşil bir cunta geçerdi.
Adresler,
aşklar,
yollar,
değişirdi yüzler,
kitaplar da değişirdi
geriye bir tek eylül kalırdı;
Hüznü sarı,
acısı yeşil.

Emirhan YILDIZ

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

7 Şubat 2007

Cumartesi sabahı, Ç.Y.D.D.nin Şişli Şubesi'nde gençlerle şiir üzerine söyleştim. Rıfat Ilgaz'dan, A. Kadir'den, Şükran Kurdakul'dan, Pablo Neruda'dan, Kaysın Kuliev'den, Endre Ady'den şiirler de okudum. Gençleri konuşturabilmek için uğraşmam gerekti. Gençler pek suskundu. Suskunluklarının bir nedeni kahvaltı yapmadan gelmiş olmalarıydı. Öteki nedense şiire dair ne söyleyeceklerini bilememeleriydi. Söyleyecek sözleri yoktu.

İkinci bölümde gençleri konuşturmayı başardım. Bir delikanlı ben böyle şiirleri ilk kez duyuyorum. Okuduğunuz şiirler anlaşılabiliyor. Genellikle kitap almaya gittiğimde şiir kitaplarını şöyle bir karıştırırım. Sonra bu kitaplara para vereceğime daha yararlı kitaplar alırım diyerek vazgeçerim, dedi. Bir genç kız şiiri neye göre seçeceğimi bilemiyorum, hangi şiiri güzel bulacağım, diyordu. Tam aynı sözcüklerle anlatmamış olsa da dile getirdiği buydu.

Çay molasından sonra kendi şiirlerimden de okudum. Gençlere temanın önemini anlattım. Şairin yaratıcılığı rastlantılara bağlıysa, estetik seçimini belirlememişse güzeli de rastlantıyla yakalayabilir, dedim. Yaratıcılığın esin beklayerek gerçekleşmeyeceğini, bilinçli bir çaba olması gerektiğini söyledim. Şair, şiiriyle birlikte bir yaşam biçimini de seçer. Şiir yaşamın içinde olmalıdır. Şair disiplinli bir çalışmayla kendi şiirini kurarken yaşam seçimini de yapar. Özetle şiirin kendiliğinden yazılamayacağını, ayrıcalıklı kişilerin yaratıcılığı olmadığını söyledim. Söylediklerimi daha önce duymamışlardı. Genellikle şairin başka türden biri olduğuna inanılır. Ben onlara alışık olmadıkları bir şair tipi anlattım. Bir şairin herhangi bir toplumun, herhangi bir bireyi olabilmesinin önemini... Bu bakışa göre şiirleri insan kokan şairler olabileceğini...

İnsanı dillendiren şairlerden okumak gençlere iyi geldi.

Gençlerin şiirden uzak olmaları, şiir okuma alışkanlığını edinmemiş olmaları beni şaşırttı. Üstelik nerdeyse konuşmaya çekiniyorlardı. Gençleri susturan eğitim sistemimizin bunda payı yok mu.

Bugün gençler katillerle özdeşleşebiliyorsa bunda yaratıcılığıyla olumlayamadığı varlığının sıfırlanması yatmıyor mu.

Korkmayınız gençlerden, bırakınız konuşsunlar. Açılsın düşleri geleceğe.

Dün akşam şiir atölyesinde Homeros çalışması başladı. *İlyada*'dan ancak iki sayfa ilerleyebildik. Zorlu bir çalışma olacağa benziyor.

9 Şubat 2007

Dün yeni bir sorunla karşılaştım. Şiirleriyle ilgilendiğim bir kadın dün bana ilginç sözler söyledi. Uzun süredir sizi izliyorum. Siz, kendi şiir yazma yönteminizi bana öğretmiyorsunuz. Sizin şiirleriniz az sözle yazılmış. Ben sizinki gibi şiirler yazmak istiyorum. Bilgili bir kadınsınız, ama bana sırlarınızı vermiyorsunuz, dedi. Şaştım kaldım. Şaşırmak ne demek, öyle garip garip bakakaldım.

Nerden başlamalı bilmem ki. En iyisi o kadına söylediklerimi anlatayım. Dedim ki benim kişilere şiir yazdırmak gibi özel bir yeteneğim yok. Ben hiç kimseye şiir yazmayı öğretemem. Yalnızca şiir tarihini bilmek gerektiğini söylerim. Şiirin işçilik yönünü önemserim. Güzel duygular şiir yazabilmek için yeterli değildir, derim. Geriye kalanı bilgi, birikim, çalışmak... hiç durmadan çalışmak. Okumak, yazmak, yeni denemeler yapmak. Şiir bir mücadeledir, derim. Bir de tabii şiiri sevmek ve çok istemek gerekir. Şiiri ele geçirmek ve sözcüklere egemen olmak için çalışmak, bıkmadan usanmadan çalışmak. Bilgilenmeyi önemsemeyen, kitap okumayan, dedikoduyla zaman geçiren birine, benim bir katkım olamaz. Şairin soyutlama gücü de önemlidir. Ayrıca, ben hiç kimsenin benim şiirimi yazmasını istemem. Karşımdaki kişinin kendi benzersiz yaratıcılığını ortaya çıkarmak için çaba gösteririm. Onun yaratıcılığının yolunu şaşırtmayı kendime yediremem. Bunu size şöyle anlatayım, Behçet Necatigil'in şiirini Nazım Hikmet yazamazdı. Behçet Necatigil duvar dibinde yürüyen insanların şairidir. Evlerin şairi diye bilinir. Nazım Hikmet'in şiirini de Behçet Necatigil yazamazdı. Nazım Hikmet kavgacı bir şairdir. Mücadelesiyle şiiri örtüşür. Bu anlamda şairlerin kişilikleriyle şiirleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle her şair kendi yolunda yürürse başarılı olabilir.

Kimi şairler az sözcükle yazarlar, sözü uzatmayı sevmezler, sözü yoğunlaştırırlar. Kimileri bağıran bir şiir yazmayı isterler, kimileri de usul sesle, içten gelen sakin bir sesle konuşurlar. Bu birinin şiiri ötekininkinden üstündür anlamına gelmez. O şairleri okunur kılan kendi yapabileceklerini geliştirmiş olmalarıdır. Başkalarının şiirlerine hayran olunabilir,

ama kendi şiirini yazmak istemek şiire yeni açılımlar getiren övülesi bir seçimdir. Elbette daha zordur, daha önce yürünmemiş bir yolda yürümeyi istemek. O yolda her seçiminden kendin sorumlusun. Yineliyorum, bilgi çalışma, cesaret... yine çalışma... çalışma. Hazır kurallar önermiyorum. Kendine inanmanın, yaratıcılığına güvenmenin sınırsız sevincini yaşatmak istiyorum. Yalnızca bunu.

Eh, bir zahmet artık, şiirinizi de kendiniz oluşturun hanımefendi.

12 Şubat 2007

Yeni bir hafta başı. Yeni bir pazartesi daha geldi. Haftalar çabuk geçiyor. Yoğun geçen hafta sonuna göre bugün daha sakin bir gün.

Dün, Tecrite Karşı Sanatçılar'ın çağrılısı olarak, İstanbul Gösteri ve Kongre Merkezi'ndeydim. Program 15.00'te başlayacaktı. Beni Baha ve Birsen'le birlikte iki saat önceden aldılar. Tecrit'i anlatan kitaplardan imzaladım orda. Bilgesu Erenus'la karşılaştım sonra, kucaklaştık. Güngör Gençay da kitap imzalamak için erkenden gelmişti. Kahvemizi içerken gençlerle sohbet ettik. Küçük pankartlarda "*ortak aş, aşure*" yazıyordu. Mikrofondan "Yanık Karanfil" adına konuşan Tiyatro Simurg'un, direnen seslerin insana çağrısı duyuluyordu. Bir ara baktım davul zurna eşliğinde halay çekmeye başladı insanlar. Giriş bölümüne bir şölen havası hâkim oldu. Sonra aşure dağıtıldı.

Salona girdiğimizde saat 15.30'a yaklaşıyordu. Programı Mehmet Esatoğlu sundu.

Aslında bu sunumdan çok, başarılı bir canlandırmaydı. Bir gardiyan olarak sundu programı. Müzisyenler, türkücüler, yazarlar, şairler tecrit yelekleriyle sahnede yerlerini aldılar. M. Esatoğlu "*mevcutlu*" olarak sahneye getirilmemize konuşmalarıyla katkıda bulundu. Sahneye tersinmelerle çağırdı tecritteki bizleri. M. Esatoğlu'nun Adalet Bakanı'nın maketiyle gelmesi programın coşkulu geçeceğinin sinyallerini vermişti zaten. Alkışlar, sloganlar eşliğinde umudun tazelendiği bir etkinlik gerçekleştirildi. Program bittiğinde saat 20.00'yi geçiyordu.

Orda olduğum yedi saat içinde zihnimden neler geçti. Önce şöyle geçirdim içimden. Henüz kazanılmış ne var. Evet verilmiş sözler var, ama sözler tutulmadan inanmak kolay mı. Tutacaklar mı sözlerini. O sözlere güvenilir mi. Öyleyse bu şölen havasının anlamı ne. Sonra beş bin kişilik salondaki coşkuyu, sloganları, alkışlamaya hazır insanları gözlemlerken umuda ne kadar çok gereksinim duyduğumuzu anladım. Alkışlar umudun peşine düşen insanların gelecek düşünü, insanca yaşamak düşünü diri tutma isteğini gösteriyordu. Bu isteğe saygı duydum.

Cehennem Şiirleri'nden bir bölümü Baha'yla birlikte okuduk. Güzel bir gündü.

14 Şubat 2007

Dün akşam hastalandım. Ne olduğunu bilmiyorum. Homeros çalışmasında birdenbire bedenim yerle bir oldu. Boğazımda yanma... midem de ağrıyor, ense kökümde de ağrı var, kalbimde hafif bir çarpıntı... nasıl yorumlayacağımı bilemedim. İki saatin sonunda kendimi bıraktım artık. Bir süre oturdum koltukta. Çocuklar çevreme doluştular. Hastaneye gidelim mi diyorlar. Hayır, yok, eve gidince dinleneceğim dedim.

Eve gidince önce ılık suyla yıkandım. Sonra papatyalı, ıhlamurlu, limonlu çaylar içtim. Greyfurt, portakal yedim. Güzel bir uykudan sonra sabah yorgun uyandım, ama yan gelip yatmak bana göre değil. Şu, suya atılıp içilen gripal enfeksiyonların tedavisinde kullanılan ilaçtan içtim. İnsancıl'daki odamda biraz dinlenip, biraz çalışarak kendime gelmeye çalışıyorum. Grip başlangıcıydı sanırım. Kontrol altına alırsam iyi olacak. Mıymıylığı hiç sevmiyorum.

Homeros çalışmasını yan çalışmalarla genişletmem gerekiyor. Yeni ödevler veriyorum. Euripides'in *Truvalı Kadınları*, sonra Helenistik Çağ Şiirini de anlattıracağım. Homeros ve Hesiodos arasındaki farklılıklar da anlatılmalı. Hem yaşadıkları çağ, hem de şiirleri açısından. Çalışma ilerledikçe genişleyecek. Yeni yazılar da yazılacak.

Bu akşam Şirin, Enver Gökçe'yi anlatacak.

16 Şubat 2007

Dün bir şair kadınla sohbet ediyordum. Dedi ki, ben niye hep kısa şiir yazıyorum. Ben de uzun şiir yazmak istiyorum, ama olmuyor. Neden olmuyor, neden ben uzun şiir yazamıyorum.

Ona uzun ya da kısa şiir yazmayı kendine dert etmemesi gerektiğini söyledim. Kimi şiir vardır, çok kısadır ama öylesine yoğunlaştırılmıştır ki o şiir üzerine sayfalarca konuşulabilir. Çağrışım yaratır, okudukça çoğalır şiir. Kimi şiirler uzundur, ama bu uzunluk şiire artı bir güzellik katmaz. Bu da şairin neyi sorun ettiğiyle ilgilidir. Şairin söyleyecek sözü yoktur. Sözcükleri evire çevire hep aynı sorun yinelenir. Sözgelimi bitmiş bir aşkın acısıdır. Bu acının sayfalar dolusu yinelene yinelene yakınma tonunda dillendirildiği bir kitaplık şiirlerden çok yazılmıştır. Sözcük dağarcığı yetmediği için hep aynı sözcüklerle döne dolaşa uzata uzata yazar şiirini. Bu uzunluğun hiçbir etkisi olmaz, okuyanda bir etkileşim yaratmaz. Kimi şiirler de kısa yazılamaz. Sözgelimi Nazım Hikmet, "Memleketimden İnsan Manzaraları"nı daha kısa yazamazdı. Seçtiği konu öyle bir sayfalık dizelerle şiirleştirilemezdi. Burda şairin bilgisi, birikimi, dünyaya nasıl baktığı önem kazanıyor. Dünyayı özümsemeyen, ona anlam veremeyen biri kavramları da yetmiyorsa uzun bir şiir yazabilir mi. Yazamaz.

Şiirin uzun ya da kısa oluşunu dize sayısıyla değerlendirmemek gerekir. Şiirin kaç sayfa sonra bitebileceği ya da kaç sayfalık şiir yazılacağı şairin sorunu değildir. Şairin sorunu seçtiği konuyu nasıl dışlaştıracağı, şiirini nasıl yazacağıdır. Şair şiirini geliştirmeyi istemeli, şiirle ilgisi olmayan bu yapay sorunları kendine dert etmemelidir. Okumayı sürdürmeli. Dünyada neler oluyor, yaşadığı topraklarda neler oluyor, onlarla ilgilenmeli, kendi dünyasına dönüp bakmayı unutmamalıdır. Şair kendinde olup bitenleri de izlemelidir. Şairin dünyayla kurduğu ilişki şiirine yansıyacaktır. Bu ilişki derinlikli kurulmuşsa şiiri de toplumun damarlarına sızar, ordan beslenir.

24 Şubat 2007

Perşembe Şiir Atölyesi'nde yeni bir sorun ortaya çıktı. Aslında eski bir sorun, ama yeniden gündeme geldi demek daha doğru olur. Güngör Gençay'ın üç haftadır tartışılan bir şiiri irdelenirken katılımcılardan biri, burda temellendirme yok, dedi. Temellendirme de nerden çıktı şimdi. Felsefe konuşmuyoruz. Şiir üstüne konuşuyoruz. Sorun nedir o zaman.

Sorun şu. Sık sık şiir atölyelerinde felsefe ve şiir arasındaki ayrımın kişilerin kafasını karıştırdığını görüyorum. Daha doğrusu şiiri felsefeyle karıştırıyorlar. İnsancıl Atölyesi'nde felsefe seminerleri de var. Cengiz Gündoğdu herhangi bir görüş dillendirilirken onun temellendirilmesini ister. Burda belki şöyle bir ayrım yapmak daha doğru olur. Bir şiirin irdelenmesi sırasında kişiler görüşlerini temellendirmelidir, ancak bu temellendirmeyi şiirde arayamayız. Şiir temellendirilmez. Şaire şu ya da bu konuyu yazamazsın denemez. Bir şiire böyle bakılamaz.

Sorun felsefe ile şiir arasındaki ayrımın netlikle görülebilmesinde. Sözgelimi benim bilincim felsefi bir bilinç değil, imgesel bir bilinç. Felsefenin olanaklarından hem yaşamımı diri tutmak, hem şiire katkı sağlamak açısından yararlanırım. Hepsi bu kadar, ama ben felsefi bir disiplin üzerinde yoğunlaşmayı düşünmüyorum. Felsefenin bilincime kattığı kavramların katkısıyla şiirle yeni dünyalar kuruyorum. Bu dünyalar kurulurken kavramların zenginliği şiirin alanını genişleten bir kazanımdır. Üç beş kavramla şiir yazmak, duyguları düşleri dışlaştırmakla, bir şairin kendi sözlüğünü oluşturarak şiir yazması başka sonuçlar doğurur. Birincisinin dünyası yalnız kendi küçük varlığıyla sınırlı kalırken, ikincisi yani kavramları geniş şair, ben derken bile dar bir alana sıkışmaz. Kavramlarının kapsayıcılığı, malzemeyi bu zenginliğin içinden seçip ayıklaması şiirini farklı kılar. Bu nedenle şairin felsefeyle ilgilenmesi zorunludur. Burda başka bir sorun gündeme gelir. Felsefeyle ilgilenmek, felsefi kavramlarla şiir yazmak değildir. Şair felsefi kavramlarla değil, felsefi kavramların içleminden çıkan kavramlarla şiirini yazar. Bu kavramlar seçilmiş, ayıklanmış, benzersiz bir biçimde bir araya getirilmiş sözcükler öbeğidir. Şair evirip çevirdiği sözcüklerle karmaşık malzemeye biçim verir. Ben duygulara, düşlere biçim veririm. Hem insanlarla ilişkilerimin, hem de dünyada olagelenlerin bilincimde yarattığı sarsıntıyla sınırları aşma mücadelesi veririm. Şairin yaratıcılığı sınırların içinden çıkarak yeni biçimler kurma çabasıyla dışlaşabilir. Filozof ise görüşlerini geliştirebilmek için kendi koyduğu sınırlara dayanarak yola çıkar. Felsefesini yanlış bir temele dayanarak bile oluşturmaya başlayabilir. Filozof sınırlar koymadan çalışamaz. Felsefe ile şiir arasındaki temel bir ayrımdır bu. Filozof dünyayı kendi bakışından hareketle avucunun içinde duyabilir. Şair bununla yetinemez, gördüğü dünyayı imgelerle yeniden kurar. Bu değiştirilmiş, dönüştürülmüş bir dünyadır. İçinde dünü, bugünü, yarın özlemini de taşıyabilir. Taşımalıdır.

Felsefe şiiri zenginleştirir. Şiir felsefeye içinde insanı da barındıran bir uzam sunar. Bu nedenle olsa gerek filozoflar Homeros'un, Hesiodos'un şiirlerindeki kavramları irdelerler. Bu, kavramların onların yaşadıkları dönemde hangi toplumsal ilişkileri karşıladığını anlama çabasıdır. Şiir kültürel yaşantının izlerini taşır.

26 Şubat 2007

Geçen hafta Sabahattin Ali'nin bir şiirini okudum. Hangi gazetedeydi unuttum. O şiiri daha önce nasıl atlamışım, nasıl dikkatimi çekmemiş, şaşırdım. İnsandan umudu kesmiş bir şairin rüzgâra sarılmasıydı bu şiir. Uzun bir süredir hiçbir şiirden etkilenmiyordum. İçimin ince noktalarını titretmiyordu şiirler. O şiirde kendimi buldum. Acıyan yaralarımı.

Şiiri aradım, buldum sonunda. Şöyle söylüyor Sabahattin Ali, "Rüzgar" şiirinde.

"*(...) Bu dağların bir rakibi varsa rüzgârdır / Rüzgâr burda tek başına bir hükümdardır / (...) / Ara sıra kulağını bana verdi mi / Ben de ona anlatırım kendi derdimi // Ey dağların dertlerini dinleyen rüzgâr / Benim artık yalnız sana itimadım var / Gelmiş gibi uzaktaki bir seyyareden / Yabancıyım bu gürültü dünyasına ben / Etrafımın sözlerine aklım ermedi / Etrafım da bana asla kulak vermedi / Senelerden beri hâlâ anlaşamadık / Ben de kestim anlaşmaktan ümidi artık / Gözlerimde hakikati sezen bir nurla / Etrafımı süzüyorum biraz gururla / Bir dürbünün ters tarafı gibi bu dünya / En büyük şey, en asil şey küçülür burda / Burda yalan para eden bir iştir / Burda her şey bir yapmacık bir gösteriştir / Kimi coşar din uğruna geberir, yalan!/ Kimi gider vatan için can verir, yalan / Bir filozof yetmiş eser yazar, yalandır. / Şairlerin büyük aşkı fani bir kızdır, / Bu dünyada herkes sinsi, herkes cılızdır. / Ne hakiki aşktan burda bir çakan vardır / Ne de onu görse dö-*

Konu: Cengiz Gündoğdu'nun "Yıldız Güncesi'ni" okurken yazdığım şiirler...

Kendim

Tutarsızlığım
Çürütüyor kendimi
Yabancılaşmanın
Eşiğinde kıvranırken
"Yıldız Güncesi'nden"
Satırlar süzülüyor
Düşlerime
Umutlarıma...

Mağaradan Gökdelenlere

Mağaradan
Gökdelenlere çıktın da insanım
Gökdelenlerinin temellerini
Çıktığın mağaranın üzerine
Kurmamışsın
Nasıl yakın olabilirsin ki
Gökyüzüne?...

Felsefe Kokusu

Felsefe kokuyor yaşam
Olgusal bilincime çekiyorum
Açılsın diye
Öz bilincim

Gonca TÜÇ

nüp bir bakan vardır. / Her büyüklük cüzam gibi dökülür burda / En muazzam ölüm bile küçülür burda. // Benim kafam acayip bir dimağ taşıyor / Her dakika insanlardan uzaklaşıyor / Zaman zaman mağlup olsam bile etime, / İnsan olmak dokunuyor haysiyetime / Büyük, temiz bir arkadaş arıyor ruhum / İşte rüzgâr şimdi sana sığınıyorum! / Asaletin yeri yoktur gerçi hayatta / En asil şey seni buldum mu kainatta / Güneş gibi ne bin türlü ışığın vardır / Ne de süse, gösterişe baktığın vardır / Deniz gibi muamma yok derinliğinde / Bir ferahlık, bir saflık var serinliğinde / Bir dev gibi küçük, mızmız sesleri yersin / Allah gibi görünmeden hüküm sürersin / Düşmanıyım ben de cılız güzelliklerin / Rüzgâr! Bu dağ başlarında çırpınan serin / Kanatların gökyüzünde akan bir seldir / Bana kudret ve cesaret veren bir eldir / Beşerlikten uzaktayım senin ülkende / Senin gibi azamete âşıkım ben de / İşte rüzgâr! Senin gibi ben de deliyim / Islıklarım senin gibi inlemelidir / Herkes beni ürpererek dinlemelidir / Rüzgâr! Sana, yalnız sana benzemeliyim."

Annemi özledim. Başımı omzuna yaslayıp ağlasam. Konuşmaya başlasam. Desem ki biliyor musun anne, başıma neler geldi neler. Sen yoktun bulutlara rüzgârlara sarıldım ben de. Ne yazık öğrendim insana sarılmanın boşluğu kucaklamak olduğunu.

Anne, seni çok özledim. Ses vermiyor sabahlar.

Orhan İYİLER'in
BİR GÜN BİLE YAŞAMAK (I)

Orhan İyiler'in Bir Gün Bile Yaşamak adlı eserini irdeleyenler: İnci AYDIN, Nalan ÇELİK, Servet ÇOLAK, Cengiz GÜNDOĞDU, Mustafa ÖZMEN, Berrin TAŞ, Dilek YILMAZ

Yaşam-Bilinç İlişkisi

"*Yaşamı belirleyen bilincimiz değil, bilincimizi belirleyen yaşamın kendisidir.*" Orhan İyiler neden Marks'ın bu düşüncesiyle eserine başlamış olabilir?

Marks'ın bu düşüncesi, bireyle topluma Marksist yöntemle bakışın ürünüdür. Bu yönteme göre tüm yazılı tarih, sınıf savaşımları tarihidir. İnsanlık tarihi, insan etkinliklerinin toplamıdır. Uygarlığın üstünde yükseldiği ekonomik etkinlik artı-değerin ortaya çıkışına dayanır. Sınıf savaşları artı-değere nasıl, kimin yararına, ne oranda el konulacağı noktasında düğümlenir.

Orhan İyiler *Bir Gün Bile Yaşamak*'ta sınıf savaşımının, devrimin, iç savaşın insanların siyasi/askeri etkinliğinin ürünü olmakla birlikte, tek tek bireylerin bilincinden bağımsız olduğunu gösterir.

Bilincimiz yaşamı belirleyemez. Yaşam, nesnel yasalarla devinir. Ekonomik/toplumsal yapı, sınıflar, sınıf çelişkileri, sınıf savaşımı nesneldir. Bunların bilincinde olsak da olmasak da.

Bilinç, ancak sınıf ya da kitlede örgütlenirse maddi güce dönüşebilir. Örgütlenmiş bilinç de yalnızca uygun tarihsel koşullarda, yaşamın akışına yön verebilir.

Yaşamın akışında bireyin bilinci, bulunduğu ekonomik/toplumsal konuma göre biçimlenir. Böylece yaşam, bilincimizi belirler. Bir burjuva grev yapamaz. Bir işçi de olsa olsa düş gücüyle bir villada yaşayabilir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Nesnel koşullar, öznel koşulları belirler.

Böylece yazar, eserin başında, eser boyunca gelişecek olaylarda bireylerin bilinçlerinin, davranışlarının ancak yaşadıkları maddi koşullar göz önüne alınarak anlaşılabileceğini vurgular. Lenin, Troçki, Stalin, Butov... eserde karşımıza çıkan bütün karakterler yaşadıkları maddi koşulların ürünüdür.

Ada

Troçki, 12 Şubat 1929'da İstanbul'a gelir. Dört buçuk yıl Büyükada'da yaşar. Yazar, Butov'un anlatımlarıyla kurguladığı eserini bu nedenle Ada'da başlatır.

Ada aynı zamanda, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra yalnız kalan Sovyet Cumhuriyeti'ni de simgeler. Lenin emperyalizm çözümlemesine dayanarak, aynı anda tüm dünyada devrimin gerçekleşmesinin olanaksız olduğunu söyler. Lenin'e göre devrim, emperyalist dünya sisteminin en zayıf bir ya da birkaç halkasında patlak verecektir. Bu bir zorunluluktur. Çünkü, tekelleşme, işçi sınıfının durumu, devrimci parti gibi etkenler farklı ülkelerde eşitsiz gelişmektedir. Buna göre, devrimci durum hangi ülkede olgunlaşırsa, devrimin merkezi oraya kayacaktır Lenin'e göre, 1917 yılında Rusya'da devrimci durum vardır.

Lenin şunları da söyler: Sosyalizm bir ya da birkaç ülkede başlasa da, ancak bir dünya sistemi olursa komünizme evrilebilir. Öyleyse, sosyalizmin tüm dünyada kurulması, bir ya da birkaç ülkede öncü sosyalist sistemlerin kurulması kadar zorunludur.

Lenin'in beklentisi Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı bitiminde gerçekleşmez. Rosa Luxemburg, Karl Liebnecht öncülüğündeki Alman devrimi yenilir Sovyetler yalnız kalır. Böylece tek ülkede sosyalizmi kurmak tarihsel zorunluluk olur. İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı bitiminde Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Doğu Almanya gibi ülkelerin de Sovyetler'e katılmasıyla sosyalizm bölgesel nitelik kazanır. Her ne kadar daha sonra Çin, Küba, Vietnam, Nikaragua devrimleri olduysa da, sosyalizm dünya sistemi durumuna gelememiştir. Kimi küçük, kimi büyük "ada"larda sürmektedir sosyalizm.

Eserin Ada'da başlamasının bir başka nedeni de, adadaki burjuvalarla onların hizmetini gören emekçiler arasındaki farkı vurgulamaktır. Gecekondularda yaşayan fayton sürücüleri emekçileri simgeler. "*Gecekondudakilerin bile zengin sayıldığı bir bölge*"dir Ada. Bu bakışla Ada aslında tüm dünyadır. Yerlerdeki rakı, şarap şişeleri emekçilerin bu yaşama duydukları tepkilerin göstergesidir. Bir kaçıştır bu, ama uyuşarak yapılan bir kaçış. Kaçışlarının, içki içmelerinin nedeni emekçilerin bilinçsizliğidir. Butov, çevrelerindeki pisliğe aldırmadan horul horul uyuyan fayton sürücülerine bakmaktadır. Devrime kalkışmayan, kendinde sınıf olan emekçilerin kötü durumu simgelenir bu görüntüyle.

Neden Georgi Vasiliyeviç Butov?

Yazar, söylemek istediklerini Troçki'nin sekreterlerinden biri olan Georgi Vasilyeviç Butov'a anlattırır. Butov, 1928'de Troçki hakkında düzmece ifade vermeyi reddederek başlattığı açlık grevinde ölür. Butov'u diriltip onunla konuşur yazar.

Böylece, 1789 Fransız Burjuva Devrimi'nde yaşananların bir benzeri, tarihteki ilk proleter devrim sonrasında da yaşanır. Devrim kendi çocuklarını yemeye başlamıştır.

Ayrıca yazar Troçki'ye haksızlık yapıldığını düşünür. Yapılan haksızlığı Troçki'ye en yakın kişi olan Butov'u konuşturarak ortaya koymak ister.

Butov'un yazarla konuşmalarından okur şunları öğrenir: Sovyetler'de olmaz denilen nasıl olmuştur? Proletarya hangi güçlükleri aşarak iktidara gelmiştir? Bireyin tarihteki rolü nedir? Deneyim aktarmanın önemi nedir? Devrimin romanı nasıl yazılır?

Güneş

Yazar aslında güneşin doğuşunu izlemeye gitmiştir Ada'ya. Gördüğü manzara bunaltıcıdır. Yazar aynı yerde, başka birinin de kendisi gibi uyanık olduğunu fark eder. Bu kişiye dikkatle baktığında onu tanır. Georgi Vasilyeviç Butov'dur bu kişi. Tam bu sırada güneş, çam ağaçları arasından sıyrılarak yükselmeye başlar. Derin bir sabah kızıllığı yayılır tüm çevreye. Güneşin kızıllığıyla hem Butov'un dirilişi, hem de devrim simgelenir. Butov, en can alıcı, en öğretici yanlarıyla anlatır Ekim Devrimi'ni.

Lenin, 17-25 Haziran 1923'te toplanan On İkinci Parti Kongresi'ne bir mektup yazmıştır. "Kongreye Mektup" Lenin'in vasiyeti olarak bilinir. Lenin'in mektubunun bu kongrede okunması parti yönetimince sakıncalı görülür. Lenin'e sansür uygulanır. Mektup ancak Lenin'in ölümünden sonra 23-31 Mayıs 1924 tarihleri arasında toplanan On Üçüncü Kongre'de okunabilir. Lenin mektubunda, Troçki'deki tehlikeli Menşevik kalıntılara karşı partiyi uyarır. Troçki'nin kendine fazla güvenen, işlerin idari yönüne aşırı derecede düşkünlük gösteren biri olduğunu söyler. Lenin aynı mektubunda, Kamenev, Zinovyev ve Stalin'i de eleştirir.

Askerler

Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nda Rus ordusunun büyük bölümünü köylüler (mujikler) oluşturur. 1917'de cephede on dört milyon Rus köylüsü vardır. Her yıl ortalama bir milyondan fazla Rus askeri ölür cephelerde. Bir o kadar da savaş tutuklusuyla yaralı vardır. Bu aşağı yukarı yılda bir buçuk milyon insanın kaybı anlamına gelir.

Cephelerde süren kırımı şöyle belirtir yazar: "*Almanların karşısında eriyor Rus mujikleri*" Ölümlerin nedeni yalnızca silahlar değildir. Açlık, tifüs, soğuk da ölüm nedenlerindendir. Rusya'da bir milyondan fazla asker kaçağı vardır. Ordu hızla tükenmektedir

Askerleri iki kümeye ayırmak gerekir. İlki, Rus monarşisiyle burjuvazisinden yana olan subaylarla Kazaklardır. Bunlar çara bağlıdır. Sömürücü sınıfların ordudaki ayağı konumundadırlar. Üniformalı Rus gericileri de denebilir bunlara. Ekonomik çıkarları çarlığın, sömürünün sürmesine bağlıdır. Sınıf sömürüsünün silahlı savunucusu durumundadırlar Teğmen Nikor İvanoviç'in not defterinden öğrendiğimize göre, çavuşlarla subaylar erlerden korkarlar Çavuşlar nöbet değişikliğine erlerce öldürülme korkusuyla gidemez, subaylar yatakhanelerine nöbetçi koyarak uyuyabilirler ancak.

Subaylar ordunun küçük bir azınlığıdır. Ordunun çoğunluğunuysa erler oluşturur. Erlerin çoğuysa asker kaputu giymiş köylülerdir. Erlerin arasında küçük burjuvalarla işçiler de vardır. Bolşevik Parti, erler arasında etkindir. Orduda Bolşevik erlerin kurduğu Er Komiteleri ya da Asker Sovyetleri vardır.

Bolşevikler, ordudaki örgütlenmeye önem verirler. Bunun iki nedeni vardır: Askerlerin silahlı, örgütlü olmalarıyla erlerin çoğunlukla köylü olmalarıdır. Böylece erler arasında sağlanacak etkinlikle köylülerin devrime kazanılması, işçi-köylü birliğinin sağlanması hedeflenir.

Bolşevikler, savaşta "bozguncu" bir tutum takınırlar. Bu tutum şöyle açıklanabilir: Rusya adına savaşan erler emekçi sınıftandır. Başka bir deyişle işçi, köylü ve küçük burjuvadırlar. Almanlar adına savaşanlar da öyle. Emperyalistler kendi çıkarları doğrultusunda emekçileri birbirlerine öldürtürler. "Vatan", "yurtseverlik" kavramlarıyla savaşın üstü örtülerek yapılır bu. Bolşevikler şunu önerirler: Her ülkenin devrimcileri, kendi ülkelerinin emperyalist savaşta yenilmesi için uğraşmalıdır. Cephede yenilerek zayıflayan devleti yıkıp sosyalizmi kurmak için de sınıf mücadelesi güçlendirilmelidir. Lenin bunu, emperyalist savaşı iç savaşa çevirmek biçiminde ifade eder.

Yazar, Er Mençov'un not defterinden şu satırları aktarır: "(...) *Bolşeviklerin bize söyledikleri özetle şunlar:* 'Moldovyalı milliyetçiler... Romen Kralı... kendi çarımız, işte bu üçü bizim ortak düşmanımız. Buna karşın Besarabyalı köylülerle Moldovyalı köylüler bizim gerçek dostumuz... Bizi bizimle çarpıştıranlara neden döndürmüyoruz silahlarımızı, neden birbirimize doğrultuyoruz da ortak düşmanımıza çevirmiyoruz silahlarımızı?'"

Bolşevikler devrimin başarılı olmasının devletin parçalanmasıyla olanaklı olduğunu bildiklerinden, askerler arasında örgütlenirler. 1905 Devrimi'nde Potemkin Zırhlısı'nın oynadığı rolü unutmamışlardır.

Savaştaki "bozguncu" tutumları nedeniyle "vatan hainliği"yle suçlanır Bolşevikler. Emekçi sınıfları birbirine kırdırtan "vatan" kavramına sömürüsüz, sınırsız bir dünya özlemiyle karşı çıkarlar. Bu nedenle suçlanırlar. "Vatan haini" olduğu belirlenenler kurşuna dizilir. Yine de Asker Sovyetlerinin etkisi kırılamaz. Çünkü bu komiteleri doğuran koşullar değişmemiştir. Er Mençov'un not defteri aracılığıyla subayların Bolşeviklere nasıl baktıklarını öğreniriz. Cephe kumandanı Çerbatser bildirisinde erlere şunları söyler. "'(...) *Alman casusları içimize sızmıştır. Bolşevik kılığındaki bu Alman casusları çarlığın, devletin ve kurulu düzenin düşmanıdırlar ve de ordumuzu içten yıkabilmek için er komiteleri oluşturmaktadırlar... Nerede bir er komitesinin varlığından haberimiz olursa, bunu ilgili subaylarımıza bildirmezsek, tıpkı onlar gibi kurşuna dizileceğiz biz de.*'"

Askerler, subaylarca kırbaçlanmaktan, öldürülmekten korkarlar. Orduda baş gösteren ayrılık arttıkça artar.

Er Mençov

Mençov, tipik Rus köylüsünü simgeler. Tipiktir, çünkü Rus köylüsünün tüm özelliklerini kendisinde toplar. Rus köylüsü kendinde sınıftır. Ne kendinin, ne Rus toplumunun, ne de insanlığın çıkarının farkındadır. Olgusal bilinçle hareket eder. Gözünün önünde gerçekleşen olaylar arasındaki bağlantıları kuramaz. Çara inanır. Buyrukları yerine getirir. Ama bir yandan da Bolşevik propagandası zihninde soru işaretleri doğurur. Er Mençov savaş ilerledikçe, ölümle yüz yüze kaldıkça, arkadaşlarını kaybettikçe inançlarından kuşkulanmaya başlar. Bolşeviklere kolayca yanaşacağa benzemez. Onlardan çekinir. Mençov Rus subaylardan, Almanlardan korktuğundan daha çok korkar. Tümen komutanı Drosdovski'nin Kazaklardan kurulu bir koruma mangası vardır. Bu manga tepeden tırnağa silahlıdır. Kazaklar, Rus subaylarını korumanın yanı sıra, ordunun işkence, meydan dayağı, kitle gösterilerinde kıyım gibi kirli işlerini de yaparlar.

Önceleri çara inanan Mençov, yaşadıklarının etkisiyle değişir. Önce Bolşeviklerin söylediklerinden kuşkulanır. Sonra söylenenlerin doğru olabileceğini düşünür. Kaçmayı düşünmeye başlar. Sonunda kaçmayı planlamakla er komitesine girmek arasında seçim yapma noktasına gelir. Böylece yazar, asker kaputu giymiş bir Rus köylüsünün Bolşevik düşünceye nasıl kaydığını canlı bir biçimde gösterir.

Cephe Gerisi

1917 yılında Rusya'da ücretlere göre fiyat artışlarının ulaştığı oran % 163'tür. Fiyat artışları, ücret artışlarını bir buçuk kattan fazla aşmıştır. Bu, alım gücünün zayıfladıkça zayıfladığını gösterir. Üretim de düşüktür. Ulaşım felç olmuştur. Cephede olduğu gibi cephe gerisinde de insanlar açlıkla, yoksullukla yüz yüzedir. Enflasyon hızla yükselmektedir.

Hükümet dış emperyalist güçlerden borç bulmakta zorlanır. Emperyalistler, verdikleri borçları geri alamama korkusuyla borç vermekte nazlanır. Kısacası ekonomi çökmektedir. Savaş, üretici güçleri hızla tüketmektedir.

Ekonomide yaşanan yıkım, insanların günlük yaşamlarında açlık biçiminde ortaya çıkar. Bu nedenle başta Petersburg olmak üzere ülke kaynamaktadır. Kitle gösterileri, grevler arttıkça artar. Çar, dipten gelen dalganın sistemi vurarak yıkmasını önlemek için Duma'yı yeniden açmayı düşünür. Sınıf çatışmalarını yumuşatmak amacıyla çarın bulduğu yoldur bu. Çarın bu adımı atmaya kendini zorunlu görmesi önemlidir. Çarın sıkışan havayı boşaltma girişimi, tabandan tepeye vuran basıncı gösterir.

Rusya'da devrimci durum vardır. Bunun üç nesnel bileşeni Leninist devrim tezine göre şöyledir: İlki, yönetenler artık eskisi gibi yönetemez. Yönetilenler artık eskisi gibi yönetilmek istemez. İkincisi emekçi yığınların yaşam şartlarında şiddetli bir sarsıntı yaşanır. İşsizlikle yoksulluk artar, yaygınlaşır. Üçüncüsü egemen sınıflara karşı duyulan hoşnutsuzluk geniş yığın eylemleriyle ifade edilir.

Bir de öznel koşul vardır. O da en ileri sınıfın Marksist bir partide örgütlenmesi, devrim yapma isteğinde olmasıdır.

Sosyalist Devrimciler

Butov, Simenon, Vladimir İvanoviç, Petersburg proletaryasının yaşadığı Viborg Mahallesi'nde bir toplantıya katılırlar. Yazar, bu toplantıyla, Sosyalist Devrimci Parti, Menşevik Parti ile Bolşevik Parti'nin farklı tutumlarını gösterir. Butov, zaman zaman kendisini Sosyalist Devrimci Parti'ye yakın duyumsar.

Simenon karakteriyle, Sosyalist Devrimci Parti'yi tanırız. Simenon, Teknik Üniversite'nin en parlak öğrencilerindendir. Üniversitenin öğretim üyelerini çara karşı örgütlemiştir. Babası başka bir kentte, maden işleten bir burjuvadır. Ortakları Fransızlardır. Simenon aile bağlarını tümüyle kesmemiştir. Ama ailesinden söz etmekten hoşlanmaz. Toplumun okumuş, ama hiçbir yerde kök tutturamamış insanlarından biridir Simenon. Butov, kendisiyle Simenon'u "yersiz yurtsuz Hamlet"e benzetir. Simenon, burjuva sınıf kökeni nedeniyle sömürücü egemen sınıfla ilişkilidir. Ama, düşüncesi, yaşamı, mücadelesiyle sömürücü düzenin yıkılmasını amaçlar. Böylece Simenon'da kökle meyve arasındaki çelişik birliği görürüz. Simenon bir yanıyla örgütçü bir aydındır. Öbür yanıyla, temel sınıf çelişkilerini kavrayamayan, buna göre mücadele yürütemeyen bir popülisttir. Simenon bu konumuyla küçük burjuvazinin ti-

pik bir temsilcisidir. Aydınların gücüyle güçsüzlüğünü simgeler.

Küçük burjuvazi, burjuvaziyle proletarya arasında yer alır. Ara bir sınıftır. Bu sınıfın izlediği politika da ara bir yerdedir. Küçük burjuvazi, burjuva özel mülkiyetinin tümden kaldırılmasını istemez. Kendisini gitgide yok eden büyük burjuvazinin özel mülkiyetinin sınırlandırılmasını ister. Ekonomik gelişiminin önündeki engellerin kaldırılmasını arzu eder.

Küçük burjuvazinin bir başka özelliği de güçlü olan sınıfa yakınlık duymasıdır. Devrim döneminde proletaryaya, gericilik döneminde burjuvaziye yaklaşır.

Sosyalist Demokrat Parti, esas olarak işçi sınıfının dışında örgütlüdür. İşçiler arasındaki gücü zayıftır. Burjuvalarla feodaller dışındaki tüm sınıflarda bu parti örgütlüdür. Sosyalist Devrimci Parti'nin profili deyim yerindeyse bir sınıflar çorbasıdır.

Menşevikler

Vladimir İvanoviç, Menşevik Parti'nin Viborg Mahallesi sorumlusudur. Putilov Fabrikası'nda çalışır. Bu fabrika 1917 Şubat Devrimi'nde bir anlamda kıvılcımın çakıldığı yerdir. Putilov Fabrikası'nın atölyelerinden birinde işçiler 17 Şubat'ta grev başlatınca yöneticiler 22 Şubat'ta lokavt ilan ederler.

Menşevikler, Putilov Fabrikası'nın kimi yerlerinde örgütlüdür. Sendikalarda etkindirler. Birçok sendika, Menşeviklerin elindedir. Menşeviklerin Bolşeviklere göre daha yaygın bir örgütlenmeleri vardır. Bunun nedeni yalnızca Menşeviklerin 1905 edinimlerinden yararlanmayı bilişleri, becerikli oluşları değildir. Asıl neden, Menşevik örgütün gevşek yapısıyla çoğu işçinin düşük bilincine denk düşen politik tutumlarıdır.

İşçi sınıfının büyük çoğunluğu kendinde sınıftır. Ekonomik çıkarlarının farkında olsa da, tarihsel ödevini bilmez. Aristokrasi-burjuvazi bloku karşısında kendini güçsüz görür. Sınıfın kendine güveni yoktur. İktidarı almak için değil, durumunu düzeltmek için uğraşır. Barış, ekmek ister. Bu tutum, olgusal bilince denk düşer.

İşçi sınıfının geri, politik bilincine seslenen Menşevikler, işçi sınıfının tarihi misyonunu kararlan, saptıran bir konumdadır. İşçi sınıfını, liberal burjuvazinin kuyruğuna takarlar. Proletaryanın mücadele sınırını burjuva sınırlarında tutmak gerektiğini söylerler. Menşevikler, işçi sınıfı arasında örgütlü küçük burjuva sınıf politikasını temsil ederler. Bu yüzden Sosyalist Devrimci Parti'yle yardımlaşırlar. Birbirlerini desteklerler. Her iki örgüt de burjuva demokratik devrimde burjuvazinin öncülüğünü savunur. Oysa Bolşevikler, proletaryanın öncülüğünü savunurlar.

Menşeviklerle Bolşevikler Sosyalist Devrimci Parti'nin fraksiyonları olmalarına karşın birlikte hareket etmezler. Menşevikler, Sosyalist Devrimci Parti'yle birlikte karar alır. Troçki de Menşeviklerle hareket eder.

İki Farklı Tutum

Butov, Sosyalist Devrimci Parti'yle Menşeviklerin, 23 Şubat (8 Mart) Uluslararası Kadın Günü'nün kutlanmaması için yoğun çaba harcadıklarını anlatır. 1905'teki katliam unutulmamıştır, benzer bir durumu yaşamak istemezler. Bu iki parti, işçi sınıfının tarihsel görevini reddedip burjuvaziden bir işaret gelmesini beklediklerinden yapılacak gösteriyi durdurmaya çalışırlar.

Butov'un deyimiyle bilinmeyen güçler"se güçlü bir kutlama yapmak için büyük bir çaba harcamaktadır.

Butov'un "bilinmeyen güçler" dediği kimlerdir? Bu gücün ikili yapısı için şöyle diyebiliriz: İlki, devrimci durumun doğurduğu emekçi sınıfları özellikle proletaryayı harekete geçiren dinamiktir. Bu öğe kendiliğindencidir. İkinci güçse sağlam bir örgütlülüğü olan Bolşevik Parti'dir. Bolşevikler, devrimci durumu bir devrime vardırmak için uğraşırlar.

Peki neden iki farklı tutum görürüz? Bolşevikler tarihe Marksist yöntemle bakarlar. İşçi sınıfını özne olarak görürler. Emperyalizm çağında ancak işçi sınıfının tüm insanlığın önünü açabileceğini düşünürler.

Menşeviklerin bakışıysa görünüşte Marksist'tir. Rusya'nın önünü açacak devrimin burjuva demokratik devrimle gerçekleşeceğini düşünürler. Bu nedenle işçi sınıfıyla köylülerin birlikte öncülüğünü kabul etmezler. Onlara göre burjuvazi devrimi yapacak, kapitalizm gelişecek, işçi sınıfı büyüyecek, işçi sınıfı nüfusun çoğunluğu olacak, bundan sonra sosyalist devrim yapılacaktır. Menşevikler, tarihle geleceğe klasik Marksist çizgiyle bakarlar. Lenin önderliğindeki Bolşeviklerse Marksizm'in bir kılavuz olduğunu söylerler.

Kadınlar

Sosyalist Devrimci Parti'yle Menşeviklerin tüm engellemelerine karşın 23 Şubat Uluslararası Kadınlar Günü kutlanır. İşçi kadınlar, özellikle tekstil işçileri, gösteriyi düzenler. Erkek işçiler gösteriye alınmaz. Destek istenir onlardan.

Doksan bin kadın, ellerinde yalnızca "*Ekmek istiyoruz*" pankartıyla yürürler. Erkek işçiler, üretimi yarıya düşürerek kadınları desteklerler. Gösterinin hiçbir biçimde engellenemeyeceğini gören Sosyalist Devrimci Parti'yle Menşevikler de kararlarını değiştirirler. Gösteriyi desteklerler. Böylece kararlı işçi kitlesi, bu iki örgütü peşinden sürükler.

Kadınlar kararlıdır. Polislerin arasından "*vakur ve korkusuzca*" geçerler. Duma'nın toplandığı bele-

diye sarayının önüne gelirler. Kızıl bayraklarını açan işçi kadınlar Şubat Devrimi'nin fitilini yakarlar. Böylece, tarihteki ilk işçi devletinin ilk adımını kadınlar atar.

Rus Devrimi, işçi kadınların örgütlü gücünü gösteren bir örnektir. Hiçbir devrim kadınların etkin katılımı olmadan başarılı olamaz. Kadının harekete geçmesi zordur. Hem en az beş bin yıllık erkek baskısının birikimi, hem de dönemin toplumsal ilişkilerinin sınırlaması vardır üstlerinde.

Yazar, eyleme katılan yaşlı bir kadını anlatarak gösterir kadının gücünü. Bu kadın iki büklümdür. Yüzü buruş buruştur. Küçük oğlu savaşta ölmüştür. Elindeki gümüş çerçevede oğlunun resmi vardır. Eyleme katılırken gözleri şimşek şimşek parıldamaktadır.

Savaşta kimi kadınlar oğullarını, kimileri kocalarını, nişanlılarını, sevgililerini kaybeder. Bunun yanında çekilen açlık, yoksulluk, işsizlik toplumsal ilişkilerin parçalanması için uygun bir ortam yaratır. Hiçbir dönemde kadın, devrimci süreçte olduğu kadar kitlesel özgürleşemez.

Kazaklar

Kazaklar, çarlığın koruma örgütlerinden biridir. 24 Şubat günü, yapılan eylemde atlı kazak erlerinin, bir eylemci kadını polisin elinden kurtardığı söylentisi yayılır. Söylentiye göre polisler, kitleden koparddıkları bir kadını vermek istemezler. Bu davranışları nedeniyle Kazaklar, polisleri acımasızca kırbaçlayarak dağıtırlar. Kazak erlerden biri kadını atına alarak alanda tur attırır. Kadının elindeki pankartta "*Kahrolsun Çar*" yazmaktadır.

Beş altı bin kişilik bir işçi kümesini Kazaklar bir sokakta sıkıştırır. Sokağın hem başını hem de sonunu tutmuştur Kazaklar. Eylemciler kıstırılmıştır. Silahsızdırlar. Ama Kazaklar hiçbir şey yapmaz. İşçilerin geçmesi için yol açar, özenle, kalabalığın arasına yerleştirirler grubu.

Kazakların eylemcileri desteklemeleri, işçiler arasında kafa karışıklığına neden olur. Eylem Birliği üyesi Boris Vasili, Kazakların da yüreklerinin olduğunu, onların da insan olduklarını, 1905 Devrimi'nden sonra değiştiklerini düşünür. Ona göre Kazak erleri, komutanlarının buyruklarını dinlemiyor, eylemcilere yakınlıklarını onlara yardım ederek gösteriyorlardı. Vasili'ye göre Kazakların bu davranışlarının nedeni korkularıdır. İşçilerle, köylülerle aralarındaki uçurum arttıkça artmaktadır. Bu uçuruma yuvarlanmaktan korkmaları nedeniyle böyle davrandıklarını düşünür.

Solovyov, anlatılanlara kuşkuyla yaklaşır. 1905 Sovyeti'nde yöneticilik yapmış yaşlı, deneyimli bir işçidir Solovyov. "(...) *çarın salt kendisi ve kendi düzeni için besleyip büyüttüğü, beşikten alıp yetiştirdiği*" Kazakların çara karşı çıkmalarına şaşırmayan arkadaşlarını uyarır. Kazakların yaşamlarını anımsatır. Hiçbir şeyleri eksik olmayan Kazaklar neden durup dururken çara karşı gelirler? Kendilerini tüm Rus halkından üstün gören Kazaklar, neden onlara destek verirler? Solovyov, görünenle yetinmez, görünenin ardındaki nedenleri arar. Solovyov'a göre, Kazakların eylemcileri desteklemeleri, "çapulcu" gördükleri işçilere yardım etmeleri, polislerin kendilerini döven eylemcilere karşı savunma amacıyla bile silah kullanmamaları, iyice saptanmış bir tuzağın günün koşullarına göre uygulamalarıdır.

Yönetme Taktikleri

Çarlık hem cephede, hem de Rusya'da sıkışmıştır. İçerdeki derin hoşnutsuzluğu azaltmak amacıyla kimi esneklikler gösterir. Duma açılır. 23 Şubat günü güvenlik güçleri eylemcilere yardım ederler.

Parçalar bir araya getirildiğinde, devletin taktik esnemelerle hareket ettiği görülür. Amaç, devrimci muhalif güçlerin açığa çıkması, kitlelerle ilişkilerinin belirlenmesi, örgütlülük gücünün anlaşılmasıdır. Böylece sınıf hareketinin, devrimci hareketin güçlü yanlarıyla zayıf yanları bilinebilir. Başarılı olabilmek, "düşman"ını iyi tanımayı gerektirir. Üstelik bu esnemeler eylemcilerde zararlı bir iyimserliğin doğmasına da neden olur. Sonra darbe beklenmedik bir anda iniverir.

Orhan İyiler, 1905 Rus Devrimi'nin yenilgisini anımsatarak bu taktikleri bize gösterir.

1905 Dersleri

1905 yılında Rusya'da başarısızlığa uğrayan bir devrim girişimi olur. 1905'i Solovyov şöyle niteler: "*1905 bir provokasyondur... Ama birçok sava karşın Çar'ın bir provokasyonu değildir bu. Kitlelerin kendi kendini provoke etmesidir.*"

1905 Devrim girişimi Solovyov'un aktardığına göre 9 Ocak günü başlar. Papaz Gapon'un öncülük ettiği binlerce emekçi, Çar'ın oturduğu Kışlık Saray'a yaşam koşullarının düzeltilmesi isteğiyle bir dilekçe vermeye giderler. Kitle, askerlerce kurşunlanır. 2.400 kişi ölür. O gün Rusya tarihine "Kanlı Pazar" adıyla geçer.

1905 Devrimi, erken, kitleleri hazırlıksız yakalar. Devrimci partilerin denetimi dışında başlar. Siyasal iç çatışmalar iki yıl sürer. Bu sürece damgasını vuran asıl şey örgütlülük değildir. Sınıfsal tepki kökenli bir örgütsüzlük egemendir. Binlerce grev, binlerce köylü ayaklanması kendiliğinden ortaya çıkar.

Çarlık, arttıkça artan grevlere, ayaklanmalara karşı gevşek yönetime bilinçli olarak başvurur. Nisan ayında vicdan özgürlüğü tanınır. Ağustos'ta Duma açılır, Petersburg Üniversitesi'ne özerklik tanınır. Ekim ayında ise Çarlık Ekim Bildirgesi ilan edilir.

Solovyov, 1905'te de, tıpkı 1917 Şubatı'nda olduğu gibi, göstericilerin hoşgörüyle karşılandığını söyler. Göstericiler korunur. Giderek, gösteri yapmalarına göz yumulur.

Kitleler, "özgür" bırakılır. Böylece topulumun emekçi sınıflarında sıkışan hava boşaltılır. Sonra da tutuklamalar, öldürmeler, sürgünler başlar. "(...) *geniş bir özgürlüğe kavuşmuş*" burjuva basınıysa işçilerin katledilmesiyle ilgili bir tek kelime bile yazmaz.

Solovyov, 1905'in derslerinden işçilerin çıkarımlarını anlatır. Özerklik tanınan Petersburg Üniversitesi'ne bakarak kendi özerk yapılarını kurmak amacıyla harekete geçer işçiler. Bu girişimden İşçi Sovyet'i çıkacaktır.

Çarlık, Ekim Bildirgesi'ni, burjuvaziyi yanına çekmek için yayımlar. Yönetimde söz hakkı isteyen burjuvaziye istedikleri verilir. İşçilerin temel isteği olan sekiz saatlik iş gününden, köylülerin toprak isteğinden, askerlerin barış isteğinden söz edilmez bildirgede. Böylece bildirgeyle toplum sömürücü sınıflarla sömürülen sınıflar olarak ikiye bölünür. Bildirgeyle egemen sınıflar birleşir. Ama muhalefet parça parçadır.

Bildirgede, insan haklarından, temel özgürlüklerden söz edilir. Böylece biz, insan haklarının ikili karakterini görürüz. İnsan hakları mücadelesi, bir yanıyla sistemi genişletme işlevi görür. Biz egemen sınıfın, sınıfsal mücadeleyi saptırmak için insan hakları alanında kimi esnemelere giriştiğini görürüz. Bu yanıyla insan hakları mücadelesi gericidir. Rus Çarı da bu yöntemi uygular.

Solovyov'a göre önemli bir ders de şudur: 1905'te emekçiler yalnızca gösterilerle çarlığı yıkacaklarını sanır. Ama olanaksızdır bu. Çarlığın örgütlü, silahlı, deneyimli ordusuna karşı işçiler hançerlerini bilerler. Çocukça bir tutumdur bu. Kendini aldatmaktır.

Solovyov, çarlığı dize getirecek tek gücün genel grev olduğunu söyler. Otokrasiyi yıkacak esas sınıfın işçi sınıfı olduğunu 1905 öğretir.

Sınıf savaşı bir ölüm kalım savaşıdır. Kim daha iyi örgütlenip silahlanmışsa, kesin sonucu o belirler.

Çarlık, devletin en gerici, en şovenist kesimlerince desteklenen, subaylarla polislerden de güç alan Kara-Yüzler Örgütü'nü devreye sokar. Kara-Yüzler Örgütü, önce orta sınıflarla dincilerin desteğini alarak Yahudi katliamı yapar. Sonra da öncü işçileri katleder. Böylece biz, ırkçılıkta uçlaşmış milliyetçiliğin, nasıl karşı devrimci bir hareket olduğunu görürüz.

Solovyov'a göre, 1905'te yapılan çok önemli taktik bir hata da Sovyet'in Aralık ayında yayımladığı Mali Bildirge'dir. Bu bildirge, burjuvazinin liberal kanadını korkutur. Sovyet'i yalnızlaştırır. Sovyet, sanki iktidara gelmiş gibi bir havaya bürünerek yayımlamıştır bu bildirgeyi.

Solovyov, proletaryanın dövüşerek öğrenmekten başka bir okulu olmadığını söyler. "*Hiçbir zaman da böyle bir okulu olmayacak sanırım proletaryanın*," diye ekler.

Bismark

Bismark'ın 1871'de Fransız Dışişleri Bakanı'na verdiği öğüt: "*Bir halk ayaklanmasını boğazlayabilmeniz için, elinizde henüz bir ordu varken bu ayaklanmayı kışkırtınız*"dır.

Bismark'ın sözü, egemen sınıflarca değişik ülkelerde uygulanır.1905'teki devrim hareketi çarın kışkırtması değildir. Kitlelerin kendi kendilerini kışkırtmalarından gelişir.

1917 Şubat Devrimi'nin ilk günlerinde monarşinin kışkırtmasından söz edilebilir. Eylemcilere iyi davranılır. Eylemciler yüreklendirilir, desteklenir. Hesaplaşma gününe hazırlanırken göstericiler yumuşatılır, rahatlatılır. Böylece ansızın indirilen askeri darbe daha etkili olacaktır.

Çarın askeri gücü büyüktür. Alaylar tepeden tırnağa silahlıdır. Kitle kırımı için hazırdırlar. Bugün için önceden bir plan bile hazırlanmıştır.

Witte Planı

Burjuvazinin "kurnaz tilkisi" Witte, 1905 Devrimi'nden çıkardığı derslerden hareketle "Kitle Ayaklanmalarını Bastırma Komisyonu"nu kurar. Komisyonda azılı halk düşmanı generaller, proletarya örgütlerine sızmış ajanlar, gizli servis görevlileri, üniversite öğretim üyeleri vardır. Komisyon iki alt komisyondan oluşur. Alt komisyonlardan biri ayaklanmalarda, ilk aşamada uygulanacak barışçı taktikleri belirler. Bu, üniversite kanadıdır. Öbürüyse ikinci aşamada uygulanacak silahlı taktiklerdir.

Witte Planı, burjuvaziyle aristokrasinin nasıl ortak hareket ettiğini gösterir. Bu iki sınıf artı-değerden daha çok pay almak için birbirleriyle mücadele eder. Ama artı-değer sömürüsünden pay alamayacakları tehlikesi göründüğünde güçlerini birleştirirler. Witte Planı kolektif bir gereksinimden doğar. Planda kitleler taşkın bir suya benzetilir. Taşan suların akmasına engel olmamak gerekir. Bu sular genişlemesine yayılmalıdır ki ayrı ayrı kanallara akıtılabilsin. Başta sağlanan birlik, kitle boşalmasına kadar sürer. Bu noktadan sonra kitleler çözüşmeye, ayrışmaya başlar. Tek bir birey gibi hareket etmekten uzaklaşır. Buna "salam politikası" denir. Kitle bölünmeye başlar. İşte tam burada kitle bilinci saptırılmalıdır. Böylece insanlar yaşadıkları koşulların değişebilirliğinin kolay olmadığı duvarına çarparlar. Yılgınlığa düşerler. Bu, "*böl ve yönet taktiği*"nin bir uygulamasıdır.

Witte Planı örgütlere de değinir. Planda, örgütlerin kitlelerden tamamen kazınmasının her zaman iyi sonuç vermediği belirtilir. Bu durumda denetimden uzak örgütler ortaya çıkabilir çünkü. En iyisi örgütlerin yasallaştırılıp daha kolay denetlenebilir duruma getirilmeleridir.

Bu planı uygulamakla General Habalov görevlendirilir. Habalov, çarın en güvendiği generaldir. Habalov, planın barışçı bölümünü 23 ve 24 Şubat'ta başarıyla uygular. Öyle ki, işçiler yirmi sekiz polisi dövdükleri halde polisler, kendilerini korumak amacıyla bile silah kullanmazlar. Polis şefinin tüm ısrarına karşın garnizon silah kullanmaya izni vermez. Sıra 25 Şubat'ta uygulanacak askeri bölüme gelir. General, kurmaylarını toplar. Plan ince ince çalışır. Gece boyunca hazırlık yapılır. Gün doğduğunda kitlelere karşı uygulanacak askeri önlemler tamamlanmıştır.

25 Şubat İsyanı

Viborg İşçi Komitesi'nin aldığı genel grev kararı partileri bunalıma düşürür. Sosyalist Devrimci Parti, genel greve karşı olduğunu duyurur. Menşevikler de genel greve karşıdır. Bu partiler savaşın bitiminden sonra harekete geçme düşüncesindedir. Onlara göre, Almanlarla savaşırken yapılacak bu türden bir kalkışma kitle kıyımıyla sonuçlanacaktır. Ama bıçak kemiğe dayanmıştır. Yaşam bu şematik bakışa uymaz.

25 Şubat sabahı emekçiler Kazan Katedrali'nde toplanır. Kazan Katedrali'nin iki özelliği vardır: Çar III. Aleksandr'ın tunçtan, son derece görkemli bir yontusu vardır burada. İşçilerle köylüler bu yontunun karşısında kimi zaman dua ederler. Ayrıca Petersburg'un tüm büyük, geniş bulvarları bu alana açılır. Bu bulvarlarda aristokrasiyle büyük burjuvazi oturur.

Eylemci kitle iki yüz elli bini aşkın bir sayıyla egemen sınıfların oturduğu bu bulvarlara girer. İki konuşmacı, çarın yontusunun dibinde kızıl bayraklar arasında konuşur. Bu durum, gücünü nesnel koşulların sertliğinden alan proleter kitlelerin cesaretini gösterir.

Konuşan işçi, proletaryanın zincirlerini koparacağını, kendi dünyasını kendisinin kuracağını söyler. "*Kahrolsun savaş. Yaşasın barış...*" der demez, çarlık polisince vurulur. Yazar, bununla iki sınıf arasındaki ayrımı net bir biçimde gösterir: Proletarya barış, egemen sınıflar savaş ister. Vurulanlar çarın yontusunun ayakları dibine düşer. Proleterler, kitlesel bir eylemde can verirler. Sosyalist devrimcilerin bireysel teröre dayanan eylemlerinden farklıdır bu.

İşçiler kararlıdır. Polislere silahla karşılık verirler. Kitle bir an soluklanır. Panik önlenir. Bir konuşmacı Bolşevik Parti'nin genel grevi desteklediğini açıklar. Kitle Duma'ya doğru yürümeye başlar. Bu çatışma, silahsız kitleyle, tepeden tırnağa silahlı çarlık güçlerinin irade savaşıdır.

Kitle, büyük bir ateş gücüyle karşı karşıya kalır. Dağılır. Artık amaç, kaçışı onurlu kılmaktır. Bir işçinin Butov'a söylediği gibi: "*Bir gün bile sağ kalışımızın önemi var. bir gün bile sağ kalışımız yarını belirler belki.*"

Sevginin Sınıfsallığı

Butov sevgilisi Katyuşa'yla birlikte 25 Şubat eylemine katılır. Kaçış sırasında bir süvari üstlerine saldırır. Butov'la sevgilisi farklı yönlere savrulur. Sistem karşısında hoyratça bir kopuş yaşarlar. Simge başarılıdır.

Katyuşa, Butov'u bir varoluş dayanağı olarak görür. Onsuz yaşayamayacağını söyler. Butov'un tutuklanabileceğini düşündüğü için Viborg'a gitmesini istemez. Butov, her şeyden önemlidir Katyuşa'ya göre. Ona en ufak bir zarar gelmesini istemez. Bu, sevgiye mülkiyetçi bakıştır. Katyuşa'nın Butov'a bakışı, kelimenin tam anlamıyla sahiplenmedir. Derinlere inildiğinde Butov, Katyuşa açısından bir üretim aracıdır. Butov'la yaşam üretilebilir yalnızca.

Katyuşa sevgiye burjuva açıdan bakar. Aslında bir emekçidir Katyuşa. İki kardeşine, eve, yaşlı babasına bakar. Ama bilinci çarpıktır. Küçük burjuvanın dar penceresinden algılar dünyayı. Yazar, Katyuşa tipiyle küçük burjuvazinin sevgiye bakışını gösterir.

25 Şubat günü Katyuşa'nın tanıdığı genç işçi kadınsa başka türlü bakar sevgiye. Onun için sevgi, mücadele arkadaşlığıdır. Nişanlısına, çarın ölüsünü getirip ayaklarının dibine atmazsa onunla evlenmeyeceğini söylemiştir. Ortak mücadeleden beslenen bir sevgidir bu.

Orhan İyiler, Katyuşa'yı birlikte kaçtığı kümeyle bir tüccarın evine sokar. Amaç, orta burjuva bir kadının durumunu göstermektir. Evin hanımı, genç, güzeldir. Eylemcilerin içeri girmesiyle yüzü sapsarı kesilir. Sınıflardan, sınıf mücadelesinden habersizdir. Şöyle der: "(...) *tanrının yardımıyla, kuşkusuz hepimiz düzlüğe çıkacağız.*" Çağrısız konuklarını insancıl bir biçimde ağırlar. Evin değerli bir parçasıdır. Kocası açısından bir üretim aracıdır.

Er Mençov Devrimciliğin Eşiğinde

Yazar, en sonuncusu Ocak 1917 tarihinde günlüğe düşülen notlarla okuru Er Mençov'la tanıştırmıştı.

25 Şubat eylemlerinde asker kaputu giymiş bu mujik yeniden karşımıza çıkar. Zihni hâlâ bulanıktır. Ama devrimden yana olmaya biraz daha yakındır. 25 Şubat günü tutsak aldığı bir işçiyi öldürmez. Kaçmasına izin verir.

Bu asker, milyonlarca Er Mençov'dan biridir. Rus köylüsünün devrimci gelişimini simgeler.

Proleterlerin Tabloları

Viborg yerel İşçi Komitesi'nin toplanma yeri, birleştirilmiş iki barakadır. Duvarlarda, Marks, Engels, Plehanov, Lenin ve Martov'un fotoğraflarıyla Tolstoy'un karakalem çizilmiş bir resmi vardır. İşçilerin, işçi kökenli Gorki'nin resmini değil de, aristokrat kökenli Tolstoy'un resmini duvara asmaları ilginçtir. Proleterler, Rus toplumunun gerçekçi çözümlemesini yapan Tolstoy'un öneminin ayrımındalar. Lenin, Tolstoy için şunu der: "*Tolstoy, Rus devriminin aynasıdır.*"

Proleterlerin elinden çıkma iki tablo da vardır duvarlarda. Birinin altında "*Tuileries Sarayı, 10 Ağustos 1792*" yazısı okunur.

Bu tabloda bir demirci, Tuileries Sarayı'nda kralla karşı karşıyadır. Kralın yüzü kül gibidir. Demirciyse heybetlidir. Ama Butov'la konuşan genç proleterin belirttiği gibi, demirci bir adım daha atıp kralı koltuğundan söküp atmaz. Bu tablo, burjuva bilincin sınırında takılıp kalmış bir işçiyi anlatır.

Öbür tabloda, "*Kızıl Bayrak Paris Belediyesi Üstünde Dalgalanıyor*" yazısı okunur. 1789 Fransız Burjuva Devrimi'nden 82 yıl sonrası, 1871 Paris Komünü anlatılır bu tabloyla.

Tablolardaki çizgiler, kişiler son derece orantısızdır. Tabloları yapan proleterler, çocukça bir coşkuyla, delice bir umudu birleştirmişlerdir. Anlatımda ince bir lirizm vardır. Anlatılmak istenen düşünce açık, duygular nettir. Bu kaba anlatım bize, resim sanatının çocukluğunu anımsatır.

Viborg Komitesi Genel Grevi Durduruyor

Petersburg proleterleri 25 Şubat günü yaptığı genel grevle ekonomik yaşamı durdurur. Bunun bedeli, ölümler, tutuklanmalar, yaralanmalar olur.

Çar, Duma'yı dağıtır. Duma, bu karara karşı koymaz. Duma'daki Sosyalist Devrimcilerle Menşevik temsilciler genel grevin hemen kaldırılmasını ister. General Habalov, genel grev kaldırılmazsa işçilerin tutuklanıp cepheye sürüleceği tehdidini savurur. Komite işçileri savunacak güvenlik önlemleri alacak durumda değildir. Bolşevikler de genel grevin durdurulmasından yanadır. Öbürlerinden farklı olarak şunu söylerler: Eğer Viborg'lular istemlerinde ısrarlılarsa, Bolşevik Parti onları destekleyecektir.

Marks da 1871'de Paris proleterlerinin ayaklanmasına karşıdır. Koşulların elverişli olmadığını düşünür. Ama proletarya bir kez ayaklanıp Paris Komünü'nü kurduktan sonra, komünü sonuna kadar destekler.

Bir komite üyesinin de belirttiği gibi, genel grevin siyasal alana girmesine ramak kalmıştır. Bunun anlamı genel grevin, silahlı bir ayaklanmaya dönüşmesidir. Buysa geçici Viborg Komitesi'nin işi değil, siyasal partilerin görevidir.

Kimi işçi temsilcileri genel grevin sürmesinden yanadır. Öyle ağır koşullarda çalışırlar ki, savaşarak ölmek, sürünerek yaşamaktan daha iyidir. Tekstil işçisi kadınlar 14,5 saat, demiryolu tamir atölyeleri işçileri 14 saat çalışmaktadır. Kadınlar ileride hamile kalıp işgücü kaybına neden olur diye yarım saat fazla çalıştırılır. Bu durum kadın sorunuyla ekonomik yapı arasındaki somut bir bağlantıyı gösterir.

Viborg Komitesi, genel grevi kaldırıp kaldırmamak konusunda tarihsel bir sorumlulukla karşı karşıyadır. Komite güç dengelerini değerlendirir. Genel grev kararını kaldırır.

Petersburg proletaryası derin bir boşluğa düşer. Kendini hiç bu kadar yalnız duyumsamamıştır. 27 Şubat sabahı işbaşı yapacak işçiler, çar birlikleri karşısında yenilmiştir. Siyasi partiler, hatta kendi komitesi bile proletaryayı terk eder. Proletarya issizlaşır.

Şişeden Çıkan Cin

25 Şubat gecesi Viborg Komitesi'nin toplantısına iki denizci katılır. Bildiklerine göre Kronştad Donanması'nda Devrimci Erler Komitesi kurulmuştur. Kronştad Denizcileri Kışlık Saray'ı toplarla dövmeye, çarı tutuklamaya hazırdır. Denizcilerin proletaryayı kurtarma savı yoktur. Amaçları komitenin buyruğuna girmektir. Bu durum denizcilerin bilinçli olduğunu gösterir.

Komite toplantısı karar aşamasına geldiğinde yaklaşık yirmi beş silahlı işçi barakaya girer. Bu işçiler, proletaryanın kendini savunmasını üstlenen milis kuvvetleridir. Kendilerine "Kızıl Koruyucular" adını vermişlerdir.

Kızıl Koruyucular komite toplantısı sürerken tüm Viborg'u polis karakollarından, askerlerden arındırır. Direnen kimi polislerle subaylar öldürülür. Çarın Pavlovski Alayı'na karşı barikatlar kurar, siperler kazarlar.

Kızıl Koruyucular ileride Kızıl Ordu'ya evrilecektir. İşçiler genel grevden silahlı ayaklanmaya kendiliklerinden geçerler. Nesnel koşulların dayattığı bir zorunluluktur bu. Cin şişeden çıkmıştır. Onu önceki durumuna getirmek artık olanaklı değildir.

Buzdağının Doğuşu

Eylem Birliği Komitesi Viborg'da toplanarak burjuvaziyle çar otokrasisinin olası saldırısını engellemek amacıyla genel grev kararını kaldırır. Komitenin genel grev kararını uygulayan proletaryanın bu karara da uyacağı düşünülür. Proletaryanın 27 Şubat günü işbaşı yapması beklenir. Ama Viborg'lular, Fabrika İşçi Komiteleri, Kızıl Koruyucular grevden yanadır.

Genel grev kararının kaldırılmasından sonra partililer bir bir Viborg'dan ayrılır. Simenon, Butov'u da Viborg'dan ayrılmak için çağırır. Ama Butov Viborg'dan ayrılmak istemez. Genel grev kararının kaldırılmasını kuşkuyla karşılar. Viborg'un bu kararı benimsemeyeceğine inanır. Bu kararın alınmasıyla Viborg, kolu kanadı kırık bir kuşa benzemiştir Butov'a göre. Kendi komitesi bile Viborg'u yalnız bırakmıştır. Viborg'da kalış nedenini şu sözleriyle dile getirir Butov: "(...) *ilerde, kendi kendime açıklamasını yaparken utanacağım bir davranışta bulunmamak için* (...)"

Geceyi kaygılı geçirir Viborg. Çar ordusunun mahalleye baskın yapacağı düşünülür. Olası saldırıya karşı hazırlıksız yakalanmamak amacıyla Kızıl Koruyucular siper kazarlar, barikat kurarlar. Kimi Viborg'luların da bu çalışmalara katılması olası saldırıdan duyulan kaygıdan kaynaklanır.

Butov, çalışan Kızıl Koruyuculardan birine çar ordusunun saldırısının sonucunun ne olacağını sorar. Kızıl Koruyucunun yanıtı nettir: "*Yeniliriz.*" Kızıl Koruyucular yenileceklerini bile bile mücadele ederler. Trajiktir mücadeleleri. Tüm planları yarım saat direnebilme üstüne kuruludur. Yarım saat direnebilirlerse proleterlerin de direnişe katılacağını düşünürler.

Kızıl Koruyucularla kimi Viborg'lular geceyi uyumadan, ertesi güne hazırlık yaparak geçirir. Sabaha karşı Viborg'luların hepsi çalışmaya başlamıştır. Kentin öteki yakasında da gece uykusuz, ertesi güne hazırlanarak geçirilir.

General Habalov'u kaygılandıran şey, Viborg'luların aldıkları genel grev kararını uygulamalarıdır. Proleterlerin kente yürümesi kentin denetimden çıkması anlamına gelir. Bu nedenle Habalov'un tek amacı Viborg'luları mahallelerinde tutmayı başarmaktır.

Habalov, proleterleri Viborg'da tutmak amacıyla alınabilecek tüm önlemleri alır. Bütün hazırlıkları denetler. Viborg'u kente bağlayan köprüler askerlerce geçit vermeyecek biçimde tutulur. Proleterlerin köprülerden geçmesi olanaksızlaşır. Bununla da yetinmez Habalov. Proleterler köprüleri geçmeyi başarırlarsa karşılaşacakları kent, tel örgülerle, zincirlerle çevrili olacaktır. O gece kent, toplarla mitralyözlerle donatılır. Tüm garnizonu alarma geçiren Habalov'a göre tehlikeden söz etmek artık olanaksızdır. Habalov birliklerin başına en güvendiği subayları yerleştirir.

İki yüz bine yakın silahlı asker proleterlere karşı tetiktedir. Habalov'un uyguladığı plan şunu gösterir: Witte Planı daha da genişletilmiştir. Dış düşmana karşı uygulanmak amacıyla hazırlanan plan, işçi sınıfına karşı uygulamaya konur. Dış düşmandan kurtulmak kolay olabilir. Antlaşma yaparak, bir parça toprak vererek kurtulabilinir dış düşmandan. Ama iç düşmandan kurtulmak o kadar kolay değildir. Alınacak önlemlerin daha sert, daha caydırıcı olması gerekir.

26 Şubat sabahı güneş, Viborg'da bir buzdağıymışçasına doğar. Güneş bir yanıyla mücadeleye hazırlanan işçileri, devrimi simgeler. Öbür yanıylaysa güneşin ışık verdiği, ama ısı vermediği, dondurduğu anlaşılır, buzdağı benzetmesiyle. Buzdağıyla Neva arasında bir bağlantı kurulur. Böylece yazar daha ilk satırda Neva'nın donacağını sezdirir.

Viborg, 26 Şubat sabahı zırhtan bir kentle karşılaşır. Viborg'lular bu dehşet verici görüntüyü görmek amacıyla toplanırlar. "*Ne komitenin genel grev kararını kaldırması, ne gösterilerin yasaklanmış bulunması, ne pazartesi günü işbaşı yapma zorunlulukları akıllarının köşesinden geçmiyordu.*" Çığlaşarak köprüler bölgesine akarlar. Ellerinde kazmaları, kürekleri, silahlarıyla köprü önlerinde dururlar. Taraflar, 26 Şubat sabahı birbirlerini yakından görüp süzerler. Bir süre, soluk almaksızın birbirlerine bakarlar.

Viborg'lular köprülerin geçilemeyeceğini anlar. Ama yine de kızıl bayraklarını açarlar. Kızıl bayrakların açılışı karşı tarafı alarma geçirir. Habalov gelişmeler hakkında anında bilgilendirilir.

Köprülerin geçilemeyeceğini anlayan proleterler çevrelerine bakarlar. Birdenbire Neva'yı fark ederler. Neva donmuştur. Proleterlerin yüzü güler. Neva büyülü bir at gibi altlarındadır. Atla birlikte yazar umudu çağrıştırır. At proleterlere sırt vererek karşıya geçmelerini sağlar. Atla birlikte proletarya canlı, hareketli, geleceğe uzanandır. Geleceğin dünyasını kuracak olan proletarya, büyülü bir ata benzeyen Neva'yla geleceğe uzanırken, hareket edemeyen çar otokrasisi, tarihe karışacaktır.

Rusya'nın doğa koşulları "*en akıllı*" yöneticileri bile yanıltır. Napolyon doğa koşullarını hesaplayamadığından yenik döner ülkesine. Doğa koşulları şimdi de Habalov'u kıstırır. Daha sonra da Hitler'i yanıltacaktır.

Proleterler iki koldan kente yönelir. Nevski'ye girmeden birleşir, dururlar. Çoğunluk silahsızdır. Karşılarındaki çar ordusuysa kat kat güçlendirilmiştir.

Proleterlerin yaklaşmasından korkar çar ordusu. Silahlarıyla proleterlerin üstüne ateş kusarlar. Çatışma sırasında öğrenir proleterler, mitralyözlerin nasıl silahlar olduğunu. Ölen proleterlerin bedenleri delik deşiktir. Gördüklerinden yılmazlar. Yürüyüşlerini kararlıca sürdürürler. Vurularak düşerken, erleri acımasızlıklarından kıskıvrak yakalayıp dize getirmeyi amaçlarlar. Merhametle aklın bir kıvılcım gibi erlerin benliğine işleyeceğini, her şeyin birdenbire değişeceğini umarlar. Ama olaylar umdukları gibi gelişmez. Üstlerine açılan ateş susmamacasına sürer.

Proleterler kent merkezine yürümeye başlayınca kızılca kıyamet kopar. Çar ordusu bu durumu şaşkınlıkla izler. Zırhı aşan proleterler kente yayılabilir mi? Olanaksız gibi görünen gerçekleşir. Proleterler kente yayılır. Çar ordusu bir hata daha yaptığını anlar. Zincirler arasındaki erler hareketsizken, proleterlerin hareketli oluşu erlerin elini kolunu bağlar. Proleterler insan dalgasıymışçasına hareket ederler. Kıyıya vurup geri dönerler. Bir kaybolur, bir ortaya çıkarlar. Kaldırım taşlarıdır, buz parçacıklarıdır silahları.Taşları, buz parçalarını hareketsiz askerlerin üstüne yağdırırlar. Çar ordusu durum kötüleştikçe ateş kusmayı sürdürür.

Habalov amirallik binasında çaresizdir. Hiçbir şeye karışmaz. Subaylarla iletişimi kesilir. İstese de garnizonun dışına çıkamaz. Köşeye sıkışmıştır.

Çar ordusunun morali bozulur, çünkü aşılması olanaksız denen köprüler aşılmıştır. Proleterler burunlarının dibinde bitivermiştir. İlk ateşte proleterlerin dağılacağı söylenmiş, ama ilk ateşten sonra kimsenin dağılmadığı görülmüştür. Bu durum çar ordusunda güven yitimine neden olur.

Çatışmalar öğleden sonraya sarkar. Kentin dörtte birinin denetimi proleterlerin eline geçer. Ama proleterler yorgun düşer. Çatışma sırasında yeni bir Eylem Birliği Komitesi kurulur. Butov da komiteye seçilir. Butov'u komiteye Bolşeviklere yakınlığıyla bilinen Demiryolları Tamir Atölyesi işçileri seçer. Yorgun proleterleri gören Komite savaş kazanımlarıyla Viborg'a dönme kararı alır.

Ejderha

Burjuvaziyle aristokrasi, topları, tüfekleri, mitralyözleriyle ateş kusar. Bu açıdan ejderhaya benzetir yazar onları. Mitolojik öykülerde ejderhayla savaşan kahramanlar önünde sonunda yener ejderhayı. Bu öykülerde mücadele eden insanın önünde hiçbir gücün duramadığı gösterilir. 26 Şubat'ta ejderhanın karşısındaki kahraman proletaryadır. Proletarya kazmaları, kürekleriyle ejderhanın karşısındadır. Mücadelelerinin haklılığına olan inançlarıyla ejderhayı durdurmayı başarırlar.

Proletarya geri çekilirken savaş kazanımlarını da Viborg'a taşır. Bu kazanımlar arasında sürükleyerek götürdükleri zincirler de vardır. Sürüklenen zincirler proletaryanın zincirlerinden bütünüyle kurtulamadığını gösterir. Ejderhayla mücadelenin daha yeni başladığını...

Lidya'yla Maşa

Proletarya geri çekilirken gerçekleşen çok önemli bir olaya proleter Komarov'un anlatımıyla tanık oluruz. Kazanımlarıyla Viborg'a geri dönen proleterler sevinçlidir. Dönenlerin en önündeyse Komarov, Malinin ve Klimoviç vardır. Amaçları bir an önce Viborg'a dönerek komitenin söyledikleri doğrultusunda hazırlıklara başlamaktır. Köprüler bölgesine vardıklarında çevrelerini bir küme öfkeli kadın sarar. Malinin aralarından proleter Maşa'yı tanıyarak neden öfkeli olduklarını sorar. Maşa'ysa onları korkaklıkla suçlar. Ölüleriyle birlikte yenik olarak kümeslerine döndüklerini anlatır onlara.

Dik başlı, direngen kadınlar, Lidya'nın nişanlısı Alyoşa'yı öldürenden hesap sormak amacıyla kent merkezine geri dönmek isterler. Kadınlar, Alyoşa'yı Pavlovski Alayı'ndan bir erin öldürdüğünü, o erden hesap soracaklarını anlatırlar.

Bu noktada şu sorunlar ortaya çıkar. Kadınlar bilinçli mi, yoksa duygusal mı davranmaktadır? Alyoşa'yı öldürenlerin Pavlovski Alayı'ndan bir er olduğunu söyleyen kadınlara karşın Klimoviç, Pavlovski Alayı'nın çatışmaya katılmadığını, birliklerinden hiç ayrılmadıklarını anlatır. Alyoşa'yı öldüren er, Pavlovski Alayı'ndan olabilir mi? Eğer değilse nasıl bir oyunla karşı karşıyalardır?

Malinin'le arkadaşları Komite'nin kararlarına göre hareket ederler. Viborg'a çekilmek, olası bir saldırıya karşı hazırlanmak için zorunludur. Günün koşullarında yapılması gereken de budur. Devrimci hareketler nesnelliği gözeterek, bilinçli davranmak zorundadır. Kadınlarsa kent merkezine gitmek isterler, ama kentte onları bekleyen birçok tehlike vardır. Gözaltına alınabilir, katledilebilirler. Bu tehlikeleri hesaba katmaları gerekir.

Lidya'yla arkadaşları duygusal davranır. Savaş alanında duygularla hareket etmek tehlikelidir. Ama insanı duygularından soyutlayarak da düşünemeyiz. İnsan duygularıyla düşünceleriyle bir bütündür. Lidya nişanlısı Alyoşa'yı yitirmenin acısını yaşar. O an ne devrimi ne de çarın devrilmesini düşünebilir. Tek amacı Alyoşa'yı öldüren erden hesap sormaktır Lidya haklı isteğine uygun koşulların olup olmadığına bakmaz. Lidya'yı harekete geçiren insani duygularıdır. Lidya'nın mücadelesi bireysel, ama insanıdır.

Bolşevik Klimoviç, Lidya'yı kente gitme isteğinden vazgeçirmek ister, ama başaramaz. Geri çekilme kararının Lidya'yla arkadaşları açısından anlamsız olduğunu görür. Kadınlarla beraber Pavlovski Alayı'nın kışlasına gitmeye karar verir. Komite kararlarına saplanıp kalmaz Klimoviç. Kadınlarla birlikte gitme kararı önemlidir. Çünkü o devrimci mücadelesini yaşamdaki olayları anlayarak var eder. Aksi durumda partiyle komite kararlarının tutsağı olur.

Kadınlar, erkeklerin birkaç adım arkalarından gelmelerini ister. Alyoşa'nın hesabını sormayı kendi ödevleri sayarlar.

Pavlovski Alayı'nın kışlasına giderlerken kimseye bir şey söylemezler. Bu davranışın sırtlarında ölüleriyle, yaralılarıyla dönenlere saygısızlık olacağını düşünürler.

Alay'a gitmeye kararlı kadınlara önce *"bacılar"* diye seslenilir. Kadınların kararlı tutumu görülünce sesleniş *"yoldaş"*a dönüşür. Yazar, burada kadının *"bacı"* denerek korunan değil, *"yoldaş"* denerek omuz omuza mücadele verecek insan olduğunu vurgular. Lenin'in sözleriyle bu durumu ortaya koyar: *"Kadınlar olmadan Gerçek Kitle Eylemlerinden söz edilemez."*

Pavlovski Alayı

Pavlovski Alayı, imparatorluğun özel koruma alayıdır. En seçkin, en güvenilir askerlerden oluşur. Bu alayın tek eksiği, kuş sütüdür. Pavlovski Alayı en çok yedek er bulunduran birliktir. Bu alayın erleri sürekli değiştirilir. Bunun iki nedeni vardır: Galiçya Cephesi'nde Almanlarla yapılan savaştaki boşlukları doldurmak, erlerinin sürekli Petersburg'da kalmasının doğuracağı sakıncaları engellemek.

Kırsaldaki genç mujikler apar topar silah altına alınır. Mujikler ne olduğunu anlayamadan çar despotluğuyla tanışır. Böylece askeri disiplin kıskacına daha kolay alınırlar. Çarlığın despotluğu genç mujikleri şaşırtırken, çarlık güvenceye alınır. Sevip saydıkları çarın gerçek yüzünü askerde öğrenirler.

1917'ye gelindiğinde Rusya kırsalında görülmedik isyanlar çıkar. Özellikle cephelerden kaçan erler aristokratların topraklarına el koyar, toprakları komünleştirirler. Birçok toprak sahibi hükümetten, çardan, çariçeden yardım bekler; ama kimsenin Rusya kırsalıyla ilgilenmesinin olanağı kalmamıştır. Çarlık kırsaldaki otoritesini bütünüyle kaybeder. Mujiklerin toprakları komünleştirmesi önüne geçilemez boyutlara ulaşır. Şatoları yakıp yıkarlar. Kimileyin şatolarını terk etmemekte direnen aristokratları da şatolarıyla beraber yakarlar.

Pavlovski Alayı erlerinin geldiği Rusya kırsalı içten içe kaynamaktadır. Mujikler artık çar için ölmeyi düşünmezler. Mujiklerin öfkesi subayları kaygılandırır. Çar despotizminde küçücük bir delik bulsalar hemen kaçarak kırsalda sürdürülen mücadeleye katılacaklardır. Mujik olan erlerin toprak istemiyle proleterlerin emeklerinin özgürlüğüne susamışlığı engellenemez boyutlara ulaşmıştır.

Pavlovski Alayı erlerini Viborg'lularla olan ilişkileri de etkiler. Her üç erden ikisinin Viborg'da ya bir akrabası, köylüsü ya da bir sevgilisi vardır. Tatil günleri erler soluğu Viborg'da alırlar. Mujikler Petersburg'da yabancılık çekerler. Viborg'sa kendi evlerinden farksızdır. *"Çarın Pavlovski Özel Muhafız Alayı, Viborg Mahallesi'nden Kışlık Saray'a kazılan proletaryanın bir yeraltı tüneliydi sanki."*

Aşk-Devrim Kıvılcımı

Lidya, Malinin, Klimoviç'le öbür proleterler Pavlovski Alayı'nın tellerle çevrili kışlasının önüne gelirler. Erlerin kışladaki rahat davranışları savaşa katılmadıklarını, olanlarla ilgileri olmadığını duyumsatır.

Erlerle proleterler birbirlerini süzerler. Proleterler kışlaya kadar gelmiştir, ama nasıl hesap soracaklarını, soruna nasıl, nereden başlayacaklarını bilemezler. İki taraf da sessizce bekler. Sessizliği birdenbire avazı çıktığı kadar bağıran bir kadın bozar. Ardından öbür kadınlar da konuşmaya başlar.

Kadınlar erlerin vicdanlarına seslenir. Verdikleri mücadelenin hepsinin kurtuluşu için olduğunu anlatırlar. Birinci Paylaşım Savaşı'nın bitmesi için de mücadele ettiklerini belirtirler. Çünkü Petersburg proleterleri tüm eylemlerinde barış istemlerini yinelerler. Askerlerin "barış" istemini proleterler dile getirir. Barış için mücadele ederler. Bu nedenle erlerin proleter kardeşlerini neden öldürdüklerini sorgularlar.

Kadınlar erlere *"güvenimizin kurtları"* der. Çünkü bu erler kışlanın dışındaki bütün zamanlarını Viborg'da geçirir. Viborg'lular erleri yedirir, içirir. Beraber şarkı söyler, dans ederler. Kendilerinden biriymiş gibi gördükleri erlerin nasıl zalimce davranabildiklerini anlayamazlar? Kadınları ölümü göze alarak kışlaya getiren en büyük neden, erlerin onlara nasıl ihanet edebildiğini anlama çabasıdır.

Kadınların suçladıkları erlerin, o gün kışladan dışarı adım atmadıklarını öğreniriz.

Kadınlarla erleri dinledikten sonra Klimoviç, olanları kavrar. Konuşmasına *"er yoldaşlarımız"* seslenişiyle dingince başlar. Konuşması deneyimli bir devrimci olduğunu gösterir. Proleterlerle erlere bir tuzak kurulduğunu, aralarındaki bağı bozmaya çalıştıklarını, bu tuzağa düşmemeleri gerektiğini anlatır.

Klimoviç'in konuşması erleri harekete geçirir. Erler kışla kapısını açarak dışarı çıkarlar. Erlerle proleterler 26 Şubat akşamı kışlanın önünde bir tek yürek olurlar.

Subaylar erlerin bu tutumu karşısında çaresizdir. Erler üstündeki denetimlerini bütünüyle kaybederler.

Lidya Alyoşa'nın katledilişini tüm ayrıntılarıyla anlatır. Alyoşa'nın çektiği acıyı, kendi acısını, Alyoşa'yı katleden erin acımazlığını... Alyoşa'yı öldürmekle kalmaz er, cesedini paramparça eder. Aynı er Fransız Bankası'nın önünden ateş açarak, kaçan proleterleri de sırtlarından vurur. Yazar, Fransız Bankası'yla emperyalizmi simgelerken, emperyalizmin ancak böyle insani duygularını yitirmiş bir tip yaratacağını gösterir.

Lidya şunu sorar: *"Alyoşa anasının izbesinde şimdi. Kadın onu çok güç koşullarda büyüttü. Şimdi ne yapacağız biz?"* Bu soru önemlidir. Devrim, proletarya Alyoşa'nın annesinin acısını nasıl dindirebilir? Bu ancak devrimcilerin bu tür sorunları yaşayan-

lara duyarlılıkla yaklaşmasıyla olanaklıdır. Onlardan yüz çevirmeden, onların yanında durmalarıyla, onlara destek olmalarıyla olanaklıdır.

Lidya'yı dinleyen proleterlerin hepsi şunu bilmektedir: Lidya yalnızca yitirdiği nişanlısı için ağlamaz. Yitirilen emeğe de ağlar. Sevgide damıtılan emeğe...

Lidya'yla Maşa'nın mücadelesi evrensel insani değerleri simgeler. Ne olursa olsun her koşulda yola çıkmak gerekliliğinin bilinciyle yaşayan bu insanlar, ne komite ne de nesnel koşulları gözetirler. Onların bildiği tek doğru o an için kendilerine yapılan haksızlığın karşısında durarak hesap sormaktır.

26 Şubat akşamı Pavlovski Alayı'nın önünde bekleyen proleterler, büyük bir olaya tanıklık eder. Çar despotizminden kurtulmak isteyen erler bir çıkış yolu aramaktadır. Bu çıkış Lidya'nın sevgisindedir. "*Lidya'nın sevgisi bir kıvılcım gibi Pavlovski Alayı'na sıçrardı ve onu tutuşturdu.*" Proleterlerin hayranlıkla izlediği, 4. Bölük'te başlayıp tüm Pavlovski Alayı'na sıçrayan başkaldırıdır. Askerlerin silahları çarlık otokrasisine çevrilir.

Pavlovski Alayı'ndaki kimi erler Lidya konuşunca olanları kavrar. İvedilikle harekete geçerler. Kente dağılarak Er Komiteleri'ni kurarlar. Bu komiteler Kızıl Ordu'nun örgütlenme biçimine örnek olacaktır.

Habalov'un güvendiği alayların biri dışında hepsi Erler Komitesi'nin denetimine girer. Habalov tutuklanır. Hapishaneye götürülürken, yaşlı bir kadın yakasına yapışır. Bunları tanıdın mı, diye sorarak elindeki iki fotoğrafı gösterir. Habalov fotoğraftakileri tanımadığını söyler. Yaşlı kadının üstelemesi sonucunda Habalov çözülür. Yaşlı kadın halkı Habalov'un itirafına tanık gösterir.

Üç yüz yıllık Ramanov iktidarı dört günde yıkılır. Aristokrasi çürüdüğünden Fransa'daki devrim sürecine göre daha az kan dökülür.

Lidya'nın sevgisi Pavlovski Alayı'ndaki başkaldırıyı başlatmakla kalmaz yalnızca. Klimoviç'in yüreğinde de aşk ateşini tutuşturur. Klimoviç, Lidya'ya kendisini onarması için zaman tanır. Mücadeleyle, devrimle el ele doğan aşkını açıklama olanağı bulamaz. Bu sırada Kazan'a gönderilir. Klimoviç'in Kızıl Ordu'nun Kazan'da Çeklere karşı verdiği savaşta öldürüldüğünü öğreniriz. Kazan'ın alındığı gün, Klimoviç yüreği devrimle, Lidya'nın aşkıyla alev alev yanarken öldürülür. Klimoviç'in öldüğünü bilmeyen Lidya, onu umutla bekler.

Aydınlıkla Karanlık Mücadelesi

Yaşlı kadın, çevresinde toplananlara fotoğrafların öyküsünü anlatır. Gurkiyeviç'le annesi Vera'nın öyküsünü. Bu öykü aydınlıkla karanlığın, özveriyle bencilliğin savaşımıdır aynı zamanda. Yazar yaşlı kadının öyküsüyle, subay kurslarıyla bize bu iki karşıtlık arasındaki mücadeleyi gösterir.

Subay kursları aracılığıyla sınıflı bir toplumda egemenlerin bencilliği nasıl oluşturduğunu, nasıl körüklediğini gösterir Orhan İyiler. Erlerde herhangi bir yeti aranmaz. Dikkatle aranan, erlerde zayıf kişilik, bozuk karakterdir. Çünkü böyle kişileri çabucak istedikleri biçime sokar, bilinçlerini bulandırırlar. İçinden çıktıkları sınıfın düşmanı olur bu tip kişiler. İhanetlerinin karşılığı olarak da olabildiğince rahat bir yaşama kavuşurlar. Bu yaşamı sürdürebilmenin bir tek koşulu vardır: Gerektiğinde içinden çıktıkları sınıfa gaddarca davranmak.

Habalov'sa bu benciliğin doruk noktasıdır. Yükselebilmek amacıyla her şeyi göze almıştır. Bütün amacı varolan düzeni, kendi bulunduğu noktayı koruyabilmektir. Eserde Habalov iskelete, azraile benzetilir. İnsanlıktan çıktığı vurgulanır. Karayla, çökmekte olan çarlıkla simgelenir.

Gurkiyeviç'se Bolşevik Parti üyesi, profesyonel bir devrimcidir. Kendini devrime adamıştır. Mücadele sırasında karşılaşacağı tehlikelere karşı Bolşeviklerce eğitilir. Sorguda, işkencede nasıl davranması gerektiğini öğrenir. İşkence aygıtları, işkence süreci bütün ayrıntılarıyla anlatılır.

Ailesinin Gurkiyeviç'e bakışı bize geleneksel aile yapısını gösterir. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla, çocuk ailenin mülkü olur. Büyüyen çocuk ailenin geçim yükünü üstlenir. Gurkiyeviç'in ailesinin beklentisi de bu yöndedir. Ama Gurkiyeviç geleneksel aile yapısını kırar.

Gurkiyeviç çarlık düzeninin değişmesi gerektiğini düşünür. Düzenin değişeceğine de inanır. Bu inancı onun okulu bırakmasına neden olur. Çünkü, okula giderse, çarlığın bir parçası olmaktan kendisini kurtaramayacağını düşünür. Okulu bırakması, hem çarlıkla bağlarını koparmasını sağlar hem de geleceğe olan inancını yansıtır.

1905 yenilgisi devrimciler üstündeki baskıyı artırır. Bolşevik Parti önemli üyelerini yurtdışına kaçırır. Gurkiyeviç de yurtdışına çıkarak, yurtdışında eğitilecektir. Ama sınırda yakalanır.

Sınıf çatışmasındaki iki tip Gurkiyeviç'in tutuklanışında karşı karşıya gelir. Biri geleceği insani bir biçimde var etmeye, öbürü geleceği yok etmeye çalışır. İnsani bütün duygulara yabancılaşmış bu tip, karanlığın kişileşmiş durumudur. En çok da çocuklardan nefret ederler geleceği muştulamaları nedeniyle. Bu iki tip karşı karşıya geldiklerinde hemen birbirlerini tanır. Habalov'la Gurkiyeviç'in karşılaşması da böyledir. Habalov yeraltındaki karanlıklar ülkesinden Hades'le, Gurkiyeviç'se yeryüzü ışığı Apollon'la simgelenir eserde.

Habalov, Gurkiyeviç'i görür görmez onun bir Bolşevik olduğunu anlar. Gurkiyeviç'i çözen Habalov çarın gözüne girecek, general olacaktır. Bu nedenle Habalov, yapabileceklerinin en korkunçlarını planlar.

İşkence yapılmadan önce annesiyle görüştürülür Gurkiyeviç. Habalov, Gurkiyeviç'le annesi arasındaki ilişkinin boyutunu öğrenmek ister. Bu ilişkiden yararlanarak, Gurkiyeviç'i çözmeyi umar. Anayla oğul, sevgiyle, özlemle birbirlerine sarılırlar. Habalov, birden, durmadan dayak yediği anasını düşünür. Sıkılır. "*Bolşeviklerin sevgileri iğrenç,*" diye bağırır.

Gurkiyeviç'e işkence yapılır. İşkence, sınıflı toplumlarda egemenlerin iktidarını korumak için, sıkça başvurdukları bir yöntemdir. İşkenceyle devrimcilerde yılgınlık, korku, yalnızlık duyguları yaratmayı amaçlarlar. İşkence aynı zaman toplum üstünde de baskı oluşturan bir unsurdur. Toplumda da yılgınlık yaratmak amaçlanır. İşkence hem kişiye hem de topluma yapılır.

Gurkiyeviç işkencede çözülmez. Tanınamayacak bir durumdadır. Gurkiyeviç'i kaygılandıran tek şeyse annesini kendi ölümüne hazırlayamamasıdır. Gurkiyeviç'i işkence sonrası gören anne gördüklerine dayanamaz, felç olur.

İşkenceden on beş gün sonra Gurkiyeviç az da olsa düzelir. Annesinin kötü durumunu göstererek Gurkiyeviç'i çözmek ister Habalov. Ancak olaylar Habalov'un planladığı biçimde gelişmez. Çarlığın gerçek yüzünü gören anne Vera, oğlunun yaptıklarını anlamaya, onu desteklemeye başlamıştır.

Annesiyle son kez görüşen Gurkiyeviç, annesini kendi ölümüne hazırlar.

Gurkiyeviç Habalov'a önce umut verir. Konuşacağını söyler. Ama Gurkiyeviç, Habalov'un tüm umutlarını yok ederek ölüme gider.

Gurkiyeviç gömülürken, anne iyileşmiş gibidir. Gurkiyeviç'e duyduğu sevgi, o ölse bile, onu ölümsüz kılar.

Gurkiyeviç'in arkadaşları anneyi yalnız bırakmazlar. Ellerinden geldiğince yardım ederler. Anne, Gurkiyeviç'in ölümüne fazla dayanamaz. Gurkiyeviç'in ölümünden iki yıl sonra ölür.

İşte yaşlı kadın, yakasına yapıştığı Habalov'dan kızıyla torununun hesabının sorulmasını ister.

Gurkiyeviç'in ölümü, aydınlığın karşısında karanlığın geçici zaferini gösterir. Yazar, yaşlı kadına Gurkiyeviç'le Vera'nın öyküsünü anlattırarak aydınlığın eninde sonunda karanlığı boğacağını gösterir. Habalov, Petropavloskaya Kalesi'nde tıpkı çarlık gibi karanlığa gömülürken, proletaryanın güneşli dalgalar biçiminde dans ederek kaleyi sardığı görülür.

(Sürecek)

Sözcüklerle Konuşmak

Münster'in kalbi emskanalı
Bu kente aşk kenti derler
İnandım buna seni tanıdığımdan beri

Yürürüm Ems kanalı boyunca
Gördüğüm her çiçekte kokunu alırım
Kent girmiş uluslararası final maçın havasına
Bense sevdanın sarhoşuyum

Bu kentin bütün yolları Aasee gölüne gider
Benim gözüm sadece senin yoluna bakar
Sevdanla yüreğim yanık ciğerlerim delik

Anlatsam sevdamı dağlar
Gül bahçeleri bülbül anlar beni
Hangi dizede sevdiğim anlarsın beni
Şu Alman - Arjantin maçı bitmek üzere
Benim gözlerim fotoğrafında
Yanaklarımdan akan iki damla gözyaşı

Engeleyemem yürek sesi
Yazıyor kalemim kendi türküsünü
Gene uykusuz geçirdim geceyi
Bakışların yansımış yıldızlara
Yıldızlar geceyi alıyor benden

Ey yabani bir tay gibi
Saçlarını rüzgara veren kadın
Sana tüm sevdaları kanadına
Almış türkülerle geldim

Baharda Alpdağlarından akan şelaleri gibi
Sana akan yüreğimdeki şelale
Duymana, yüzüme bakmana gerek yok
Sözcüklerle konuşur sevdam

Molla DEMİREL

GAZETECİLER VE ROMAN(CILAR)A DAİR

İlyaz BİNGÜL

Gerek Avrupa "roman"ının, gerekse Türk "roman"ının önündeki birinci tehlike edebiyatı, dahası sinema ve müzik başta olmak üzere tüm sanatı hükmedenlerin tahakküm ve körleştirme aracı kılan burjuvaziyse, ikinci tehlike de gazeteci-yazarlar bölüğüdür.

Karl Kraus'un basın özgürlüğüne karşı kullandığı aşağılayıcı ifadelerinden dem vuran üstat Adorno şöyle diyor: "*Basın* [düşünce, İB] *özgürlüğü şemsiyesi altında serpilen aptallaştırma ve yalan, tinin tarihsel ilerleyişinde rastlantısal olgular değildir; tersine köleliğin damgasıdır bunlar, çünkü tinin* [düşüncenin İB] *özgürleşmesi -sahte bir özgürleşim- bu köleliğin çerçevesi içinde gerçekleşmektedir.*"(Adorno, 2004: 162).

"*Örgütlü sorumsuzluğu*" elverişli kılarak yurttaşları etkisizleştiren, toplumsal tartışmayı tekellerine alan, aynı zamanda hileli sınıflandırmalar yapmayı amaçlayan soruşturmalar veya yıldönümleri düzenleyen "*düşünceden yoksun yeni düşünce ustaları gazeteciler*"(Bourdieu, 1999: 513-514), romanın, edebiyatın, düşüncenin, dahası "*düşünce özgürlüğü*"nün en tehlikeli düşmanları olarak sivrilmektedir. Bourdieu'nün belirttiği üzre, medya entelektüelleri ya da "*heteronom entelektüeller*" adını verdiği çevreye karşı mücadele edilmeden, toplumsal alanda mücadele etmenin de olanağı yoktur. Zygmunt Bauman'ın belirttiği üzre "*beyin yıkamakta ve ciddi düşüncenin yerine ucuz eğlenceyi geçirmekte uzmanlaşan* 'medya', *aldatma ve ayartma konusunda uzmanlaşan* 'tüketici piyasası'*nın başlıca hainleri olarak rol al*"maktadır.(Bauman, 2005: 20)

Küçük burjuvazi güçlü biçimde yükseliyor, iktidarı ele geçiriyor, medyaya egemen oluyor, uyarısında bulunan Ronald Barthes'a göre radyonun, televizyonun, büyük basının estetik açıdan bir incelemesini yapmak, hangi örtük değerlerin yükseldiğini ve hangilerinin reddedildiğini göstermek gerekir. Kendimizi savunmamız gerekir, bir ölüm kalım meselesidir bu.(Barthes, 2006:36) Derrida da, günümüz aydınlarının çok acil bir sorumluluğu var, çağrısında bulunur: "*Doxa'ya artık* 'medyatik entelektüeller' *diye adlandırabileceklerimize ve politik ekonomik lobilerin kontrolü altında olan medyatik güçler tarafından önceden şekillendirilen genel söyleme karşı tavizsiz bir savaş açılması gerekiyor.*" Derrida'ya göre, "*bu lobiler, aynı zamanda yayımcı ve akademik de olabilirler ve elbette ki, hep Avrupalı ve globaldirler*".(Derrida, 2006: 177)

Bourdieu'ye göre: "*Medyayla suç ortaklığı etmiş patronlara, din adamlarına ya da gazetecilere* [biz ekleyelim, edebiyatçılara, şu sıralar çekirge sürüsü kabilinden türeyen romancılara, sinemacılara... İB] *güvenilemez -kendi erklerinin gizli temellerini açığa vuran çalışmalarının bilimselliğini övmek için bile olsa*".(aktaran Köse, 2004: 77) "*Gazeteciler ve medya mensupları asla düşünceyi destekleyen bir ivedilik içinde ve özellikle de acımasız bir rekabet ortamındaki iç ve dış güçlerin sansür girişimlerini ya da baskılarını tüm ağırlığıyla kendi üzerlerinde hissederek, en önemli konular hakkında bile sıklıkla ihtiyatsızlık ve aceleci çözümler önermekle yetinmektedirler. Gerçekten de, onların tıpkı politik evrende olduğu kadar, entelektüel evrende de ürettikleri düşünceler bu bakımdan hayli tehlikeli şeylerdir.*"(agy., 63). "*Yazınsal, sanatsal ve kültürel eleştiri de editörlerin (basımcıların) en fırsatçı hizmetkârlarına emanet edilmiş durumdadır.*"(119). *Fast-thinker*'lar (hızlı düşünürler) olarak adlandırılan bu entelektüeller, TV tartışma programlarında üstlendikleri rollerden ötürü suçludurlar. Dahası, kültürel sermayenin (ve dolayısıyla sanatçı ve edebiyatçıların) özerkliği de medya ekonomisinin ve farklı ekonomik güç merkezlerinin egemenliği altında gerilemiştir.(121)

Edebi krizde gazetecilerin de sorumluluk payı olduğuna değinen Deleuze, kitap da yazmaya yeltenen gazeteciler kitap yazdıklarında, gazetedekinden başka bir biçime girerler, yazar olurlardı, günümüzde durum değişti, diyor, çünkü gazetecı, kitap onun doğal hakkı olduğu, bu biçime erişmek için özel bir çalışma yapması gerekmediği kanısına vardı. Gazeteciler doğrudan doğruya ve birlik olarak edebiyatı ele geçirdiler. Bugün, herkes kendini bir kitaba gebeymiş görüyor, yeter ki, bir mesleği ya da sadece bir ailesi, hasta bir akrabası, kötü bir şefi olsun. Herkesin bir kendi romanı var. Edebiyatın herkes için, ancak ve bizzat edebiyatın içinde varolabilecek özel bir araştırma ve özel bir çaba, özgül bir yaratma niyeti gerektirdiği unutuluyor. Bu, piyasanın bir promosyonu görünümünü kazanmış kitabın talileştirilmesi ve edebiyatın ölümüdür. (Deleuze, 2006: 146-147)

Bourdieu, Deleuze, Barthes, Derrida'dan çok önce edebiyat ile gazete(ci)ler arasındaki tehlikeli

ilişkiye değinen Ahmet Haşim 1928'de, "İkdam'*ın sanat ve edebiyat sütunlarına bakmak vazifesini üzerime almış olmaktan utanıyorum*," der. "Başlangıç" yazısında, bu utancın nedeni edebiyatı yüz kızartıcı bir "*meşgale telakki ettiği*"nden değil, "*gazetecilik, ticaret mahiyetini aldıktan sonra, kendisine 'müşteri' ismi verilmesi daha doğru olan okuyucunun hoşuna gitmek gayretiyle gazeteler yavaş yavaş sütunlarından 'fikir'in bütün şekillerini silip attı*"ğı için.(Haşim, 1989: 3)

Frankfurt Okulu'ndan el alarak özetleyin söyleyecek olursak, burjuvazinin ve kültür/eğlence endüstrisinin elinde, piyasa toplumunun kucağına oturmuş, gazeteci-yazarların eline düşmüş, Cioran'ın çok haklı olarak "*edebiyatın kaldırım orospusu*" dediği roman (sinema-cı, müzik-çi, resim-ci, kısası sanat-çılar da) hükmedenlerin bir körleştirme, bir tahakküm aracına dönüşmektedir.

Özetleyin, romanı yukarıda karakterini çizdiğimiz gazetecilerin eline bırakmamalı. Ama bunun, romanın dipten gelen sorunlarını çözeceğini de sanmamalı.

Romanın Sorunları

Kültür, kültürel oluşumlar ve entelektüeller, filozoflar, romancılar vs. tıpkı din adamları, vergi toplayıcıları ya da toprak işgalcileri gibi devletin mutlak iktidarıyla kurulan ilişkilerin oluşturduğu bir ağ sayesinde var olurlar. Belli bir yerde ve zamanda gerçekleştirilen edebi ya da entelektüel etkinliklerin devlet ve egemen güçler tarafından sınırlanan bir alan çerçevesinde meşruiyet kazandığını unutmamalıyız. Gramsci, kültürün ulusal devlete hizmet ettiğini kavramıştı ve ona göre entelektüeller de "*meşrulaştırma uzmanları*" rolünü oynarlar. Gramsci'nin "*çok önemli*" bulduğu düşüncelerinin üzerinde durulmadığına içerleyen Edward Said, Gramsci'den esinle, kültürel bir fail olarak "*edebiyat*"ın iktidarla girdiği fiili suç ortaklıklarına karşı gittikçe artan bir körleşmeye dikkat çeker: Kültür, "*iyi*" şeyleri, biçimleri, pratikleri ya da fikirleri tanımlama, seçme ve onaylama aracıdır; bunu yaparken de birtakım şeyleri aktarır, yayar, böler, öğretir, üretir, ikna eder. Roman savunucularının romanın temsil özgürlüğünü vurgulamaları, kültürün sunduğu ifade fırsatlarının sonsuz olduğu türünden düşünceleri, yazarları Devlet'e ve dünya çapındaki "metropol" emperyalizmine bağlayan ağı maskelemekte, mistifiye etmektedir. Kültür/Roman; devletin, finansın, egemen sınıfların işlediği suçlara ne ölçüde katılmıştır?

Roman ve onunla birlikte modern Batı kültüründeki egemen akımların, sadece seçmeci ve olumlayıcı değil, aynı zamanda merkezileştirici olduğuna değinen Edward Said, kültürün kırıma uğramış bir sözel girişim olduğunu ve bu girişimin devletle, palazlanan egemen güçlerle ilişkisinin hiçbir zaman yeterince vurgulanmadığından söz eder. Konumuzla ilgili olarak, gerçekçi romanın bu girişiminde çok önemli bir rol oynadığını, çünkü gerçekliği ve bilgiyi sistematik sözel cisimleşmeye tabi kılacak bir biçimde düzenleyen şeyin roman (*novel*) olduğunu söyler. "*Romanın bir dünyayı gerçekçi bir biçimde ete kemiğe büründürmesi, birçok olasılık arasından seçilen temsil edici ya da temsili normlar sunmayı sağlayacaktır. Böylece roman belli bazı şeyleri, değerleri ve fikirleri (ama diğerlerini değil) içermeye, belirtmeye, onaylamaya, normalleştirmeye ve doğallaştırmaya hizmet eder.*"(Said, 2000:187)

"*Bir düşünme biçimi*", "*en ideolojik yazınsal tür*" "*burjuvazinin kendini ifşa aracı*", "*edebiyatın kaldırım orospusu*" (Cioran) vs. diyebileceğimiz romanı öbür anlatı türlerinden ayıran temel özellikler bir bır sayıp dökülebilir: Lukacs, romanın, özsel olmayan tüm biçimsel özellikleri açısından kendisinden neredeyse ayırt edilemeyecek karikatürümsü bır ikizi olduğuna dikkat çeker. Yarı-sanat dediği bu roman, romanın tüm dışsal özelliklerini içeren ama özünde hiçbir şeye bağımlı olmayan ve hiçbir şeye dayanmayan, büsbütün anlamsız olan eğlencelik roman. Bu "*yarı-sanat*" roman, nicelik ve hesaplılık yasalarına yaslanır. "*Hesaplılık ve zevk, kendi başlarına, sadece hayatın alanına ait ve özsel bir etik dünyayla hiç ilgisi olmayan ikincil kategorilerdir.*"(Lukacs, 80:2003)

Konfeksiyon işi "*romanın bir sanat eseri olmaktan çıkıp da bir ustalık işi, makineleşmiş bir hüner haline geldiği bu devirde*"(Tanpınar, 1977:54) okuma sözleşmesi ya da tür kuralları uyarınca piyasa koşullarında birer meta olarak üretilen roman (sinema, resim, müzik vs. de olabilir bu) "*yeni*", "*farklı*" olmalı, ama aynı zamanda yeniden üretilebilmelidir.

Yeni muhafazakâr ya da –"*faşizm, kapitalizmin ürettiği son koddur*"(Deleuze, 2005) saptamasından kalkarak- Türkiye kapitalizminin ürettiği "*son kod*" *Radikal* gazetesinin sözünü ettiği "*roman patlaması*"nın, "*gazeteci-yazar*"ların altını eşelemeli, dahası oymalıyız.

Kaynaklar

— Adorno, Theodor W., *Edebiyat Yazıları*, çev. Sabir Yücesoy-Orhan Koçak, Metis Y. Istanbul, 2004.
— Barthes, Roland, *Romanın Hazırlanışı 1*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Sel Y., Istanbul, 2006.
— Bauman, Zygmunt, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Y., İstanbul, 2005.
— Boudieu, Pierre, *Sanatın Kuralları*, çev Necmettin Kamil Sevil, YKY, Istanbul, 1999.
— Deleuze, Gilles, *Kapitalizm ve Şizofreni*, çev. Özcan Doğan, Arat Y İstanbul, 2005.
— Deleuze, Gilles *Müzakereler*, çev. Inci Uysal, Norgunk Y., Istanbul, 2006.
— Derrida, Jacques, "Kendime Karşı Savaştayım", çev. Saadet Ozen, *Cogito*, Derrida Sayısı 47-48, YKY, İstanbul.
— Haşim Ahmet, *Üç Eser (Bize Göre)*, hzl. Mehmet Kaplan, MEB, Istanbul, 1998.
— Lukacs, Georg, *Roman Kuramı*, çev. Cem Soydemir, Metis Y Istanbul, 2003.
— Said, Edward, *Kış Ruhu*, çev. Tuncay Birkan, Metis Y., İstanbul, 2000.
— Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergah Y 2 basım, İstanbul, 1977

HEPİMİZ

Aynı avluda yaşadık
Aynı sokakta
Aynı kentte.
Bayan Ani soba başında yün eğirdi.
Masalcı Anahit'in yeni başlıyor masalı,
"bir kız, bir oğlan varmış..."
ne kadar çok söylence varsa aşka dair
tüm masallar buradan çıkarmış
Şake, işçi pavyonlarında aşçı
bulaşıkçılıktan yetişme.
Gündüzleri yemek yapar,
şarkı söyler Yervant'ın meyhanesinde geceleri.
Şoğer eski bir değirmenci,
baba mesleği.
Saçları undan kır,
belki tek kadın değirmenci.
Agop terzi,
kalın yün kumaşlardan kabanlar diker,
artan parçalardan çocuklara eldiven.

Hraç, gestedner ustası, elleri matbaa mürekkebi

Babası Malatya'da mandıracıydı,
Sayat Kurtuluş'ta kunduracı,
şarap ve bali kokar dükkanı.
Dikran, kalaycı,
bakır bakraçlar parlatır.
Kirkor, ressam,
ağaçlı güzel yollar çizer,
bir sokak ustası.
Tüm ağaçlı yollar denize açılsın ister.
Varujan, hokkabaz,
saç teline düğüm atar, çözer sonra,
bir tutam zımpara tozu ve mendil altında
kaybolan para,
biraz dilbaz.
Aram Erzurumlu.
Pipo ustası lüle taşından,
bıyıkları beyaz sarı.
Bercuhi, falcı,
gözleri faltaşı
üç güne kadar yolcu
Berç
yaramaz çocuk,
sıra arkadaşım
Mevsimin ilk mandalina kokusu,
cepleri silgi ve susam.
Şuşan, orospu,
hem ne orospu
dudaklar ince kırmızı
yüreği gül tarlası.
Boğos, taş ustası,
heykeltıraş
bıraksalar
mermerden bir dünya kuracak.
Bedros, marangoz,
meşeden sert,
kavaktan yumuşak yüzü.
Belinda ağdacı,
kaç kadın bacağı
gördü kimbilir, ince uzun toparlak
ayçöreği.
Avedis, elmas kakmacı
kapalı çarşıda.
Arek, tornacı.
Araba tamircisi Aren.
Minas saatçi,
ağzı bozuk,
başı zemberek sevdadan.
Sarkis, güvercin yetiştirir.
Ayağında mektup
uzaklara gittiklerini düşlerdim çocukken.
Sadece taklacı güvercinlerdi Sarkis'inkiler.
Rakel'in sözleri mektup oldu
güvercin kanadında.

Hep onlar
Hep biz
Hepimiz
İnsan kardeşleriz

Aynı avluda yaşadık
Aynı sokakta
Aynı kentte

Aynı öyküdür öykümüz
Emekten ve terden.

Bir katil yarattık bebekten.

Koruyamadık güvercini

Utandık.

Utanç
Taş oldu
Sokak
Cadde
Kent
Ülke
Aktı oluk oluk.

Hep onlar
Hep biz
Hepimiz
Hrant Dink'iz.

Baha ÇITAKOĞLU

ÇEHOV'UN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Beyhan ASMA*

Anton Çehov yaşadığı devrin önemli tarihsel ve sosyolojik mücadelelerinin derin sancılarını çekmiş olan insanın iç dünyasını en kısa anlatımla, ama en kapsamlı şekilde açığa koyan eşine az rastlanır yazarlardan biri olmuştur. Onu gerçek anlamda Çehov yapan da bu sürecin aslını açığa çıkarmak için, bütün dikkatini karakterlerinin ruhsal dünyalarının dönüm noktalarına çevirmesidir.

Çehov bütün yaşamı boyunca toplumu ve ülkesindeki sosyal çalışmaları görmezlikten gelemeyeceğine inanır ve bunu yazılarında önemle vurgular. Bu devirlerde Çehov'un düşüncelerinde büyük bir çelişki görülmektedir.

Rusya'nın hızla sanayileşmeye başlaması ile birlikte Rus toplum yaşamında yeni bir politik yaşamın geçiş devri başlar. Yeni ve ilerici politik güçlerin liderliği ile çarlık egemen düzenine karşı bir başkaldırı savaşı başlar. Devrin tanınmış entelektüelleri bu başkaldırıya katılır. Tabii ki bu toplumsal durum her halükârda ülkesinin içinde bulunduğu durumu bütün objektifliği ile eserlerinde anlatmaya çalışan Çehov'un toplumcu yazar kimliğini oldukça etkiler.(1) Devrin değişen Rusyası'nın toplumsal yapısı ile birlikte Çehov'un eserlerinde de giderek bir değişiklik göze çarpmaya başlar.

1890 yılında Çehov, Sahalin Ada'sına gitmiş ve bu gezi izlenimlerini "Sahalin Adası" adlı kitabında anlatmıştır.(2) Daha sonra çeşitli Avrupa gezilerinde bulunmuştur. Melihovo Malikânesini almıştır, bu evi almaktaki amacı artan ziyaretçi sayısından kurtulmak ve hikâyelerini sakin bir ruh haliyle yazmaktır. Bu nedenle Melihovo devri Çehov'un sanat hayatının altın devri olarak kabul edilir. Bu Melihovo devrinde "Üç Yıl" "Hayatım" "6 Numaralı Koğuş", "Kılıflı Adam" "Kara Keşiş" ve "Mujikler" adlı en iyi hikâyelerini yazar.

Edebiyat çevrelerine kendini ispatlayan tiyatro eserlerini yazar.(3) *Martı* oyunundan elde ettiği başarı ve ilham *Vişne Bahçesi* ve *Üç Kız Kardeş* piyeslerini yazmasına sebep olur.

Anton Çehov, Rus edebiyatının önde gelen realist ve hiciv yazarlarından biridir. Çehov'u eserlerinde iki ana başlık altında görebiliriz: Lirik–drama kişiliği ve hicivci kısa hikâye yönü. Bu belirtilen özellik onu ve eserlerini anlamamıza ışık tutar.

Çehov kısa hikâyeleriyle sadece Rus edebiyatına değil dünya edebiyatına da kendine özgü doyumsuz bir tat katar. Çehov takriben yirmi beş yıllık edebiyat yaşamında kısa mizahi hikâye biçimini kendi bünyesinde o kadar benimseyip özümsemiştir ki yazdığı her eseri dünya edebiyatında bir şaheser olarak kabul edilmiştir. Çehov edebi mesleğindeki bu doruk noktasına hiç kuşkusuz sıkıntılar yaşayarak inişli çıkışlı yollardan geçerek ulaşmıştır.

Çehov ilk yazımına 1880 yılında başlamıştır. Hiç kuşkusuz acemiliğin verdiği toyluktan olsa gerek betimlediği karakterlerinde hiçbir anlam derinliği söz konusu değildir, hikâyelerinin çoğunda bir yavanlık ve işlenmemiş bir mizah hissedilir. Tabii ki gerçek bir Çehov'un ortaya çıkması için de zaman ve tecrübe gerekir. Çehov tam anlamıyla yazarlığa geçişinden uzun bir zaman sürecinden sonraki yazdığı hikâyelerine ve oyunlarına "Çehonte" takma adını hiç eklememiştir. Yıllar sonraki tecrübeli yazar kimliğindeki Çehov'a göre, Çehonte belki de hiçbir şey yazmamıştır.

Çehov'un yazdığı her hikâye de insan tiplemelerinin çeşitliliği, onun derin gözlemci niteliği ve yaşamı bütün objektifliğiyle vermesi dikkat çekicidir.

Çehov'a göre, hangi devir, hangi toplum ve hangi kültür yapısı olursa olsun yaşamda muhakkak bir mizahi ve hiciv unsurlarının var olduğudur. Hayata daima gülerek ve onunla alay ederek yaklaşmış bunu da sanatlıca eserlerine yansıtmıştır. Çehov, bunun yanı sıra, mizah tarzındaki hikâyelerinin dışında "Liderin Evinde", "Gerçek Kronoloji", "Ümitsiz" ve "İkisi de Birbirinden İyi" gibi sosyal içerikli hikâyeler de yazmıştır. Bu hikâyeler aynı zamanda her türlü insan psikolojisini de çok iyi anlatır. Bir anlamda Çehov mizahi, kısa hikâyelerinden kademe kademe sosyal ve politik özellikler taşıyan çağının önemli konularına geçer. Çehov'un edebi faaliyetlerindeki en önemli büyük değişiklikler 1887–1888 yılları arasında açık bir şekilde görülmeye başlar.(4) Aynı zamanda kendisinin hikâyelerine karşı duyduğu özgüven ve yaratıcılık ruhu sadece hikâyelerinin sanat değerini yüceltmekle kalmaz, aynı zamanda da bunların giderek sayılarında bir azalış görülür. Hikâye sayılarındaki yıllara göre giden hızlı azalış onun her geçen yıl yazarlık kalitesinin yükselmesinin bir delili olmuştur. Öyle ki çıkardığı her hikâye, her piyes devrinin okur kitleleri ve eleştirmenlerce büyük bir edebi coşkuyla karşılanmıştır.

Çehov'un eserlerindeki en çarpıcı özellik zengin üslup özelliğidir. Onun hikâyelerinde Puşkin'in vazgeçilmez realist unsurları, karakterleri ve olayları anlatıştaki sade anlatım biçimi, diğer yandan da Gogol ve Tolstoy'daki yaşamın sertliğini ve kabaca sergilenişini görmek olağandır.(5) Çehov'un tek yazım prensibi "objektiflik" olmuştur. Bulunduğu toplumun ve insanların iç yüzlerini "Yazlıkçılar", "Gerçekleşmemiş Bir Olayın Küçük Bir Hatırlatması", "Vagonda", "Zamanın Evlenme İlânları" ve "On-On Beş Sene Sonraki Nikâh" adlı hikâyelerini içtenlikle, abartıya kaçmadan hicvedici bir ton ve usta bir dille anlatmıştır. Çehov, her ne kadar on dokuzuncu yüz yıl Rus toplum yapısını anlatsa da o aslında geçmişte yaşamış, gelecekteki yaşanacak her çağı ve toplumu anlatmıştır. Okurların önüne toplumun her kesiminden gelen kişilerin sergisini ya da bir film şeridinin geçişini serer, toplumun bütün gerçeklerinin tercümanıdır. Eserlerinde sadece yazar kimliği ile değil aynı zamanda bir doktor ya da psikolog olarak karşımıza çıkan Çehov büyük bir hünerle insan ruhunun en derinliklerini bir Dostoyevski gibi ortaya koyar.(6) Elbette ki onun başarısında aldığı tıp öğreniminin büyük bir payı vardır. Bu ustalığını "Köpekle Sohbet" ve "Kıymetli Köpek" hikâyelerindeki hayvanların dünyasını ve insanlarla olan ilişkisini başarılı bir şekilde dile getirmekte de kanıtlamıştır.

Çehov'un bir yazar olarak hikâyeci kimliğinin altında "az sözde çok anlam" yatar. Hikâyelerinin çoğu kısadır, her birinde adeta kısayım ve başarılıyım der gibi bir hal vardır. Çehov gereksiz tasvirler, ayrıntılı tekrarlara asla yer vermez ve bu yazımının ilk güçlü temsilcisi olmuştur. Asla dile getirdiği karakterlerinin dünyası ile alakadar değildir. Onların dışında sadece bir eleştirisel boyutta kalır, daima son söz okurunundur.(7)

Dili her yaş grubundan, farklı toplumsal kesimden gelen okuyucuya hitap edecek tarzda açık ve sadedir. Bunu gerçekleştirirken de kullandığı yazım dilini bozmaz. Yazarlığı boyunca dili sadeleştirmek için de büyük savaşımlar vermiş, başarılı da olmuştur. Aslında bu edebiyatta ve dilde atılmış ilk yenilikçi adımdır. Bundan dolayı eserleri birçok okuyucu kitlesine uzanmış ve kabul görmüştür.

Çehov kısa hikâyeci üslubu ile yaşadığı toplumun dile getirilemeyen çarpıklıklarını cesur bir şekilde sergilemiş, zamanın aydın kesiminin ruh tahlilini bütün gerçekçiliği ile hikâyeleri "Yüzbaşının Takımı", "Melyuzga", "Çıkmaz" ve "Yazar"da gözler önüne sermiştir.(8) Daima düşüncelerini belirli sınırlar içinde tutar, böylece bu sınır ona geniş bir analiz imkânı verir. Hem hikâyelerinde hem de piyeslerinde geleneksellikten, alışıla gelmiş basmakalıp düşüncelerden, yapmacıklıktan kendini uzak tutar. Kısacası ona göre, nasıl hayattaki kişiler ve olaylar doğal ve karmaşık ise eserlerinde de aynen öyle olmak zorundadır.(9) Süslü, abartılı sözlerin yerını sadelik almalıdır, alışılagelmiş konuların da yerini yenileri almalıdır. Bu anlayışla Çehov "İvanov", "Düğün", "Jübile", "Ayı", "Evlenme Teklifi", "Martı" "Vanya Dayı" gibi bir çok hikâyelerini yazmıştır. Hepsi de ayrı ayrı ideolojik, yapı bakımından sosyal içerikli, üslup özelliğinden dolayı da gerçekçidir. Anlam biçimi ise akla dayalı ince bir zekâ yüklü yaşam biçimidir.(10)

Eserlerinin özü, Rus gerçekçiliğinin saçmalıklıları ile sanatı icra edenle ve sanatın yükümlülüğünü üstüne derin bir şekilde beyinsel enerji harcamış, geçerli bir düşünce sistemi arayışıdır. Her gösterdiği çaba zaman akımı içinde olgunlaşmış ve eleştirisel gerçekçiliği de sanat içeriği bakımından doruk noktasına ulaşmıştır.

Tüm oyunlarında sürekli tekrarlanan karakterler yok olmakta olan aydın kesimidir. Dile getirdiği diğer bir temel konu da, yaşadığı dönemin etkisinde olsa gerek, içinde daima geleceğe olan "ümit ışığı"dır, sıkça işlenen tema ise çalışkanlık, sabır ve özveridir. Dikkat ettiği bir husus da doğallıkla birleşmiş işlevselliktir. Her zaman dilinden düşürmediği *"Her şey basit olmalıdır... Tümüyle basit..."* sözü onu en iyi açıklar.(11) Bundan dolayıdır ki Çehov, ülkesinin sınırlarını aşmış, kolay anlaşılmış, çok okunmuş, yorumlanmış, dilden dile çevrilmiş ve oyunları dünya tiyatrolarında sahnelenmiştir.

Gördüğüm kadarıyla karakterlerinin gerilimleri dış olaylardan değil, aksine ruhsal eylemlerden doğmaktadır. İç dünyalarında duyarsız hiçbir şeye rastlanmaz. Yaşadıkları her an, her olay en önemsiz ayrıntıları ile karakterlerın ruhsal dünyalarını her okurun kendince yorumlaması için verilmıştır.

İşte hikâyenin ve karakterlerinin özünü anlamak da Çehov'un içindeki gizli olan özü anlamaktan geçer. Hiç kuşkusuz bütün yoğunluğuyla ruhsal içeriğe sahip bir edebi çalışma bunu sağlar, zaten bu ruhsal zenginlik Çehov'da diğer yazarlara nispeten fazlası ile vardır. Bence, onu anlayabilmenin tek yolu budur. Çehov bitmez tükenmez bir deryadır, o daima betimlediği bir şeyi sıradan basit bir şey olarak gösterse de, işlemeye çalıştığı tek ana konu insandır. Sanırım, büyük Rus klasik yazarlarından hiçbiri ülkesini, her şeyden önemlisi de insanını ve onun iç dünyasını Çehov kadar içtenliğiyle kapsamlı bir şekilde anlatamamıştır. Çehov'un eserlerindeki insan tiplemeleri resmi geçit gibidir. Her çeşit yaşamdan insanlar, çok farklı ilgileri, düşünceleri, hayat tarzları olan farklı toplumsal ve ekonomik kategorilere mensup her yaştan, her devirden, zekâ düzeyi, ruhsal potansiyeli, entelektüel ilgileri, ahlâki düzeyi ve inançları bakımından farklı insan tiplemeleri...(12)

Onu insan hayatını ve insanı bu denli mükemmel anlatımı bakımından sadece Puşkin ile kıyasla-

yabilirim. Diğer bir çarpıcı tarafı ise, sanatındaki mütevazılığıdır, ölçülülüğü ve her şeyden önemlisi de güçlü sezgileriyle ilerici, bağımsız kişiliğiyle özdeşleşen dünyadaki her şeye duyduğu içindeki derin sevgidir. Çağdaşları onu sert bir dille çok keskin ve açık görüşlü olmakla suçlar, oysa onun yaşama, olaylara ve insanlara keskin bakış açısı tamamı ile insana değer veren kişiliğe sahip olmasındadır.

Çehov'da ve hikâyelerinde gördüğüm ve benim onu gerçekten anlamamı sağlayan tek unsurun ondaki gerçekçilik, hümanizm, adalet ve güzel idealler ile birlikte ruhsal ilişkileri incelemesi olmuştur. Bunu da en belirgin şekilde hikâyeleri "İdeâlist Bir Beyin Hatıraları", "Yazlıkçılar", "Diplomat", "'O Kız' Benim" ve "Bayram Borcu"nda görmekteyiz.

Kanımca, edebiyat çalışmaları yapan kişilerin ilk amacı ve görevi yazarı tek ve yalın bir bütünlük olarak anlamaya çalışmak ve eserlerinin çok iyi analizini yapmaktır. Hele bir de üzerinde çalışılacak yazar Çehov ise işleri oldukça zordur. Yaklaşık altı yüze yakın hikâyesiyle ve binlerce farklı karakteriyle bir renk cümbüşü gibidir. İşte onu derin ve anlamlı yapan da bu olsa gerek.

Tek kelime ile kim olursa olsun, nereden gelirse gelsin Çehov'un eserlerini anlayabilmesi ve kendisini onlarla bütünleştirmesidir.

* Yrd. Doç. Dr.

KAYNAKÇA

1. Conrad, Joseph L. "Chekhov's the Man in a Shell: Freedom and Responsibility" *SEEJ* 10 (1966): 400-410.
2. Hingley, Ronald. *Chekhov: A Biographical and Critical Study*. London: George Allen&Unwin, 1950.
3. Driver, Tom F. "Anton Chekhov" *In Modern Query: A History of the Modern Theatre*. New York: Delacorte Press, pp. 217-248.
4. Gurvich, I. A. *Proza Chekhova: Chelovek i deistvitelnost*. Moskva: Khudozhestvennaia literatura, 1970.
5. Rhys, Brinley. "Chekhov" *SR* 78 (1970): 163-165.
6. Styan, J. L. *Chekhov in Performance: A Commentary on the Major Plays*. Cambridge University Press, 1972.
7. Pitcher, Harvey. *The Chekhov Play: A New Interpretation*. New York: Barnes&Nobel, 1973.
8. Gotman, Sonia. "The Role of Irony in Chekov's Fiction" *SEEJ* 16 (1972): 297-306.
9. Katsell, Jerome H. "Character Change in Chekov's Short Stories" *SEEJ* 18 (1974): 377-383.
10. Steffensen, Egil. "Tema ukhoda v proze Chekhova". *Slav R* 4 (1986):121-140.
11. Collins, H. P. "Chekhov: The Lost Phase" *Contemp R* 186 (1954):37-41.
12. Garnett, Edward. "Tchekhov and his Art" *Quarterly R* 236 (1921): 257-269.

Dipnotlar

1 Conrad, Joseph L. "Chekhov's the Man in a Shell: Freedom and Responsibility" *SEEJ* 10 (1966): 400-410.
2 Hingley, Ronald. *Chekhov: A Biographical and Critical Study*. London: George Allen&Unwin, 1950.
3 Driver, Tom F. "Anton Chekhov" *In Modern Query: A History of the Modern Theatre*. New York: Delacorte Press, pp. 217-248.
4 Gurvich, I. A. *Proza Chekhova: Chelovek i deistvitelnost*. Moskva: Khudozhestvennaia literatura, 1970.
5 Rhys, Brinley. "Chekhov" *SR* 78 (1970): 163-165.
6 Styan, J. L. *Chekhov in Performance: A Commentary on the Major Plays*. Cambridge University Press, 1972.
7 Pitcher, Harvey. *The Chekhov Play: A New Interpretation*. New York: Barnes&Nobel, 1973.
8 Gotman, Sonia. "The Role of Irony in Chekov's Fiction" *SEEJ* 16 (1972): 297-306.
9 Katsell, Jerome H. "Character Change in Chekov's Short Stories" *SEEJ* 18 (1974): 377-383.
10 Steffensen, Egil. "Tema ukhoda v proze Chekhova" *Slav R* 4 (1986):121-140.
11 Collins, H.P. "Chekhov: The Lost Phase" *Contemp R* 186 (1954):37-41.
12 Garnett, Edward. "Tchekhov and his Art". *Quarterly R* 236 (1921): 257-269.

KAN

Kan verdim kızıl/aya
Kanımı bilmem hangi
Kansızın yaralının kanserlinin...
Kanına karıştıracaklar umutla

Kanım ay temizdir
Kanını emmedim kimsenin
Kanımda sevdası tutuşur
Kan dökülmeyecek geleceğin

Mustafa TABAK

İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI - XIV

İsmet Kemal KARADAYI

Sana bu kez, "Güzel İstanbul"umuzun yoruma açık köşelerinden bir görüntü gönderiyorum, yaşamsal...

Yeniköy üstlerindeyiz. "Tarabya sırtları" da deniyor buraya. Eskimişliğin içinde "havalı" bir yer. Tepede İstanbul Hakimevi. Karşısında Ankara Kolejliler. Hemen bitişiğiyle başlayıp iki kilometre aşağılara uzayan Üstay Evleri. Onların karşısında Yeşil Konaklar ile Tahir Paşa Evleri. Aralarda, yanlarda, yörelerde, boyalı boyasız, "kondu" tipi, sıkışmış evcikler... Bu evciklerin pencerelerinde küçük küçük çiçeklenmeler, dar avlularında ise gerili iplere asılmış çamaşırlar ile altlarında tek tek uykuya dalmış köpekler var...

İçerisini göstermeyen, kalın beton duvarlı evleri soruyoruz. Burası on beş yirmi yıl öncesine dek orman bölgesiymiş. Halk, buralarda piknik yapar, hava alırmış. Özal zamanında "işgal" edilmiş. İçinde, havuzlu, korumalı, altmışa yakın "konak", her konağın önünde de ikişer üçer otomobil bulunuyormuş. Ve ağaçlar arasında "kulübele"ler... Bunları, hemen karşıdaki evlerin "üniformasız", Karadenizli "bekçi"si, bir de kesik bir "ah" çekerek anlatıyor...

Yürüyüş için uygun yer yok. Biz de tek çarşılı alana uzanıyoruz. Oralarda bir sokak arasında yürüyen 8-10 yaşlarında kız ve oğlan çocuklarını görüyoruz, başlarında kara örtüler, ak takkeler ve koltuk altlarındaki bez çantalarla... "Nerede bu kuran kursu" diye soruyoruz; önlerine bakıp uzaklaşıyorlar, söylemiyorlar. Tam da o sırada ezan okunuyor. Biri okuyor mu, bağırıyor mu belli. Belli de, peki her bağırışta köpekler neden inleme sesi çıkarıyorlar, korkudan mı?..

Bir hafta içindeki beşinci "düğün" de iyi düzenlenmiş. Bir havuz başında, "dekolte" bayanlara dağıtılan "şal"lar, havaya fırlatılan "fişek"ler, davul ve "kokteyl" patlamaları... Bütün "daat"lar yakışıklı, bütün "gelin"ler güzeldir... Ve biz bir gün İstinye'de, bir gün Emirgan'dayız...

Papa 16. Benedictus, Köln kentinde konuşma yapacakmış. (Bu Papa, Vatikan'ın Roma Katolik Kilisesi "ruhani lideri"ymiş). Yapsın, ne var bunda? Şu var: Kendisini dinlemeye gelecek olan Katoliklerin o gün günahları bağışlanacakmış!.. Dahası da var: Konu için "endüljans kararnamesi" (ne demekse) çıkarılıp Vatikan Yüksek Mahkemesi Başkanınca imza edilmiş!.. (10 Ağustos 2005 günlü gazeteler)

Kışkırtı, depreşme! Her neyse, gel biraz bu konuya değinelim. (Korkma, "vaız" verecek değilim, onu ben de dinlemem).

Biliyorsun, kurallarını koyan din'lerde de, yasa'larda da "lafz"ın yanında "ruhu ile" anlayıp yorumlamak asıldır. "Ruh"dan anlaşılan, özdür, gerçek amaçtır. Hem söz'deki, hem özdeki anlamı, amacı uygularken "kendine göre yorum" olamaz. Oluyorsa o dine, o yasaya karşı "sapma"lar, "tanımaz"lıklar devreye girer. (Din kuralları ile yasa kuralları arasındaki ayrımı da biliyorsun. Birincisi "öteki dünya"ya ilişkindir, değişmezlik içerir. İkincisi "yaşanan dünya" ile ilgilidir; onunla ve İnsan'la değişir. Değişim, o mistik "hiç"i, "sonsuz"u değil, gerçeği, bilineni bulur, getirir, düzenler, uygular...)

Bilisizlik, işsizlik, açlık, öldürüm, işkence! Tarih boyunca hangi "ruhani lider", hangi din, İnsan'a aykırı bu olumsuzlukları giderebilmiş, yine de yararını yok saymadığımız ahlaksal öğütler dışında? (Hemen vurgulayayım: Bilgi, eğitim düzeyi, bilimseldeki insana ve onların yaşamsal haklarına inancı, bilinci tam gelişmemiş, daha iyisi tam geliştirilmemiş halk kitlelerinden din dediğimiz tinselliği, gerçek tapınmaları kaldırın, onlar önce bocalar, sonra birbirini yerler...) Sorunlara çözüm arayan, usa dayalı istenç ve dirençtir; her durumuyla doğa'ya, İnsan'a sevgidir; gereksinmeleri karşılama ve giderek paylaşma zorunluluğudur. İnsan'dır var eden aşkı, emeği. İnsan bulmuştur ışıktan, atomdan önce ekmeği ve tekerleği. İnsan uçuyor şimdi de uzay'a... Hangi dinde olursa olsun, ruhani liderler bunları söylemiyor, bir de "dünya işleri"ne, halk yönetimlerine karışıyorlar; "Ortaçağ'ı aştık, reform yaptık" derken bile içinde bulundukları "zaman"a uymuyor, hatta bağlı oldukları dinleri yarıştırıyor, anlaşılmaz ayrımlardan sakıncalı "ayrı"lıklar çıkarıyorlar... Ben demiyorum, tüm bunlara "vehim" ya da "menfaat" diyenler var... Benim defterimdeki not özetlerine gelince; çok önceleri de yazmıştım (*Arınmalar*, 1970), neden bunca gömütlük? Ölüler, dinselin rahatlama törenlerinden sonra yakılarak etiketli kavanozlara konmalı,

Düşüncenin Yolculuğu

Hrant Dink ve
düşüncesine kurşun sıkılan insan için

Sazlıkların arasında sürünen
insan sesi yankılanır zamanda
Yırtıldıkça teni
Acı verir çıplaklığı
O insan ki
Attı toprağa
İlk tohumunu düşüncenin
Yarattı dili
Omuz omuza
O insan ki bilir
Çoğalır tohum
Kırılsa da dal çatırtılarla
Sazlıkların arasında yürüyen
İnsan sesi yankılanır zamanda
Zordur ilk olmak
Zordur gerçek olmak
Çoğaltabilmek kendini bilgiyle
O insan ki bilir
Yerçekimine yenik düşse de beden
Yenik düşmez düşünce
Beden vedalaşırken gölgesiyle
Bir ağıt yankılanır zamanda
Sessizliğin sesinde çoğalır
Yol alır maviliğe
Güvercinlerin kanadında

Sevgi İLGEZDİ

anılacaksa öyle anılmalı... Tanrı inancı aslında İnsan'a zarar vermez. Sakıncaları doğuran, cennet-cehennem, huri-gılman, sırat-arasat, cin-şeytan imgeleri, saflık ya da kimi safsataları ve zorlamalarıdır. Bu nedenle, bir "panel"de de söylemiştim, insanları uyuşukluktan, ülkeleri ölü toprağından kurtarmak istiyorsanız, özetlenmiş derin anlamıyla oralarda "cennet"i yasaklayınız!.. Kimse, inançlara saygılı ise insanların içindeki Tanrı'yı bölemez, küçültemez; buna hakkı yoktur, gücü de yetmez!.. Cennet düşüncesi uyutucu ve edilgendir. Dinamik ve etkin olan "cehennem"dir. Sanırım Dante'nin "tanrısal güldürü"sünde de bu verilmek isteniyor... Ölümden sonraki dinsel törenler, yakarılar hep "yaşayan"lar içindir. Bu yüzden, ölüm sonrası için insanlar, yakınlarına "şunu yapın, bunu yapmayın" gibi "vasiyet"lerde bulunup çevresel "eziyet"leri yaratmalılar bir; koca Yunus'un "*mal sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi*" önerisini yapmalılar, iki... Sorgularımızı, kuşkularımızı, inançlarımızı ve "özel yaşantı"larımızı, başkalarının, toplumun başına "bela" etmemeliyiz...

Sıkıldın mı?.. Bak sana gazetelerden iç açıcı bir haber: Hani üç yıl önce Bad Kreuznach Belediyesi'nde ADD'nce düzenlenen "konuşma"m vardı ve o, Konsolos engeline takılmıştı ya (konuşmayı başka yerde yaptık), işte aynı belediyenin Atatürk Salonu'nda Turhan Selçuk karikatürleri sergileniyormuş. Benden de sevgiler, oraya gitsene. Hem belki onun, şu sıralarda *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan "Abdülcanbaz-Hayvanistan Devleti"ni; başkenti Ahırkent olan o devletin Büyükbaş'larını, kuşlarını, koyunlarını, ayılarını, sürüngenlerini, fillerini, köpeklerini filan görürsün...

İnsan'la, hoşça kal...

Öykü

YALAN DÜNYA

Satı MERDAN

Geceleri uyku tutmuyor beni. Yatağın içine girer girmez uykum kaçıyor birden. Şimdi diyeceksin ki, aslı astarı olmayan şeyler düşünüyorsun. Yo! Aslında bir şey düşünmüyorum. Düşünüyorum da ben mi bilmiyorum yoksa? Gözlerimi tavana dikip bomboş gözlerle karanlığın içinde belli belirsiz görünen beyazlığı seyrediyorum.

Gözlerimi kapıyorum uyumak için. Bir el sarsıyor beni. Laf atıyor bana. Uykusuzluk sarkıyor gecelerime. Nasıl anlatsam? Issız bir yerdeyim. Bir ada mı? Bir kano mu? Yoksa bir yelkenli mi?Gözlerim yanıyor alev alev. Dudaklarım susuzluktan çatlamış... Oysa çevrem su kaplı... Dudaklarımı değdirmek için başımı uzatıyorum suya. Su oluyor yedi başlı ejderha... Canlı... capcanlı, devinen, bir şey... Her şey silikleşiyor...

Yastıklarla sarmalıyorum içimi... İyi de yastıklar olmuş bir azman! Sanki bir savaşın ortasındayım da kendimi savunamayacak kadar güçsüzüm. Denizin mavi sularında derinliklere devretmek istiyorum uykusuzluğumu. Yüzme bilmiyorum oysa... Ayaklarıma bir palet taksam... Giysem dalgıç giysisini... Suların hafifliğine bıraksam kendimi... Uykusuzluğu dilime pelesenk etmekten kurtulur muyum? Gözlerimi kapıyorum. Açıyorum. Uyuyamıyorum. Eline bir bardak alan uyku düşlerimde geziniyor sadece. Tüm insanlara sebilden uyku dağıtırken bana da "hayır olsun" diye uykusuzluk dağıtıyor.

Niye donuk donuk bakıyorsun öyle! Sayı saymayı denedim. Hay! Aksi şeytan! Uykum geleceği yerde cin gibi oluyorum. Evet. İşyerinde içtiğim çay ve kahve sayısı az buz değil. Ama geceleri içmiyorum artık. Sigara mı? Bırakmak için çok uğraştım. Akupunktura bile gittim. Ama yine de bırakamadım işte. Sigara içmediğim zaman azap çekiyorum. Her sabah kalktığımda sigarayı bırakmak için kafamda teoriler üretiyorum. Ürettiğim teorileri pratik olarak uygulamaya çalışıyorum. Ama o da ne? Bütün teorilerim çay bardağını elime aldığımda buharlaşarak dağılıveriyor. Sigaranın dumanı bir siluet gibi gözlerimin önünde. Her şey bulanıklaşıyor birden. Yine içiyorum. Yine içiyorum. Ağzımın içi zehir gibi. Dişlerimi ne kadar fırçalarsam fırçalayayım, yine de sarartıyor. Günde bir öğün yemek yiyorum. Onu da ne zaman yediğimi anımsamıyorum. Kimi kez, aklıma bile gelmiyor. Acıkmıyorum. Yok! Deli değilim. Aksine turp gibiyim.

Bir de şu uyku sorununu çözsem? Doktora gitmediğimi sanıyorsun? Gittim gitmesine ama... Uykusuzluğa tutsak olmaktan kurtulamadım. Çok aksi. Nuh diyor peygamber demiyor. Anlaşılan çok yüz göz oldum bu zirzopla! Kitap mı okuyayım? Kitabı elime alınca uykum gelmek şöyle dursun, aksine uykum dağılıyor. Televizyon mu? O da ayrı bir dert. Gündüz yayınlanan kadın programlarını gece geç saatlerde yeniden veriyorlar. Onlar anlatıyorlar... Ben ağlıyorum. Onlar gülüyorlar... Ben yine ağlıyorum... Ha! Bitkisel çaylar mı? Bir keresinde papatya çayı içeyim dedim. Öyle horul horul uyumuşum ki... "Ne güzel," dedim kendi kendime. Sonunda uykusuzluğa çare buldum. Ertesi gün kulaklarımda bir çınlama sesi... Zılgıt yemiş gibi yatağın içine çakılıp kalmışım. Gözlerimi açmak istiyorum. Göz kapaklarım zımbalanmış gibi... Beynimin içinde sesler delişmen delişmen uğulduyor... En sonunda bu zırıltıların telefon sesi olduğunu ahladım. "Ne oluyor," dedim içimden. Deprem mi oldu acaba? Ayağa kalkmak istedim. Zırh giyinmişim sanki... Kımıldayamıyorum. Zor bela kalktım yataktan. Halen uyku sersemiyim. Cep telefonumu nereye bıraktığımı anımsayamadım önce. "Ev telefonuna bakayım bari," dedim kendi kendime. Sanki darbe olmuş. Herkes beni arıyor. Bugün "Perşembe değil mi," diyorum. Onlar "Yarın Çarşamba," diyorlar. Bir daha içmem papatya çayı falan. İşten atılacaktım az daha.

Kocam mı? Evli miydim ben? Birbirine karıştırıyorum her şeyi. Ters görüyor, ters işitiyor, ters düşünüyorum. Algıda bozukluk mu diyorlar buna? Ne diyorlarsa işte. O bavul diyor. Ben davul anlıyorum. Yüzünü de karıştırdığım oluyor. Tanımak için kör biri gibi ellerimle yüzünü incelemeye başlıyorum. Dokunduğum sert, pürtüklü bir şey... Belleğimde canlandırmaya çalışıyorum yüzünü... Ne garip! Nesnelerle karıştırıyorum ara sıra. Bazen yüzünü küflü bir

teneke parçası sandığım oluyor. Yüzünü unutmamak için fotoğrafını yanımda mı taşısam acaba? Sesi de değişmiş gibi. Hani olur ya! Birisiyle telefonda konuşurken o kişinin kim olduğunu çıkaramayız önce. Ben de kapı çalınca, "Kim o?" dediğimde hoparlörden konuşan biri var sanıyorum karşımda. Sesi öyle boğuk ve parazitli... Kimi kez, odada durup dururken sesini duyuyorum o olmadığı saatlerde... Sanki adam sesini duvarlara raptiyelemiş de gitmiş evden. Ama nasıl desem... Öyle bir ses ki... Düşüncelerimi raspalıyor durmaksızın.

Eskiden mi? Ne geçmişi düşünmek istiyorum... ne de geleceği... Her şeyi unutmak istiyorum. Unutup... horul horul uyumak... Sabahları dinç kalkmak... Bir akşam... Yemek yiyoruz... Ben konuşuyorum... O dinliyor... Zaten hep öyleydi ilişkimiz... O tek kelime etmezdi. "Ya, bu adam niye hiç konuşmaz," derdim kendi kendime. Sonra... bir gün patlayıverdi yanardağ gibi... "Yeter artık! Bıktım senin işyeri sorunlarından," demesin mi? İyi de benim işyeri sorunlarım yok ki... Baktım sıkılıyor. Ben de konuşmuyorum artık.

Kuzu gibiyim. Sus deseler hemen susarım. Hem konuşacak ne var ki... Ağzı olan konuşuyor... Sunucular konuşuyor... Modacılar konuşuyor... Mankenler konuşuyor... Güzellik uzmanları konuşuyor... Diyetisyenler konuşuyor... Din adamları konuşuyor... Kadın programlarında eline mikrofonu alan herkes konuşuyor... İncir çekirdeğini doldurmayan boş laflar...

Geçen gece bir kadın programında kadın erkek eşitliğini tartışıyorlar. Adamın birisini dinleyip hak verdim. Kadın erkeğe eşit olur mu hiç? Farklı olan bireylerin eşitliğinden söz edilebilir mi? Biri armut... öteki elma... Hem olsa bile asıl o zaman kıyamet kopar evde. Kocama ben seninle eşitim desem, taş üstünde taş bırakmaz valla! Erkek kadından her zaman bir derece üstündür. Neden üstündür? Reislik erkeğe aittir. Ailenin reisi erkektir. Bu çok doğal bir durum. Şimdi babam evimizin reisi diye anneme haksızlık mı yapılıyor? Ortada ne gibi adaletsizlik var? Dünyanın neresinde evin reisi baba değildir? Birkaç ayrıksıyı katmıyorum tabii ki. Medeni Kanun değişti mi? Biliyorum... Biliyorum... Yasalar değişse de ortada değişen hiçbir şey yok yine de. Kadın haklarıymış!!! Hangi kadın hakları? Eşitsizlikmiş! Madem ki, dünya bir sınav yeridir, madem ki, sınav sonuçlarına göre yargılanacağız? Soruyorum o zaman eşitsizlik var diyenlere... Öteki dünyada dinimizin emirlerini yerine getiren kadın ve erkeğin alacağı ödül ve cezada bir ayrımcılık mı var? Erkek bir sevaba girerse, kadından daha fazla mı ödüllendirilecek? Ya da kadın haram olan bir şeyi yaptığında erkekten daha fazla mı ceza alacak? Kadın hakları adı altında kadın haklarının dışında her şey veriliyor kadınlara. Kadın kocasını ihmal etmemelidir. Neden olacak? Kocasına itaat eden kadının yeri cennettir. Dünya sınav yeri olduğuna göre bu sınavı en iyi şekilde vermek gerekir. Niye yüzünü buruşturdun öyle? Dünyaya acıyla sınav olmaya geldik biz. Sabır bütün dertlere devadır. Konuşmak bir istektir. İsteklerimizi öldürmemiz gerekir.

Hem gereksiz yere konuşup kocamın başını şişirmek istemiyorum. Atalarımız "söz gümüşse sükut altındır" dememişler mi? Şu atalarımız ne bilge insanlarmış. Kendim için değil de kocam için endişeleniyorum aslında. Neden olacak? Adam konuşmayı unutacak diye korkuyordum.

Dinle, bak! Bir gün çalışma odasının kapası kapalı. Adam bağıra çağıra konuşuyor. "Cep telefonundan bir arkadaşıyla konuşuyor olmalı, diye düşündüm önce. Kapıyı açıp rahatsız etmek istemedim. Ben salona geçtim. Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Dizilere dalmıştım çünkü. O ara susadım. Su içmek için mutfağa giderken sesini duydum yine. "Şimdi de bir başka arkadaşıyla konuşuyor galiba," dedim. Konuşsun da... kiminle konuşursa konuşsun. Bence sakıncası yok. Şimdi! Aynı evi paylaşıyoruz diye kocamı hep kontrol altında mı tutayım yani? Sonra mı? Valla! O gece hep konuştu durdu kendi kendine. Bence öyle. Çünkü saat gecenin ikisi olmuştu. Halen o konuşuyordu. "Kafayı sıyırdı benimki," dedim.

Niye merak edecekmişim! O beni merak ediyor mu? "Karım ne yapıyor," diye kendi kendine soruyor mu? Öyle değil mi ama? Çık odandan dışarı! Sor bakalım! "Karıcığım canın sıkılıyor mu?" diye. Ne gezer...

Yuvayı yapan dişi kuş mudur? Haklısın. Ama... Sanırım... Benim yöntemlerim yanlış... Çünkü bildiklerimin hepsini denememe karşın kocamı bir türlü kendime bağlayamadım. Neler neler yapmadım ki...

Bak! Dinle! "Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer," dedim. Masayı bir diziyorum inan! Bir tek kuş sütü eksik! Bir gün benimki demez mi? "Senin yemeklerin yüzünden kilo alıyorum. Bak göbeğim çıktı," diye. Ben de dedim ki... "Sen demiyor muydun? Üç günlük yemeklerin mideme oturuyor," diye... Daha sözümü bitirmeden adam üstüme bir yürüdü ki. Az daha beni dövecekti. Apışıp kaldım.

Hım! Ben de senin gibi düşündüm. "İkisinin ortasını bulamıyorum," dedim. Kalorisi daha düşük yemekler yapayım bari. Ama o da ne? Benimki her akşam geç gelmeye başlamasın mı? Yemekler soğur... ben ısıtırım... yemekler yine soğur... ben yemeklere bakarım yemekler bana... Yalnız olunca insanın canı yemek yemek bile istemiyor... Sanki lokmalar boğazıma diziliyor. Yemek yiyemiyorum. Formumu buna borçluyum aslında.

Kocamın gözü hiçbir şey görmüyor ki. Ben evde var mıyım... yok muyum? Umurunda bile değil. Adam çalışma odasına kapanıyor, gece yarılarına kadar odasından çıkmıyor. Uzun uzun birileriyle konuşup duruyor. Şimdi! Doğruyu söylemek gerekirse sinirli biri değilim ben. Ama uykusuzluğun yan etkileri olmalı. Bir akşam ayranım kabardı. İteledim kapıyı. Kocam koltuğa kurulmuş oturuyor! Dersin ki, Süleyman Demirel! Eline de almış bir mikrofon. Sanki bütün dünya onu dinliyor. "Ne yapıyorsun sen," dedim. Kaşlarını çattı. İşaret parmağını büzüştürdüğü dudaklarına götürerek belli belirsiz bir ses çıkarttı. Ben anlamadım önce. "Ne diyorsun," dedim. Mikrofona eğilerek, "Arkadaşlar! Bana biraz izin," dedi. Koltuğundan kalkarak bir kükredi ki... Mübarek!.. Aslan parçası... Bağırarak, "Görmüyor musun canlı sohbetteyim," dedi. Ne canlısı... Ne sohbeti... Salona bir kaçışım var ki sorma... Yok! Yok! Bu adam bıktı benden.

Dişiliğimi mi kullanayım? Kadınlığımı yani. Anladım. Beğenmiyorsun bu cümleyi. Sen de başıma feminist oldun çıktın. Ne var şimdi bu cümlede? Feminist değil misin? İnsan onuruna yakışmıyor öyle mi? Peki... peki... Nerde kalmıştım? Senin söylediğini de denedim. Utangaç birisi olduğumdan böyle şeyler yapmak âdetim değildir. Ama denize düşen yılana sarılır. "İnsanın kocasına karşı süslenmesinden başka doğal ne olabilir," dedim kendi kendime. Bir gece üstüme erotik bir gecelik giydim. Benimkini suya götürüp susuz getiririm valla! Sesim mi titriyor? Anlatırken bile sıkılıyorum. Bunlar pek ayıp şeyler... Ben kimseyle konuşmam böyle konuları. Kadın kadına konuştuğumuz için anlatıyorum. Aramızda kalsın ama... Biraz makyaj yaptım. İç gıcıklayıcı bir parfüm sürdüm. Romantik bir müzik açtım. Kapıyı usulca ittim. Adam, top atılsa duymayacak. Ne kapının açıldığını duydu. Ne de salonda çalan müziği. Zaten son günlerde Mecnun gibi... Dünya yansa umurunda değil. Beni öyle görünce taş kesildi. Yüzü kireç gibi oldu. Hah! İşte! "Kadının fendi erkeği yendi," dedim. Ne gezer! Sen böyle giyinmezdin hiç... Hadi söyle! Yoksa beni aldatıyor musun demesin mi?

Neden sinirleneyim? Ben sakin bir insanım. Kendimin ne olduğunu biliyorum. Onu da tabii... Ben kocama güveniyorum. Fakat bazen şeytan dürtüyor. O odada saatlerce ne yapıyor diye düşünmeden edemiyorum. Bir akşam merakıma yenik düştüm. Kulağımı kapıya dayadım. Maço olmaktan söz ediyor. İyice kulak kesildim söylediklerine. Söze başlarken "Efendim," diyor. İçimden "Benim kocam ne kadar da kibarmış," dedim. Hiç benimle öyle konuştuğunu duymadım.

Bak! Maçoluğu nasıl anlatıyor kocam. Maçolar, yontulmamış odunmuş. Kaba, saygısız, anlayışsız insanlara denirmiş. Karşındaki insan ne söylüyor, ne istiyor umurunda olmazmış. Hatta karşısındakini görmezmiş bile. Bu tip insanlar, aciz insanlarmış. Aşağılık kompleksleri varmış hatta. Kültür şokuna uğramış ve bu şokun altında ezilmiş kişilermiş. Öyle ki, maçoluk kültür sapmasıymış. Kültür güneş sisteminde bir gezegen ise, maçoluk yörüngesiz başı boş gezen, göktaşı yağmuruymuş. İyi, hoş, güzel cümleler... Fakat tüm bunları benim kocam mı söylüyor? Kulaklarıma inanamadım. Kapıyı hafifçe araladım. İçeriye süzüldüm. Kocam bir rüya görüyor da o rüyanın etkisi altında henüz... Beni fark etmedi. Halen konuşuyor. Maçoluk kocamın stili değilmiş. Gülmemek için dudaklarımı ısırmaya başladım. Sonra kapıyı hafifçe kapayarak odadan çıktım.

Fakat kapı dinlemek alışkanlık olmaya başladı bende. Biliyorum, çok yanlış ama ket vuramıyorum duygularıma. Bir akşam yine kapıya dayadım kulağımı. Anladığıma göre konuştuğu insanlar arasında yurtdışında yaşayanlar da var. Gurbetçilerin yaşadıkları sorunlardan söz ediyorlar. Gurbetçi demiyorlar. Alamancılar diyorlar. Türkiye'dekiler Alamancıları yolunacak kaz zannediyorlarmış. O an, içimden öyle bir kahkaha atmak geldi ki, koyverdim kendimi.

Kocam, bir haydut gibi dikildi başıma. Delici bakışlarla bakarak, "Ne o," dedi, "şimdi de kapımı dinlemeye başladın. Ben gemiyi azıya aldım artık. "Evet, kapalı kapılar ardından seni tanımak harikulade bir duygu," deyiverdim. Bir kahkaha attım yine... Bu da uykusuzluğun yan etkileri olmalı. Ben de şok oldum kocam gibi. Ben ona cevap vereceğim ha! Şaşkınlıktan olsa gerek tek kelime etmeden kapıyı kapayıverdi yüzüme.

Şu internet dedikleri var ya! Tam bir hastalık. Bir gece yine uyuyamıyorum. Dön dur yatağın içinde. Bilgisayarı açtım, arama motorlarından birine girip, canlı sohbet yazdım. Ooo! Ben ayakta uyuyormuşum! Önüme bilmem kaç tane canlı sohbet sitesi çıktı. Adımı "Derinlikler" koydum. Bir sohbet odasına girdim. Konunun ne olduğuna kulak kabarttım. Ekranda yazılanları takip edemiyorum. "Git!" diyor biri. "Git köprüden atla, yapacak olsan gelip burada duygu sömürüsü yapmazsın. Bir öteki, "Sorunun ne ise söyle," diyor. Başka biri, "Söylemediğine göre burada bizlerin kafasını ütülüyorsun," diyor. Küfür ediyor... Öteki onu destekliyor... Bir başkası "Ayıp, diyor... Tekrar küfürler... Ben oturduğum yere çakıldım kaldım. Bu küfürleri anamdan doğalı duymadım ben. Yok! Allah razı olsun! Kocamın ağzından bir kere bile küfür çıkmadı.

Ben uyumlu bir insanım. Fakat her şey batmaya başladı bana son günlerde. İçimde bir huzursuzluk... Kendimi bir garip duyumsuyorum. Sanki bir şeylerin sonuna geldim. Ya da yeni bir şeyler başlayacak...

HİÇ KIZIL KUNDAK OLUR MU? -19 ARALIK 2006

Çığlık çığlığa analar
kaç bebek doğdu şu an
kaç bebek kundaklandı ak bezlerle
biçim vermeli biçim
eline, koluna, bacağına, beline
en çok da başına... aklına, aklına
yaşama taşınabilen kolay bir biçim.

Çığlık çığlığa insanlar
kaç insan öldü şu an
bebek miydiler hâlâ
kundaklandılar ak bezlerle
biçim vermeli biçim
ölüme taşınabilen kolay bir biçim.

Çığlık çığlığaydı analar, insanlar
Kendini tanrı sananlar
anımsadılar prometheus'u ve çaldırdıkları ateşi
kundakladılar... 19 aralık 2000'nin sabahını
kundaklar ateş,
kundaklar alev alev
kundaklar kızıl kan
yetmedi...
yaşam ya da ölüm
hiç kızıl kundak olur mu
kundaklar aklanmalı
biçim vermeli biçim
dört duvar ak kundak
yaşamla ölüm arasına kolayca taşınabilen bir biçim.

Hâlâ... çığlık çığlığa analar, insanlar
En çok da analar.

Nalan ÇELİK

Yaşarım... Nasıl yani? Cesaretli mi olayım? Ne dedin? Cesaretli olmak, insanın kendi dünyasına bakabilmeyi becerdiği bir yolculuktur öyle mi? Kendi yaşantımla ilgili olarak... Şey... Hiçbir şey yapmıyorum. Hangi sorun? Şimdi! Sen bir toplumda kendi yerini belirlemek için o toplumun kalıplaşmış düşüncelerinin esiri olmaktan kurtulmak mı gerekir diyorsun? Eleştirisel düşünmek mi? Yeni düşüncelere açık olmak mı? Erkek üstün yaratılmış demek otoriter kültürün etkileri mi? Bir dakika... Yavaş yavaş söyle...

Yarınlarımız... Hayallerim gerçekleşmedi benim. İsteklerim olmadı. Evet, çok mutsuzum. Ama yarın mutlu olamayacağımı kim söyleyebilir? Yaşamak, hayal kurmak, sevmek ve sevilmek dediğin gibi. Yarınlarımız yaşama farklı bir gözle bakmakla kurulabilir öyle mi? Bu düşüncene katılıyorum. Kocam sesleniyor bana. "Saat gecenin üçü oldu. Saatlerce pencerenin önünde ne düşünüyorsun," diyor. Durmadan konuşup duruyor bu adam. Dayanamıyorum artık. İnsan hiç tanımadığı, hiç yüzünü görmediği biriyle konuşabilir mi? Ben konuşuyorum işte. Bir an, seninle konuşurken yanımda bitiverlyorsun. Seni düşlerimde sarışın bir kadın olarak düşünüyorum. Sarışın, çıtı pıtı... Sözlerin içimi ısıtıyor. Kocam susmadı gitti. Düşlerimde canlandırdığım yüzünün silueti düşüyor pencereye... Gece yarısı... İstanbul uzanmış yatıyor karlar altında... Hava buz gibi soğuk... Fırtına titretiyor camları... Bir sigara daha yakıyorum. Dalıp gidiyorum uzaklara... Bir de uyuyabilseydim.

Orhan İYİLER'le Söyleşi

Katılanlar: Nalan ÇELİK, Servet ÇOLAK, Deniz SARAÇ, Berrin TAŞ

O. İYİLER: Ben önce çok teşekkür ediyorum ilginize. Bu kitap, *Bir Gün Bile Yaşamak* konusunda çok az yazı çıktı, galiba çıkmadı da. Bir iki yerde, küçük bir röportaj yapıldı benimle. Bir tanesi Belçika'da yapıldı. Bir tanesi burada yapıldı. Ama böyle ciddi, derinlemesine bir tahlil bazı okuyucularımdan gelmesine karşın, yayın politikasından hiç değinilmedi. Bundan kaçınıldı. Zaten Orhan İyiler'den söz etmemek bir gelenektir. Ben *İnsancıl*'ın bana gösterdiği ilgiye müteşekkirim. Sizin bu ilginize de, 26 yıl olmuş olan bu kitap üzerine gösterdiğiniz ilgiye de çok teşekkür ediyorum. Benden çıktı. Ne yazdığımı bile bazen unutuyorum. Çünkü, önümde yazacağım şeyler var. Onun için kitap konusundaki eleştirilerinize, görüşlerinize de muhtacım.

B. TAŞ: *Açılışı kim yapıyor?*

N. ÇELİK: *Ben başlayayım isterseniz. Roman öncesi ya da sonrası Rusya'ya gittiniz mi?*

O. İYİLER: Hayır hiç gitmedim. Fransa'da çok önemli hadiseler vardı 1995 yılında. 1871'i bir ölçüde anımsatacak büyük direnişler olmuştu. Onu yazdım bir yerde. Sonra bir radyo konuşmasında, *"Fransa'dan yeni döndünüz, olayları anlatır mısınız?"* dediler. Oysa ben gitmedim. Demek ki yazarın gerçeklerden hareket ederek, onu büyüteç altında, olayın kendi gerçeğini bile kanıtlayacak becerisi, sorumluluğu, yeteneği, becerisi varsa... Böyle bir işlevi yerine getirebilir.

N. ÇELİK: *Soruma bir ek yapmak istiyorum. Peki, Rusya'ya gitmek istediniz mi, hâlâ da istiyor musunuz? Ben bir konu anlattığımda... bir ülkeyi, o ülkenin bir şairini, isterim ki anlattığım yerleri bir göreyim.*

O. İYİLER: Hayır olmadı. Kızmazsanız, doğruyu söyleyeyim, olmadı. Ama şu var, yeni yazmakta olduğum, ameliyat öncesinde yarısına kadar gelebildiğim "Lenin'in Ülkesinde Neler Oluyor"u bitirdikten sonra... Zannederim beş altı aya kadar bitebilir bu kitap... O zaman doğrusu gidip bazı yerleri görmek istiyorum. Ama görmesem de çok umurumda değil.

B. TAŞ: *Burada sizin yazara ilişkin söylediğiniz şey önemliydi. Gitmese de, karşı tarafa bunu gitmiş gibi o derinlikte hissettirebilmek önemli olsa gerek, yaratıcılık sürecinde. Olaya egemen olmayı da gösteren bir durum. Bu önemli bir nokta, diye düşünüyorum.*

D. YILMAZ: *Romanlarınızdaki karakterler çoğunlukla tarihi karakterler, Troçki ve diğerleri. Bunları oluştururken nasıl bir yöntem izlediniz? Çünkü, tarihe ve çağa mal olmuş insanları bir romanda canlandırmak zordur. Herkesin bir şeyler bildiği bu insanları en tipik ve özgün yanıyla ortaya koyabilmek... Siz onların günlük hayattaki ilişkilerinin ayrıntılarına kadar indiniz. Bu tarihi karakterleri romanınızda nasıl canlandırdınız?*

O. İYİLER: Troçki değil ama, mesela romanın kahramanı Georgi Vasiliyeviç Butov... Ben bu romanı yazma gereğini 1971'de Sinanların ölümünden sonra duydum. Ben o sırada İşçi Partiliydim. TİP'te önemli sayılabilecek çalışmalar yapıyordum. Ama doğrusu devrimi iyi bilmediğimi hatırlattı. İnsanlar devrim için ölüyorlar. Ama devrimin kendisi ne? Nasıl oldu bu iş? İşçi Partili olmama rağmen Marks'ı yeni yeni okumaya başlamıştım, Engels'i de öyle. Beni en çok etkileyen kişi ilk önce Brecht oldu. Ondan yola çıktım. 7 yıl sürdü araştırmam. Rus insanını kavramak için bütün Rus klasiklerini okumam gerekti. Butov hakkında çok az şey vardı. Ama beni etkileyen şu oldu. Ben Troçki'nin hayatını okurken G. V. Butov'un devrimci kadroların en önünde bir insan olduğunu, ama sonunda, 1927'de hiçbir şey söylemeden, kendisi hakkında kovuşturma açılınca, hiçbir şey söylemeden, açlık grevinde öldüğünü okuyunca bu beni çok vurdu. Bu çok enteresan bir şey tabii. Uğrunda inancınızla birlikte göze aldığınız bir davada iyi gitmeyen bir şeyler var. Ama siz bunu söylemiyorsunuz, söyleyemiyorsunuz. Bu bir karakterin benim için yola çıkabileceğim en sağlıklı yeriydi. Bilmem doğru söylüyor muyum. Ama çok cesurca hiçbir şeyi inkâr etmeden susmak ve ölmek. Onu açmam gerekiyordu. Onu açmak *Bir Gün Bile Yaşamak*'ı yazmak anlamına geldi. O kişiliği açmak. Kişiler hakkında Troçki olsun, Stalin olsun, Lenin olsun çok bireysel şeylere inmeden onların sorumluluklarını kendi ağızlarından kendi eserlerinden yola çıkarak verdim. Onun için zaman zaman bu yapıt Troçkisttir, dediler. Ama kendi yaptıkları ve kendi söylediklerinden sorumlu tuttum. Başka bir şey yapmadım. Troçki eleştirisi, Troçki'nin kendisinin eleştirisi son derece önemlidir bu yapıtta. Çünkü, kendi yazdıklarıyla kendisinden beklenenler arasındaki farklılık o karakterin doğru ele geçirilmesine çok

yardımcı oldu. Üçüncü bölüm bence son derece önemlidir. Mesela Mraçkovski'nin Troçki'yi anlatışı... Mraçkovski hakkında bazı bilgiler var. Stalin'in onu kurşuna dizmeden önce, birkaç defa Kremlin'e çağırdığını biliyoruz. Şey diyor işte, vazgeç biraz. Kına bu arkadaşları. Tekrar işe başlayalım. Mraçkovski'nin ağzından Stalin eleştirisi yapma hakkına sahiptim. Ama kişiler üzerinde çok fazla oynadığımı zannetmiyorum.

S. ÇOLAK: *Romanınızda farklı kurgular iç içe geçmiş. Kimi zaman tren, kimi zamansa günce yöntemini kullanıyorsunuz. Kimi zamansa dünya edebiyatından tanıdık isimler karşımıza çıkıyor. Zahar'ı ya da Hamlet'i görüyoruz. Bu farklı kurguları kullanırken nasıl bir yol izlediğinizi merak ediyorum. Bu kurgular başarılı bir biçimde örülmüş. İzlediğiniz yöntem nedir ve sizin gibi gerçekçi edebiyatçıları izleyecek genç edebiyatçılara neler önerirsiniz?*

O. İYİLER: Bu son soruya yanıt vereyim önce. Bilgilenmeleri gerekiyor. Ama bilgilenmek de yetmiyor. Hayatı kavramak gerekiyor. Yaşamı kavramak gerekiyor. O bilgilerin hayatla olan bağlantısını doğru kurmak gerekiyor. Ama kesinlikle bilgilenmek gerekiyor. Bilmek, okuyarak özellikle... Çok okumak gerekiyor. Şimdi tabii Zahar'a da değinmeniz çok güzel. Yani beni çok etkilemiştir Gonçarov'un Oblomov'u. Onu ben tiyatro yapmak bile istedim bir aralık. Yanımda kimse bulamadım. Bazıları vardı. Sonradan gittiler. Çok ilginçtir. Gonçarov'un bu romanı müthiştir. Onun bu romana girmesi lazımdı. Çünkü, devrim süreci aslında Gonçarov'la birlikte başlayan bir süreç. Yani o sırada işte Marksist kitaplar çevriliyor. Gonçarov'un kitabındaki Zahar, zannediyorum hapishanede o Petrovskaya Kalesi'ndeki hapishanede o rolü üstlenmesi gerekiyordu. Geçmişle şimdi ve gelecek arasındaki o tipik bağlantıyı o şirin yapısıyla kurabilmesi için. Onu çok severim ben. Beni heyecanlandıran bir iki yerden biridir. Evet yöntem işte böyle bir şey yani. Mekanik bir yöntem izleyebildiğimi söyleyemiyorum ben. Nasıl oluyor bu iş? Doğrusu çok iyi anlatamam size. Ama bazıları çok iyi beceriyor bunu. Şöyle yapıyorum, böyle yapıyorum falan... Ben de doğrusu hayretle dinliyorum bunları. Anlatmaları da çok ilginç. Ben bilemiyorum. Gerçekten bilsem söyleyeceğim size.

B. TAŞ: *O zaman o soruyu şu biçimde sorabilir miyiz? Yöntem çok önceden belli mi oluyor?*

Yöntem sizde başlamadan önce belli mi, yoksa. Kimi yazarlarda şöyle olabilir. Yazma sürecinde, ufak hareketlerle o süreç belirleyebilir. Süreç içinde yeni durumlar, değişiklikler ortaya çıkar. Değil mi?

O. İYİLER: Ben de şöyle bir şey oluyor galiba. Sait Faik'in sözü var ya "*Yazmasam çıldırırdım*" Şimdi ben bunu anlatmazsam, bu iş olmaz, ben ölürüm falan gibi duyguya kapılırım. Mutlaka anlatacağım onu ben. Öyle başlıyorum işe. Ama anlatmak için yöntemim şu: Anlatacağımın doğru olması lazım. Yazar çok sorumlu çağına karşı. Yalan bir şey söyleyemez. Yanlış bir şey söyleyemez. Söylerse de söyler. Ama sorumluluğundan kurtulamaz, zaman onu bir köşeye atar. Kesinlikle atar. Ama ben bunu mutlaka anlatmalıyım. *Öldükleriyle Kalmadılar*'ı okuyan var mı?.. *Öldükleriyle Kalmadılar*'da ben vurulmuş olan üç insanın cesediyle karşılaşıp birini alıp taşıyınca benim hayatım değişti dostlar... Ben başka şeyler yazmak istiyordum. Bütün yazarlar gibi, çılgınca... Aşklarım varsa, aşklarımı falan filan. Ama orada değişti iş. Hayli değişti. Yazmakta olduğum kitap, olduğu gibi kaldı. Belki de artık yazamayacağım hiçbir zaman. Boşa gitti. Dönüşü olmayan bir yola girdiğimi zaman ilerledikçe, bilgi edindikçe, mücadele içinde oldukça daha iyi kavradım. Yürüdü gitti. O nedenle diyorum ki ben, anlatmak gereğini duyduğum şeyden hemen yola çıkıyorum. Ama bu hemen yola çıkmak, oturup yazmak anlamına gelmiyor. Uzun süre ha babam ha babam okuyorum. Bu iş nasıl olmuş, kendi kendimle tartışıyorum. Bu adam böyle demiş, çok da ünlü ama, bana göre biraz da doğru söylemiyor, gibi şeyler oluyor. Onları bulup çıkarmaya çalışıyorum.

B. TAŞ: *Bir başlangıç noktası var. Onun üstüne çalışıyorsunuz.*

O. İYİLER: Evet, öyle oluyor. Biraz da roman tekniği tabii. Ben Tolstoy'dan çok şey öğrendim. Balzac'tan çok şey öğrendim. Gogol'dan çok şey öğrendim, öğrenmeye de devam ediyorum. Stendhal beni çok etkiledi, çok okudum. Roman tekniği bence çok iyi. (...) Yakup Kadri beni çok etkiledi. Müthiş bir romancımızdır aslında. O tekniği kurdum. O teknik, roman tekniğiydi *Bir Gün Bile Yaşamak*'ta karşılaşılan teknik bulunmuş bir teknik değil, benim keşfettiğim bir teknik değil. Ama romanın ustalarının elinde gelişen, benim de kazasız belasız kullanmaya çalıştığım bir teknik oldu. O kadar. Tekrar roman yazma imkânım olsa absürditeye kaçmadan aynı tekniği kullanmaya çalışırdım.

B. TAŞ: *Ben sizin söylediklerinizden yanıtımı aldım. Şöyle anladım. Baştan ezbere bir yöntem olmuyor. Süreç belirliyor onu, değil mi? Doğru anlamış mıyım?*

O. İYİLER: Onu anlatacağım ben diyorum. Ama nasıl anlatacağım konusunda, yöntem möntem düşünmeden önce okuyorum. Bilgileri ediniyorum, ondan sonra romansa roman tekniğinde, tiyatroysa, kendime göre tiyatro da yazmaya çalışıyorum, tiyatro tekniğinde kullanmaya çalışıyorum. Bazen de kafam kızarsa, politik anlamda yazıyorum.

S. ÇOLAK: *Romanda şunu gördüm. Birinci baskı 1992'de galiba. Sovyetler daha yeni çözülmüştü. Ama siz, romanı daha önce yazdınız.*

O. İYİLER: 1980'de bitirdim kitabı.

S. ÇOLAK: *1971'de yazmaya başladığınıza göre, Sovyetler'in çözüleceğini öngördüğünüzü görüyoruz. Tabii bunun zamanını vermek de gerekmiyor. Lenin sanki bir denge unsuru gibiydi. Gittikten sonra çekişmeler başladı. Genel geçer bir laf da var ya "Devrim kendi çocuklarını yer," diye. Bu sosyalistler içinde de böyle olmak zorunda mıdır? Stalin'le Troçki birbiriyle çekişmek zorunda mıydı? Gerçi şöyle olsaydı diyemeyiz tarihe. Bu neden böyledir? İnsan olarak bizim derinliklerimizde yatan şey ne? Bilinçle kıramadığımız bu şey nedir? Siz onu romanda biraz duyumsatmışsınız ama, tam şudur denmez romanda ama, sizce nedir? Sorun ne?*

O. İYİLER: Bilsem... Hemen yanıt vereceğim. Yanıt vermekle de kalmayacağım. Davul alıp elime çıkacağım. Vuracağım. "Ben sosyalistler arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılmasının formülasyonunu buldum. Ey halk, toplanın gelin buraya!" diyeceğim. Ama bilemiyorum gerçekten. Tabii bilinen şeyler var. Ben şunu sormak istiyorum bütün arkadaşlara. Romanı okurken sıkıldığınız yer oldu mu? Keyifle okundu mu?

D. YILMAZ: *Çok canlıydı.*

S. ÇOLAK: *Bir roman başka bir romana benzetilmez, ama Yakup Kadri'nin Panorama adlı romanındaki kurgusuyla, çok farklı kurguları iç içe kullanışıyla, sizin romanınızı ona benzettim. Canlı olmuş. Kimi yerde Viborg'lular zincirlerini taşıyorlar, kimi yerde dürbünü kullanmışsınız sahneleri canlandırmak için. Çok canlıydı roman.*

O. İYİLER: Şimdi sosyalistler arasındaki bu ihtilaf niçin oluyor? Bakınız eğer yayımlanırsa *Danilof Manastırının Çanları* adlı kitabım, henüz yayımlanmadı, yayımlanmasını çok istiyorum. Artık bunları ben çok eskiden yazdığım için, kendimden söz etmekten utanmak aşamasını aştım gibi geliyor bana. Çünkü, ben utanırım kendi yazılarımdan söz etmeye ama... Bunlar artık bitti, mesela *Danilof Manastırının Çanları*'nı 1985'te yazdım. Orada Lenin modelini anlattım ben. Bu kitap çıkarsa, bu sorunu hatırla ve orayı oku. Eğer Lenin modelindeki şema, parti yapısı, partinin içindeki mekanizmalar, halkla ilişkileri doğru kavranabilseydi bunların hiçbiri olmazdı. Onun için zaman zaman belki çok gerici bir söylem gibi gelecek olan şu değişim belki öyle olabilir. Kaynağına dönmek zorundayız. Lenin modelini çok doğru kavramak zorundayız. Eşsiz bir modeldir o. Gelişigüzel yaratılmış bir model de değil. Bütün bir insanoğlunun mücadelesinin, Marksizmin çok doğru bir şekilde tahlilinden geçerek mücadelelerinin pratiğinden ortaya çıkan bir modeldir ve inanınız bana hiçbir burjuva partisinin olamadığı kadar demokratik bir yapıya sahiptir. Mutlaka okunması lazım. Lenin modeli nedir? Fraksiyonlar nedir? Fraksiyonların parti içindeki yeri nedir? Devletle parti ilişkisi nedir? Ama bazıları çok geniş çaplı olamadıkları için, onu söylüyorum zaten, bana göre belki de yanlış ama yaşadığımız olaylar doğrulamaya devam ediyor. Çok kısır kafalı insanların elinde yönetim çok çabuk çileden çıkıyor. Despotizme kaymaya çok müsait. Totalitarizme kaymaya çok müsait. Onu koruyacak, ondan uzaklaştıracak ve gerçek demokratik yapılanmaya yol açacak modelin Lenin'de nasıl formüle edildiğini, ta 1919-1921 sürecinde Lenin'in yazdığı yazılarda çok net görüyoruz. Bundan kurtuluş olacak mı? Olacak. Çünkü, ister istemez insanoğlu hep yenilgiyi sırtında taşıyamaz. Üç defa yenildik. 1871'de yenildik. Aslında 1848'de de yenildik. Ama o çok şey değil. 1905'te yenildik. 1917'de yenildik. Aslında iki defa yenildik. 1871'de, 1917'de. Bir daha yenilmememiz lazım. O demokratik yapının işlemesi lazım. Çok doyurucu yanıt veremedim ama o *Danilof Manastırının Çanları*'ndaki ilk yazıdır. Uzun uzun anlatmama gerek yok. Bu size ulaşacak.

N. ÇELİK: *İkinci sorumu sorabilir miyim.*

O. İYİLER: Ne kadar isterseniz, çok seviniyorum, ne güzel.

N. ÇELİK: *Az önceki konuşmalarda dediniz ki benden öncekileri; Tolstoy'u, Yakup Kadri'yi ve diğerlerini kendi romanınızı yazmadan önce yedi yıl boyunca okudum. Onların tekniklerinden kendi tekniğimi olabildiğince oluşturdum. Ben romanınızı okuduğumda şöyle düşündüm. Siz burada kendinize özgü bir teknik oluşturmuşsunuz. Diyelim Tolstoy Anna Karenina ya da Savaş ve Barış... her romandan sonra insanın anımsadıkları vardır. Bu roman aşk romanı, bu roman savaş romanı gibi akılda kalan soyut kavramlardan oluşmuş somut olgular, bir de roman karakterleri vardır. Tüm bu sözlerim genelde az kitap okuyanlar için. Ben sizin romanınızı okuduğumda... Siz romanın sonlarına doğru karakterlerden birine dedirtiyorsunuz ki... "Artık bu klasik şeyleri, roman yöntemlerini kıralım." Romanın sonunda bende kalan Vasiliyeviç veya kaybettiği aşkı ya da diğer karakter(ler) değil, bende kalan şey Bir gün bile yaşamanın bir devrim sürecine nedir katkısı. Bir gün yaşayacağım, her an ölebilirim, yine de devrim için sonuna kadar mücadele edeceğim. Siz romanda birçok karakteri devrimi anlatmak için kullanıyorsunuz. Siz yine romanınızda aynı karaktere şunları söyletiyorsunuz. "Bizlerin, kalabalıklar içinde mücadele edenlerin romanı, devrimin romanı yazılamaz mı?"*

İşte bu da bir roman tekniği... Hiçbir karakterin öne çıkmadığı devrimin romanı.

O. İYİLER: Teşekkür ederim. Evet öyle oldu sanıyorum.

N. ÇELİK: *Bir şey daha ekleyeceğim araya. Bir romanı okumaya başladığımızda, önsözde alışık olduğumuz bazı durumlar vardır. Önsözde kitabı okuyan ya da yazarı tanıyan, yazarı takip eden, araştırdığımızda ulaşabileceğimiz bir kişinin adı vardır. Sizin romanınızda önsözdeki biri, soyut ama somut sizsiniz. Diyorsunuz ki "Ben bir kitap okudum, orada bir isim gördüm ve bir olay, beni etkileyen cümleler... bunun üstüne gidiyorum. Romanımı kurguluyorum, yazıyorum." Roman tekniğiniz ve Önsöz'de yaptıklarınız sizin kendi roman tekniğinizi yarattığınızı ve özgünlüğünüzü ortaya koyuyor.*

O. İYİLER: Biliyor musunuz, galiba çok doğru anlattınız. Yazara yöntemini falan sormak çok doğru değil. Şimdi saçmaladığımı anladım, sizin söylediklerinizden...

N. ÇELİK: *Niye, neden.*

O. İYİLER: Yoo, gerçekten, çünkü çok doğru yorumladınız. Şimdi ben yazarken nasıl hareket ettiğimi birden hatırladım. Tabii yirmi beş yıl geçti. Hayır kitap 1980'de bittiğine göre yirmi altı yıl geçti. Tabii unutuyorum. Unutmayı da seviyorum. Kendi sürekliliğini sağlayabilmesi için aynı yerde kalmamalı yazar. Kendi sürekliliğini sağlayabilmek için. Evet, ama şunu da biraz açmak istiyorum. Ben romanı yazarken... sizin söylediklerinizden yanlış anlaşılmasın dileğiyle söylemek istiyorum. Yakup Kadri, Balzac ya da diğer yazarları, bu romanı yazmak için okumadım. Bu yazarları çok daha eskiden okudum. Sonra tekrar ele aldım. Tekniği öğrenmek için de okumadım. Onlar bana keyif verdiği için okudum. Kendiliğinden yer ediyor sonraları. Tabii ki yazar, okuduklarından çok başka bir tekniği de kendiliğinden, yeteneği de varsa ortaya çıkarıyor ve ürünü o teknikle birlikte bütünleştirebiliyor.

Okudunuz mu siz romanı?

D. SARAÇ: *Ben 93'te okumuştum.*

O. İYİLER: Sizde kalan şey ne oldu, söyleyin bize.

D. SARAÇ: *Bir solukta okuduğumu anımsıyorum. Aklımda kalan o. Hatta sabaha kadar bırakmak istememiştim. Bir an önce bitirmem gerekir diye düşünmüştüm. İki günde okudum. Bir kitap daha vardı. Onu da öyle okumuştum. O anlamda iz yaptı bende. O kitabı okuduktan sonra Bir Gün Bile Yaşamak'ı da böyle okumuştum ben, demiştim.*

D. YILMAZ: *Ben "Dünya sol edebiyatına" ilgi duyuyorum ve okuyorum. Yarın Bizimdir Yoldaşlar, Seni Halk Adına Ölüme Mahkum Ediyorum vb. Bu romanlarda da benzer süreçler konu edinilmiş. Ancak bu romanlarla sizin romanınız arasında bir fark var. Bu kitaplarda devrim süreciyle, devrimi yapan insan arasındaki çelişkiler yeteri kadar gündeme getirilmemiş. Bunlara ucundan kenarından dokunulmuş. Daha çok devrim sorunu üzerinde durulmuş. Sizin romanınızda örneğin Butov'un merkezden Urallar'a gitmesi... Bu romantik bir tutum. Biraz onun kişiliğiyle de alakalı. Başkaca örnekler de sayabiliriz. Ya da nişanlısı öldürülen kızın alayın önünden ayrılmayarak askerlerden hesap sorma isteği... Bir devrim sürecinde bir kızın her şeyi bir kenara itip sevdiğine harcadığı emeğin peşine düşmesi... Bunu gündeme getirmesi... İşte bunlar sizin kitabınızı diğer romanlardan ayıran noktalar. İnsanla devrim süreci arasındaki çelişkiyi gündeme getirme noktasında farklı olduğunu düşünüyorum. Siz bu kitabınızı oluştururken feyz aldığınız böyle romanlar oldu mu? Etkilendiğiniz romanlar oldu mu? Bireyle devrim arasındaki çelişkiyi gündeme getirirken çekinceleriniz oldu mu? Yani "gericilik"le suçlanacağınız kaygısını yaşadınız mı? Çünkü, çok açık bir biçimde dile getirmişsiniz. Çok cesaretli bir biçimde dile getirmişsiniz. Çünkü, böyle romanlarda birey daha geriye itiliyor. Oysa ki, bu sorunun gündeme getirilmesi, görmezden gelinmemesi, devrimci insanların daha ilerlemesine ve yolun açılmasına neden olur. Bunlar hep geriye itildiği, yok sayıldığı için sıkıntılarımızın arttığını düşünüyorum. Örneğin, ölüm orucu süreci, 80 Darbesi vb. Bunlara ilişkin romanlar, otobiyografiler ve kişisel yazılar çıktı. Ama insanların yaşadıklarıyla, devrim süreci arasındaki ilişkiyi açık bir biçimde, cesaretli bir biçimde yeteri kadar gündeme getirmediklerine tanık oluyoruz. Siz bu konuda farklısınız. Sizin bu konuda çekinceleriniz oldu mu? Örneğin, bir devrim romanı içinde bunların yer alması. Çünkü, hâlâ böyle düşünen insanların olduğunu biliyoruz. Hatta böyle anlayışların olduğunu biliyoruz biz. Dünya yazınına baktığımızda sizin gibi bireyle devrim arasındaki çelişkiyi dile getiren bir yazara rastlamadım ben. Sizi etkileyen romanlar, yazarlar oldu mu, biz sizden nasıl etkilendiysek...*

O. İYİLER: Benden etkilendiyseniz ne güzel. Özellikle diğer romanları okumaktan kaçındım. Örneğin, *Durgun Akardı Don*'u hiç okumadım... Hâlâ da okumadım. Batıda devrimle ilgili birçok kitap yayımlanmıştı. Bunların bir kısmına hiç bakmadım. İzlediğim yol şu oldu: "*Ben bunu çok doğru kavramak zorundayım.*" Buradaki insanların dramıyla, devrimi... Sadece bir statükonun yapılanması içinde değil, kendi devinimi içinde anlatmak zorundayım. Çünkü bu, hayatın her sürecinde var olan bir gerçek. Devrim için de böyle... Seçerek okudum. Kaynakçayı da verdim. Bir romanda bunun olması birçok kişiyi yadırgatır. Bu adam oradan almış buradan almış diyebilir. Ben bunu göze alarak yaptım. Şundan korktum. Orhan Efendi atmış, böyle bir şey olmadı demesinler diye tarihi olayların kaynakçalarını doğrudan doğruya göstermek gereğini duydum. Bu beni riske atıyordu. Attı da. Çoğu işte, oradan almış buradan almış, dedi. Ama benim meselem bu değil-

di. Benim meselem devrimi doğru kavramak ve hayatını dünyayı değiştirmek, güzelleştirmek için yola çıkmış insanlara yardımcı olabilmek için doğru malzemeler verebilmekti. Onun için de kaynakçaları koydum. Bu kaynakçaların dışında okuduklarım da oldu. Ama özellikle de devrimi doğrudan doğruya anlatanların kitaplarını okumaktan kaçındım. Bunu, beni etkileyecekleri açısından değil, tartışmaya girmek istemedim. Kendi yoluma devam edeyim, yazdılarsa yazdılar dedim. Gericilikle suçlanıp suçlanmayacağımı bilemedim ama, bildiğim bir şey vardı. O da başıma geldi. Ben bu kitabı yazmaya başladığımda Türkiyemizde kadrolarımızda Troçkist-Stalin tartışması sürüp gidiyordu. Yahu diyordum, bunlar beni Troçkist bulacaklar, bir kısmı Stalinci bulacak. N'apayım ki bu böyle. Sonuçta da öyle oldu zaten. Yayımlamak isteyenlerin önü kesildi. Beni Troçkist olarak yargıladılar. Çünkü, bu kitabı herhangi birisi yayımlayamazdı. Sol dergiler, yayınevleri, siyasetler çıkarabilirdi. Hiçbir siyaset yanaşmadı.

D. YILMAZ: *Ama Ceylan Yayınevi yayımladı. Hem de Troçki-Stalin tartışmasında Stalin'i haklı görmelerine karşın yayımladılar kitabınızı.*

O. İYİLER: Tam 9 yıl sürdü yayımlanması.

D. YILMAZ: *Bayağı zorladınız...*

O. İYİLER: İlk önce Ekimciler, Eksen Yayıncılık'tan çıktı biliyorsunuz. Orada da çıkması kolay olmadı. Yazımın bitiminden 12 yıl sonra gün ışığına çıkabilen *Bir Gün Bile Yaşamak*'ın Eksen Yayıncılık'ta yayımlanması konusunda örgüt içinde çok ciddi tartışmalara neden olduğunu biliyorum. Romanın yayımlanması için çaba gösterenlerle, zaten örgüt içinde var olan muhalefet yanlılarının roman nedeniyle son derece ciddi, uzlaşılması güç bir karşıtlığı yaşadıklarının uzaktan, hiçbir şeye karışmadan tanığı oldum. Örgütteki muhalifler sonradan küçük bir gurupçuk olarak Eksen Yayıncılık'ın politikasından ayrıldılar. Bu ayrılışa *Bir Gün Bile Yaşamak*'ın neden olduğunu söyleyemem. Aralarındaki ideolojik karşıtlığın ne olduğunu da doğrusu bilmiyorum. Bilmek de istemedim, sorup soruşturmak gibi... Bildiğim gerçekse şu: Örgüt içi karşıtçıların *Bir Gün Bile Yaşamak*'ın Troçkist olduğunu öne sürmeleriydi. Burada hemen şunun altını yararlı olur diye çizmek istiyorum: Örgütten ayrılanlar daha sonra romanın en çok okuyucusunu oluşturan bir taban yarattılar çalışmalarında. Çağırdıkları konferanslara, söyleşilere de isteyerek, sevinçle katıldım. Bugün artık bir ölçüde Stalin-Troçki tartışmalarının darlığından Türkiye Marksist düşüncesi kendini gittikçe sıyırıyor, kaynaklara yönelme gereğini kavrıyor. Bu arada, romanın ilk yayımlanmasında önemli bir işlev yüklenmiş olan Eksen Yayıncılık'ın ve ait olduğu örgütün Türkiye'ye girmesi yasaklanmış lideri sırf benimle konuşabilmek ve romanın yayınlanması konusunda ağırlığını koyabilmek için gizlice İstanbul'a gelerek benimle buluştu ve *Bir Gün Bile Yaşamak*'ın yayınlanmasının ilkeleri saptandı. Bu ilkelerde romanın telif ücreti söz konusu olmadı ve ben böyle bir istemde bulunmadım, böyle bir şey de almadım. Benim için ilke, romanın en küçük bir sansüre uğramadan yayımlanabilmesiydi. O kadar. Gericilikle suçlanıp suçlanmayacağımı bilmiyordum, ama Troçkist, çok az Stalinci görülebileceğim, hatta anarşist görülebileceğim konusunda kaygılarım oldu. Ama o kaygıları sadece kaygı olarak yaşadım. Hiç beni etkilemedi.

D. YILMAZ: *Devrimle birey arasındaki tartışmalar içerden yapılmaz dışarıdan yapılır. Çoğunlukla da iktidar, devlet eksenlidir. Bundan dolayı da sol içinde bu tür tartışmalara kulak tıkanır. "Canım devlet de böyle söylemiyor mu?" "Örgütler bireyi eritiyor" vs. diye önyargıyla yaklaşılır. Aslında siz, bu tartışmayı içeriden yapan az sayıdaki yazarlardan birisiniz.*

O. İYİLER: Evet yapılması gerekiyordu...

B. TAŞ: *Dilek'in söyledikleri bu arada bana bir şey çağrıştırdı. Benim öğleden sonra Kültürde Kadın programım var da. Orada Kollontai'nin Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu'nda kadının rolüne ilişkin bir bölümde, kadının üretimdeki rolü azalınca neler olup bitiğini bir arkadaşımız anlatıyor. Yalnız, Kollontai hep şöyle bağlıyor, bunlar komünizmde düzelecek. Klasik, yani şöyle... Onun altı doldurulmadan böyle güzel şeyler söyleniyor. O ara genç arkadaşlarımızdan biri haklı olarak dedi ki: Orada söylenenlerde haklılık payı var. Ben de öyle düşünüyorum. Öyle söyleyebilirim rahatlıkla ama, böyle söylenmesi doğru mu, dedi. Ben de, haklısın, dedim. Günümüzdeki sol bakışta da hâlâ böyle bakanlar var. Tümdengelim yöntemiyle böyle olursa doğru ama, şimdi kadın o günü mü bekleyecek, bugün açısından bakarsak. Bir şey düzeltmeden yol almayı anlatıyor. Bu açıdan kitapta insana daha derinlikli bakış var. Ak ve kara gibi değil de, oradaki karakterlerin çizimindeki bakış, derinlik çok güzeldi... Kültürel olarak kişiler kendilerini yetiştirmeyip de, yalnızca siyasi açıdan baktıkları zaman bu yan eksik kalıyor. Altı doldurulmamış. O lafları etmek çok kolay gibi görünüyor, büyük büyük laflar edip. Altını dolduran donanım eksik olduğu zaman sığ kalıyor... İnsana neden güvenemiyoruz. Bu kadar mücadeleye karşın neden insan sorunu çıkıyor. Mücadeleyi engelleyen bir şeye dönüşüyor. Buna karşı neler söyleyebiliriz? Benim de yok hazır formüllerim açıkçası. Bu bir insan sorunu. Her şey yolunda giderken bir yerden bir sorun çıkıyor. Onu ne yapacağız.*

O. İYİLER: Bilemiyorum doğrusu. En güzeli galiba, insan acısını düşünmek zorundayız. İnsanın

acısını, yalnızlığını, devinimini düşünmek zorundayız. Neye karşı yalnız? Niçin yalnız? İnsan acısını doğru kavradığımız zaman, onun orijinal ve etkin dramını ortaya çıkarabilirsek yeni bir mücadelenin eşiğini sağlıyorsunuz demektir. Bunu yapmak zorunda Yazarlar, düşünürler ve örgütler. Pek umutlu değilim ama, umut onlarda. Hiçbir siyasi gelecek vaat eden siyaset insanlığa ihanetiyle yola çıkamaz. Sonra kendisi ihanete uğrar. Beni çok üzmüştür. Hatta bir cümlemi hatırlarım. Kendim de nasıl yazdığıma hep şaşırırım. Kimdi bilmiyorum, romanda, en büyük korkum, yarına komünizmin bile yetmeyeceği bir dünya bırakmak, diyordu. Komünizmin bile yetmeyeceği bir dünya, korkunç bir şey bu. Komünizmin bile iyileştiremeyeceği bir dünyayla baş başa kalmak.

B. TAŞ: *Bir de şöyle bir şey oluyor günümüzde mesela. Diyelim ki, eylemler yapılıyor F tipi hapishanelere karşı. Tabii İnsancıl'a çok farklı çevrelerden şeyler geliyor. Bastırılan broşürde bile, bunu somutlayalım insan sorununu, bir araya gelemiyorlar. Herkes kendininkini övüyor. Orada yapılmak istenen eylem, senin farklı görüşlerin olsun, hemen bir araya gelinemiyor kesin. Eğer bu mücadelede samimilerse, benim aklım bunu kabul edemiyor. Birlikte yapamamayı ben anlayamıyorum. Buralarda bile birlikte bir hareket geliştirilemiyor.*

O. İYİLER: Bir şey var ya, bir söz, *communautairsme*. Cemaatçilik, benim cemaatim. Ben kendi içimde kendi cemaatimi öne çıkarmalıyım. Ondan geçinen insanlar da var açıkçası. O yaşam biçiminde, o hayat tarzında beslenen, başka bir iş yapmadan *communautairsme*'in içinde var olan insanlar başka düşüncelere kendilerini kapadığı gibi, onlara karşı şeyler de geliştiriyorlar. Karşı düşünceler, tartışmalar elbette olacak. Ama, Lenin'in dediği gibi Menşevikler alacaklarmış iktidarı, biz alacakmışız, Kadet alacakmış, hiç önemli değil, diyor. Ama şu pislikten kurtulması için harekete geçmesi lazım. Yani kendin ne kadar özverili olursan, o kadar kazanacaktın. Ama bunu anlamak biraz eğitim, kültür, yaşanan gerçeklerle yoğrulmakla ilgili. İsa bile ne güzel söylemiş yani, ne kadar kendinden vazgeçersen, babam seni o kadar çok sevecektir.

S. ÇOLAK: *Orhan Pamuk, biliyorsunuz Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı. Buradan yola çıkarak edebiyat ödülleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce sanat eseri yarıştırılabilir mi?*

O. İYİLER: Bu konuyu çok düşünmüş değilim. Ama bakınız. Ben de kendimle çelişkiye düşmemek için bir konuyu açıklamak istiyorum. Ben hiçbir yarışmaya katılmadım. Bir tanesi hariç. Darbe olduktan sonra, Yazarlar Birliği miydi, kolektif bir şey kurulmuştu... YAZKO... YAZKO bir yarışma açtı. Sanıyorum YAZKO'nun bir yarışmasına bu kitapla katıldım ben. Amacım şuydu. Birincilik mirincilik değil. Çünkü, bu kitabı askeri dönem, ben bitirdiğim zaman *Bir Gün Bile Yaşamak*'ı darbe oldu. Ben yayımlatmak için çırpınıyordum. Çünkü, insanlarımızın buna ihtiyacı olduğunu düşünüyordum. Devrimden soğumamaları, mücadelelerinde kendilerini yalnız hissetmemeleri, bir sürecin nasıl büyük bir olguyla birlikte geliştiğinin içinde kendilerini görebilmelerine yardımcı olmak için çırpınıyordum. Hiçbir yayınevi yayımlamak istemiyordu. Çok kötüydü. Benim o zaman kendi iş hayatım vardı. Bir iki makinemi satıp, işi kapayıp kendim yayımlamak istedim. Bir iki yayıneviyle konuştum, şimdi isimlerini vermeyeyim. Bir de avukat arkadaşım vardı. Benim yanımda çalışıyordu. Şimdi sık sık televizyonlara çıkıyor. İlerici bir arkadaş. Fikret İlkiz, avukat. O bir yayıneviyle konuştu. Bana söyledikleri şey şu. Matbaada kitapları alıyorlar. Sıkıyönetim matbaada kitapları toplatıp alıyor ve yazar hakkında kovuşturma açılıyor. Benim hakkımda kovuşturma açmaları umurumda değil de, kitabı almaları korkunç şey. Yapılacak hiçbir şey yok, sadece bekleyeceğiz, dediler. Ama olayın peşini bırakmadım. Bazı dostlarımın romanı çoğaltmasıyla *Bir Gün Bile Yaşamak* elden ele dolaşmaya başladı. Bir gece yarısı sonrası, sabah ışımadan evimi MİT'in tepeden tırnağa bir ekibi baskın yapıp tüm kitaplarımla birlikte gözlerim bağlı Gayrettepe'deki merkezlerine sorgulanmak için götürülürken aklıma ilk gelen elden ele dolaşan *Bir Gün Bile Yaşamak*'ın bir yerlerde ele geçirilmiş olması varsayımıydı. Kitabı, tanıdığım bazı sendikacı arkadaşlar, özellikle Bayrampaşa semtindeki gecekondularındaki devrimci dostlarına ulaştırmışlar. 80 faşist darbesinin gizliliği içinde kitabın okunmasını sağlama yoluna gitmişlerdi. Ve bundan uzaktan uzağa duyumum oluyordu.

Bu arada şu birkaç bilgiyi de romanın yaşamdaki macerasını izleyebilmek için yararlı olabileceğini düşünerek değerlendirmenize sunmak isterim: *Bir Gün Bile Yaşamak* en çok cezaevlerinde okundu. Bana aktarıldığına göre yapıttan bazı bölümler tiyatro diline çevrilerek oyunlaştırıldı ve de siyasi hükümlülerin cezaevlerinde oynandı. Açlık grevlerine, ölüm oruçlarına yatanlara dışarıdaki eşleri *Bir Gün Bile Yaşamak*'tan bölümler gönderdiler. Bu bölümlerin çoğunluğunu da sanıyorum Georgi Vasiliyeviç Butov'un Znamenskaya Alanı'nda ölüm orucuna yatmadan önce Aleksi karşısında özeleştirisini yaptığı bölümden alıntılar oluşturuyordu.

Ama bana ulaşan bir bilgi -eğer gerçekse- bugün bile düşündüğümde, aklıma geldiğinde beni etkiler. Teröristler var diye bir eve yapılan baskında bir genç kız militanın o sırada *Bir Gün Bile Yaşamak*'ı okuduğu, yerinden kıpırdamaya bile olanak bulamadan delik deşik edildiğiydi. Genç kızın yanında

kana bulanmış romanın görüntüsünün üzerine düşen acım ve beni cendereye alan düşünce şu oldu: *Bir Gün Bile Yaşamak* hücre evlerinde ayrı ayrı yalnızlıklarda ölmek için değil, tam karşıtı bir amaçla yazılmıştı. Devrimin mezarlardan değil, yaşayanların kitleleşen düşüncesinin şaşmaz hedeflerine yürümesinden kaynaklanıyordu. O nedenle kitabın birinci bölümündeki Şubat Devrimi'ndeki olayları son derece önemseyerek yazdım. Bu bölüm ne resmi devrim tarihinde ne de Batı'da da yazılmışlarda gereğince vardır. Ve kitleler yarattıkları yeni dünyayı korumak için yola çıktıkları ilk heyecan ve kararlılıkla devrimi çıplak kolları, yalın vücutlarıyla hem içteki hem dıştaki donanımlı düşmanlarına karşı tek vücut olarak destanımsı direniş ve savaşım vermişlerdi. Devrimin temel felsefesini ve de bireyleşen kitleleşmiş yapısını ortaya çıkarmaya çalışırken hücre evlerinde yaşamların yitirilip gitmesi, romanın yeterince kendini anlatamadığı kaygısını bende uyandırdı. Neyse...

Yayımlanma hikâyeleri de dönemi anlatmak açısından son derece önemli. Hangi aşamalardan geçti. Troçkizm, politik durumlar, şunlar bunlar. YAZKO o sıralar bir yarışma açtı. Ben bir umutla, kitap orada yayımlanır da insanlara ulaşır diye o yarışmaya girdim. Sonra, kitaplar da beş taneydi. İade edildi. Ben tabii hiçbir derece alamamışım. Ama bir seçici kurul üyesi, hâlâ sağ ama, ben şimdi ismini hatırlamıyorum. Şöyle yazmış. Bu kitap için sadece anlatma üslubundaki ustalığı için ilk elemeyi geçer diyorum, başka bir şey demiyorum, demiş o kadar. Belli ki adam ürkmüş. Kitaptan korkmuş. Bunun için katıldım. Ben yarışmalara pek girmeyi sevmiyorum. Yarışmalar üzerinde de durmuyorum. Ama çok hoşuma giden bir olay değil. Benim dışımda bir şey. Yararı var mı yok mu, bilmiyorum. Fransız gâvurunu bazen izliyorum, orda da bir sürü kulis oluyor. Kendi adamlarını toplamış ona veriyor, öbür taraf diyor sen numara yaptın, asıl çıkması gereken kitap şuydu buydu. Türkiye'de de böyle şeyler oluyor, olabilir, olmayabilir. Bilmiyorum. Bir şey söyleyemiyorum net. Ama ben yazarların yarışmalarla kendilerini kanıtlamaları yolunda kendilerine bir hedef seçmelerini doğru bulmuyorum. Bu yanlış. Ama belki de yararı vardır. Bazı genç yazarların ortaya çıkması için. Evet, Pamuk için ne diyorsunuz? Ben size sorayım... Şu günlerdeki Türkiyemizde ve dünyadaki çalkantısı için.

Okudunuz mu Pamuk'u?

N. ÇELİK: *Kitaplarını okudum. Bilmece gibi kitaplar. Bir şey anlatma çabasında olmadığını düşünüyorum. Daha çok insanın aklını karıştırmak, ayyy ne yazıyor ben anlamıyorum dedirtmek, önemli bir şey yazıyor izlenimi vermek... Ben de bunlar uyanıyor. On yıl öncesinde daha az ve yöntemsiz okuduğumda da bu düşünceler içindeydim. Ama şimdi biliyorum ki bu bir yazma yöntemi. İnsanımızda da var böyle anlaşılmayan şeylere karşı bir hayranlık. Bir de ben yarışmalara ve ödüle karşıyım. Diyelim böyle bir şey oldu ve ödülü Türkiye bir yazarıyla aldı. Ama ödülü Türkiye gerçekte iyi bir roman için alsaydı. Siyası çıkarlar için, istenilen cümleler romanda geçiyor diye, bilinçli bir şekilde verilen bir ödüle de karşıyım.*

D. SARAÇ: *Ben kısaca körler sağırlar birbirini ağırlar, derler ya, o şekilde bakıyorum.*

O. İYİLER: Güzel bir tanımlama.

D. YILMAZ: *Ben Orhan Pamuk'un Kara Kitap ve Sessiz Ev romanlarını yaklaşık 4-5 yıl önce okumuştum. O zamanlar okuduğumdan okuduklarım hakkında bütün olarak bir sonuca varamamıştım. Çünkü yazılanları anlayamamıştım. Kara Kitap'ta dönem dönem beni çeken sürükleyici yanlar vardı. Ama ilgi çekici, bir o kadar da gizemlere bürünmüş şeylerdi... Bunların dışında çok da haz alarak ve kendi yaşamımla ilişki kurarak, kendi yaşamıma ilişkin değiştirici bir güç olarak okumadım Pamuk'un kitaplarını. Sonraki yıllarda Pamuk çok ön planı çıktı, çok ünlendi. Pamuk'un Yahudi olduğunu biliyoruz. Dünyadaki Yahudilerin birbirleriyle ilişkilerinin nasıl olduğunu biliyoruz. Kendisi de röportajlarında dönem dönem Yahudi olduğunu bir biçimde söylüyor. Sanırım Yahudilerin Kabala denilen bir felsefesi bulunuyor. O felsefede de zaten bir şeyleri açık etmemek önemliymiş. Pamuk'un kitapları sanırım o felsefeye göre kaleme alınmış kitaplar. Bence kritik olan nokta şu. Niye bu dönemde Pamuk'a Nobel Edebiyat Ödülü verildi? Ve Pamuk bu dönemde her zamankinden daha çok neden ön plana çıkarılmak isteniyor? Sanırım bunlar, hem Orhan Pamuk'un basına verdiği çeşitli demeçlerle ilgili ve hem de Pamuk'un durduğu yerle de ilgilidir. Ben Orhan Pamuk'tan farklı düşünüyorum. Tamam, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve miras devraldığı Osmanlı İmparatorluğu, Ermenilere haksızlık yapmışlardır. Bu tarihsel doğruyu, doğru söylemeyen bir insana söyletiyorlar. Ve ardından da bu yazara ödül veriyorlar. İşin kritik noktası bu bence. Bu durum da tamamen dünyadaki siyasal dengelerle ilgilidir. Bu siyasi dengeleri ifade ederken, Orhan Pamuk'un Yahudi bir gelenekten geldiğinin küçümsenmemesi gerekiyor.*

O. İYİLER: Bunu kasıtlı mı yapıyor?.. Hemen söylemek istiyorum. Ben Orhan Pamuk'tan hiçbir şey okumadım. Zamanım da yok. Sanıyorum hiç okumayacağım. "*Türkçe'yi doğru düzgün kullanabildiğini hiç zannetmiyorum,*" şeklinde Cengiz'in çok doğru bir eleştirisi çıkmıştı. Ama daha birkaç gün önce birkaç arkadaşın katıldığı dar bir toplantıdaydım. Hepsi okuyan insanlar. Onlara Pamuk'un eserlerini sordum. İstisnasız hepsi de Pamuk'un kitapla-

rını neredeyse ancak 40. sayfasına kadar okuyabildiklerini, ondan sonra da sıkılıp bıraktıklarını söylediler. Yani okunurken insanların bu kadar sıkıldığı için okunmayan bir adam, Nobel Edebiyat Ödülü'yle Türkiye'nin başına gökten pat diye bırakıldı. Bunun belirttiğiniz gibi türlü nedenleri var.

B. TAŞ: *Gündoğdu yazdı onu. Tam da bu mistiklikten dolayı, eleştirdiğim noktadan ödülü aldı diye. Yani ödül de mistik olduğu için verilmiş. Bugünkü Cumhuriyet'teydi sanırım. Bazen insan karıştırıyor, günler hızlı geçiyor. Hikmet Bila da söz ediyor. Böyle dalga geçiyor mesela: Jürideki üyelerin birisi uyukluyor, öteki bir şey söylüyor, biri esniyor. Hani böyle uyuşuk uyuşuk'o kararı vermişler gibi, öyle bir tablo çizmişti.*

S. ÇOLAK: *Hepsinin bilinçli olduğunu düşünüyorum. Verilen ödüllerin de, ödül alan yazarların da. Baktığımızda kim var? Selim İleri, Ahmet Altan, Orhan Pamuk var. Edebiyatın yalnızca bunlardan ibaret olduğuna ilişkin bir izlenim yaratılmaya çalışılıyor. Başarılı da olunuyor. Yani sizin romanınız, Kemal Bekir'in romanı değil, C.Gündoğdu'nun, Berrin Taş'ın yazıları değil, onlar ön plana çıkartılıyor. Ben bunun bilinçli bir politika olduğunu düşünüyorum.*

O. İYİLER: Düzenin ekonomik örgütlenmesiyle de ilgili bir şey.

B. TAŞ: *Bir romancı da gerekiyor tabii. Bir de aynı gün olması çok ilginç. Fransa'nın Ermenilerle ilgili kararıyla. Tam da o sırada atölyede Osmanlı Çalışmaları irdeleniyor Taner Timur'un. Orada da Osmanlı dönemindeki kimi olaylarla ilgili bir konu işleniyordu. Yabancıların Türkiye'ye yerleşip birtakım adamların belirli mevkilerde dolaşıp çevirdiği dolaplar konuşuluyordu. Bir yandan padişaha iyi davranıyormuş gibi yapıp arkadan neler çeviriyorlar. Aynı anda oluyor. Biz de onu konuşuyorduk.*

O. İYİLER: XXI. yüzyılda anlatmaya çalıştığım şeyin sanata yansıması da belki öyle. Artık entegre olmuş, sınırsız, ülkelerin sınırlarını bir tarafa atan, dünya burjuvazisinin dünyaya egemen olma politikasının kültürde, siyasette, ekonomideki örgütlenme biçiminin tipik örneklerini yaşıyoruz. Bence bunun olması da doğaldır. Yani şunu demek istiyorum. Biraz aşırı olacak ama, şeyle ilgisi yok, Pamuk'la. Hem var, hem yok. Artık girdiğimiz XXI. yüzyılda ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı ellerinden alınmış vaziyettedir. Bunu da ben doğal karşılarım. Çünkü, Engels'i okursak, *İşçi Sınıfının İngiltere'deki Konumu*, özellikle 1895'te yazdığı yazıyı okursak ve Marx'ın yine Engels'le birlikte kolonyel yazılarına bir göz atarsak orda tespit ediyoruz ki, dünya zaten artık tek bir yönetime doğru gitmek zorunda, tek bir pazar yaratma hadisesi başlamış o zaman. Bunların semptomlarını bize veriyorlar zaten çok açık seçik. Ha bunu biz yapmalıydık. Dünyayı biz bir araya getirmeliydik. Yapamadık. Bir sürü nedeni var işte. Kitapta da nedenlerden bir tanesi var. *Bir Gün Bile Yaşamak*'ta önemli bir neden, sizin değindiğiniz soruyu da içeren bir neden var. Ama şimdi dünya burjuvazisi bu ele geçirdiği fırsatı son derece değerlendirmek istiyor. Dünyayı kendi ideolojik, ekonomik, siyasi yapısının içinde bir bütün haline getirmek istiyor. Bunun için de mücadele ediyor. Hayli alanlarda mücadele ediyor. Askeri alanda, işte Irak'a savaş açıyor. Lübnan savaşı falan filan. Hangi alanda... İdeolojik alanda. Neokonservatizm'in yeni görüşlerini ortaya çıkarıyor. Politik alanda tam bir entegrasyon sağlamak için devletler arasındaki işbirliğini ve akitleri son derece hızlandırıyor. Böyle gidiyor. Elbette böyle bir uğraşı içinde Orhan Pamuk da yerini alıyor. Bana göre.

Ben okumadığım için bilmiyorum. Ama bana öyle geliyor ki, seksi de doğru anlatabilmiş değildir, din konusunu doğru anlatabildiğini zannetmiyorum. Öbürü neydi? Şiddet. Anlatabildiğini zannetmiyorum. Bir şey anlatmıyor zaten roman.

B. TAŞ: *Ödüller veriliyorsa şöyle hayaller kuruyorum hiç değilse... Şöyle olsa. Orhan Pamuk bunu yapamayacak da... Ödül verildiği zaman dünya konjonktüründe dünyaya bakıp, Türkiye'nin sorunlarıyla ilgili üç beş laf edip, bari dişe dokunur bir laf söylese adam. Bir soruna değindiğini görsem hiç değilse şu adamın. Olmayacağını biliyorum da.*

O. İYİLER: Bazen değiniyor Berrin.

B. TAŞ: *Ama arada bir o. Denk geliyor. Hiçbir sorunla ilgilenmeyenin bile günün birinde bir laf edesi gelir canım...*

O. İYİLER: Beni de etkileyen... Küçükken bir komşumuz vardı. Masal anlatırdı çok güzel. Su alıp gelecek değil mi evine? Onu belki üç saatte anlatırdı. Bir sürü laf ederdi. Hayranlıkla dinlersiniz. Ama sonuçta ne anlattı bu dersiniz. Gerçekten ağzınız açık kalır. Benim öykücülüğüme, o kadının çok etkisi olduğunu düşünüyorum. Böyle gevezelik yapıp bir şey anlatmadığım anlamına almayın sakın. (...) Günceme de yazdım galiba ben bunu. Hayran olunası bir tip. Orhan Pamuk o işte. Benim kafam şişiyor o adamdan. İllallah oluyorum. Bir sürü laf ediyor, sonuçta ne söylüyor? Neyi söylüyor gerçekten. Kavramakta güçlük çekiyorum. Çok dikkatli okudum Frankfurt şeyini. Hem Fransızcasından, hem Türkçesinden. Bir ödül almıştı geçen yıl. Frankfurt Barış Ödülü mü ne... Anladığım bir iki şey var, bütün o lafların arasında onlar da tümüyle yanlış. Şimdi Nobel için hazırlanıyor. Orada bir konuşma yapacak tabii. Bir sürü şey söyleyecek ama, ben onu görmek istemiyorum. Çünkü, bir sürü dıdık dıdık lafların arasında olayın diriliğini, ne söylediğini kavrayamıyorum. Serseme döndürüyor beni.

S. ÇOLAK: *Aydınlanmadan söz ettiniz. Biraz açar mısınız?*

O. İYİLER: O kadar geniş ki, şöyle anlatmaya çalışayım. İnsanoğlunun yaşamında, İnsancıl Atölyesi'nde de galiba biraz bahsetmiştim. Ortaçağ ve reform düzeni, ondan sonra Aydınlanma dönemi, Rönesans... Bunlardan süzülerek gelen insan mücadelesinin XX. yüzyılda vardığı tepe noktalardan bir tanesi sosyalist sistemi kurmak ve yetmiş yıl süreyle sürdürebilmek oldu. Ondan sonra sistem yenilince, yıkılınca, tek kurşun atmadan karşı güçler, bu sistem ortadan kalkınca dünya tümüyle sağa savruldu. Müthiş bir sağa savruluş var. Sosyal demokratlar sağ partiler haline geldiler. (...) Sağcı partiler, merkez sağ daha sağa kaydı. Sol partiler onların yerine geçmeye çalıştı. Faşizm çok değişik bir biçimde XXI. yüzyıla uygun, XX. yüzyılın faşizmiyle değil, ama çok değişik ekonomik yapılanmayla birden siyaset ortamına geçti. Böylece dünyamızın sağa savrulması karşısında buna dur diyecek, çünkü bu savaşları da beraberinde getiriyor, dur diyebilecek bir örgütlenme gücü ortadan kalktı. Var olanlar mesela *alter mondialist*ler dediğimiz çevreciler, kilise, "başka bir dünya istiyoruz" diyen büyük kitleler, sitelerde başlayan hareket, hâlâ sürüyor büyük ölçüde ama... Başka bir dünya istiyorsun ama, nasıl bir dünya istiyorsun? Bunun cevabını bulamıyorlar. Elimizde tek kalan şey yine bize sosyalizmin Aydınlanma çağından gelen verileriyle yeniden komünist rönesansı yaratmaktan geçiyor. Ancak o zaman, tabii çok sıradan söylüyorum bunları, sizleri tatmin edemediğimi de düşünebilirim ama, böyle bir dünya görüşüyle insanların örgütlenmesi, yeniden bir dünyayı hangi ilkeler üzerinde inşa edeceklerini kavramalarıyla mümkün olacağını düşünüyorum. (...) Yeniden bir Marksist dünyayı yeni şekliyle, yeni yorumuyla derinlemesine yorumlayarak. Önümüze koyabileceğimiz bir perspektifle geliştirerek kitlelere "hadi bakalım" deme imkânı var. Ama kitleler zaten bunu zamanla bulacaklar. Kesinlikle bulacaklar. Yani ne sağın, dinsel örgütlenmelerin mücadelesine, ne de hiperkapitalizmin emperyalist hegemonyası arasında bir seçme yapmak zorunda insanlık. Kendi yolunu çok doğru bulabilmesinin sağlıklı koşullarını yaratacaktır diye düşünüyorum. Bu da mutlaka ideolojik yenilenmeden geçer.

B. TAŞ : *Geçenlerde şöyle bir şey oldu. Bu da küçük ipuçlarından birisi olabilir mi? Irak'taki İngiliz ordusunun başındaki kişi, buradan gidelim artık, dedi ve ilk defa böyle bir şey oluyor. Biz bırakıp gidelim, dedi.*

O. İYİLER: Amerika'daki bazı eski generaller de "Battık burada, başımız belada. Bir an evvel çıkalım," **diyorlar.**

B. TAŞ: *Buradaki haksızlığı kabul eden bazı cümleler de söylüyorlarmış.*

O. İYİLER: Çıkacak da ne yapacak, o da ayrı bir sorun.

D. YILMAZ: *Her kesimin olduğu gibi sol kesimin de bir resmi tarihi vardır. Resmi tarihin diğer yüzü de resmi olmayan bir tarihtir. Ama siz kitabınızla, genelde dünya solunun ve özelde de Türkiye solunun resmi tarihine içeriden bir çomak sokmuşsunuz. Kitabınızda söylediğiniz şeylerin gerçekler ve söylenmesi gereken şeyler olduğunu düşünüyorum. Bu kitabınızın değerlendirildiği koşullarda bu toprakların sol hareketleri ve kadroları için çok ciddiye alınması gereken açılımlar getirebileceğini düşünüyorum. Böyle bir gerçekliği algılayabilmek için ilk önce bunu fark etmek lazım. Birçok açıdan çok cesaretli tutumlar söz konusu. Bir yanda, bireyle devrim arasındaki çelişkileri açığa çıkarırken, diğer yandan da bu çelişkileri en aza indirgiyor. Çünkü bir şeyi çözmek için önce görmek lazım. Sorunun adını koymak lazım. Bu topraklarda ne yazık ki bu çok yapılmıyor. Birtakım genellemelerle yürünmeye çalışılıyor. Öte yandan kitabınızda şunu fark ettim. Hiç kadın kahraman yok. Kitabınızın kahramanı Butov, ama Butov'un yanı sıra dönemin sorunlarını sırtlayan kadın kahramanlar yok. Döneme ve sürece güçlü etkilerde bulunmuş kadın kahramanları göremiyoruz. Ben bunu bir eksiklik olarak görüyorum. Kapitalist sistemin bir handikabı olan kadın sorunu sol tarafından da ne yazık ki çözülebilmiş değil. Nişanlı kız ve çocuğunun peşinden giden ana olmak üzere kitabınızda iki tane olumlu, bir tane de olumsuz kadın karakter var. Ama bunlar kitabınızda hep ikincil konumdalar. Kitabınız gerçekçi bir roman. Evet yaşananları gerçekçi bir biçimde aktarmışsınız. Ama aynı zamanda duyurmak, işaret etmek bakımından da gelecekle ilgili bazı noktalara da dikkat çekmek gerekmez miydi? Söz konusu olan toplumsal bir değişimse, bunda kadının çok büyük bir rolü olacağına kuşku yok. Kadın bu rolü üstlenmezse bu değişimin kendisi de olmayacak. Kadının bu tarihsel rolünü simgelemesi, duyurması bakımından kitapta örneğin önemli bir rol üstlenmiş kadın karakter olması, romanı güçlendirirdi. Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?*

O. İYİLER: Ben romanı savunurum. Birinci bölümü hatırlıyor musun? 28 Şubat olaylarını yaratanlar kadınlardır. Bana haksızlık etme. Bunu hatırla. İlk sıkıyönetimler ilan edildiği dönemlerde, dağılan siyasi hareketlerden kadınlar evime gelerek, biz Kadınlar Günü'nü kutlamak istiyoruz, dediler. Kadınlar içinde TKP'liler, İGD'liler, Halkın Kurtuluşçuları ve daha birçok siyasetten insanlar vardı. Bana dokümanlar getirdiler. Ben 28 Şubat olaylarıyla işe başladım. Bolşevik Devrimi'nin temelinde kadınlar vardır. Onlar yürüdüler. Erkekler pıstılar biraz, ama sonra katıldılar. Bu gerçekler kitabın bir yerinde var.

Kadınlar olmadan devrim olmaz. Ama zannediyorum benim kitabımda Butov bile tam bir karakter değildir. Hepsi, dengeli insanlar halinde devrimin içinde giden büyük dalgalardır. Ama bu dalgaların en büyüğünün yolunu açanlar da kadınlar olmuştur, 28 Şubat'ta. Onlar yürüdüler.

D. YILMAZ: *Sizin söylediklerinize katılıyorum. Ekmek talebiyle kadınların yürümesi beni çok etkilemişti. Her şeye rağmen ve erkekleri kenara iterek yürümeleri çok etkileyiciydi. Ama ben bu gerçekleri göz ardı etmeden şu noktadan da bakıyorum. Bir kitap gelecek için öngörülerde bulunuyorsa, oradaki her karakter de bir modeldir aynı zamanda. O kitabı okuyacak kadın kendine bir model arar. Keşke o dönemde etkin olan, en önde olan kadınlar da kitabınızda olsaydı, daha yol açıcı olurdu.*

O. İYİLER: Romanın bir yerinde şöyle diyor Butov. "*Kitlelerin kahraman olduğu, kendilerinin kahraman olduğu roman nasıl yazılır?*" Kitlelerin kendilerinin kahraman olduğu yerde, sen tek tek fotoğraflar istiyorsun. O, o zaman yöntemi bulandırır. Öyle de yazılabilirdi. Kitlelerin kahraman olduğu bir yerde, hepsi eşdeğerde olmalıdır. Hatta 28 Şubat olaylarıyla devrimin önünü açan kadınlar, Lenin'in İsviçre'den "*Rüyamda görsem inanamazdım,*" ifadesiyle, hareketi başlatmaları yönünden bu kahramanlığın simgesidirler. Onların sevgisiyle devrimin yolu açıldı. Aşkıyla.

D.YILMAZ: *Bizim sıkıntımız da bu. Yani kadın bakımından hep genellemeler yapılır. Özne olmayan bir kadın tabii özneymiş gibi gösterilemez. Ama özne olanlar da varsa eğer insanlığın geleceği bakımından özne olmaya çağrılırlar...*

O. İYİLER: Ben genellemeyi kolaylık olsun diye yapmadım. Benim genellemem başka bir şey. Devrimin kendi büyük dalgası içinde önünde kadınların geldiği çok açık. Resmi tarihte bu gerçeklikten hemen hemen hiç bahsedilmez. Çünkü bu gerçekliğin farkında değillerdir. 28 Şubat olayında Pavlovski Alayı'nı aşağıya indirişleri, o kitlelerin kadınların erkekleri adeta kışkırtan öfke dolu sözleri... Üç gün boyunca tek başlarına gösteri yapıyorlar. Çar rejimine karşı. Ama bu resmi tarihte hemen hemen hiç yoktur. Bu gerçek, kadınsız bir roman olmadığının kanıtıdır.

S. ÇOLAK: *Şöyle bir soru sormak istiyorum. Biraz değindiniz ona ama, 21. Yüzyılın Raporu'nu okumadım. Orada cevabı olabilir. Varsa yanıt vermeyin lütfen, sonra ben onu uygun zamanda okuyacağım. Sorum şu. Aşırı kapitalist üretimden dolayı çıkan birtakım doğal sorunlar var. Bir tanesi küresel ısınma bunun. Şu an şöyle bir hesap var. Üretim hızı böyle devam ederse, yavaşlatamazsak bu yıkım geri dönüşsüz bir sürece girecek. Burada yaşam bitecek. Nazım, "ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz / ya dünyamıza inecek ölüm" diyordu. Acaba durdurabilecek miyiz? Sosyalizm bunu durdurabilir mi? Nasıl durdurur?*

O. İYİLER: Tüketim endüstrisinin tüketim çılgınlığını burjuvazinin elinden alabilirsek yıkım durur. Bunun için Yeni Dünya Gerçeği adlı kitapta çevreyle ilgili bir bölüm var. Yeni Dünya Gerçeği sanırım 1993'te yayımlandı. Orada bu bölümde örnekler de var. Ama durdurulması lazım. Yoksa dediğiniz doğrudur. Bu Kyoto Antlaşması'nı affedersiniz herif Bush denen insan yaratık, Neokonservatörler imzalamıyorlar. Niye? İşte fabrikadaki işçi şu olacak, sanayide birtakım kısıtlamalara gidecek de burjuvazinin bir kesimi yeteri kadar gelir sağlayamayacak kaygısıyla yapıyorlar. Bunu nasıl önlersiniz? Bu insanların elinden dünya yönetimini alarak. Başka hiçbir çıkar yolu yok. Böcü börtünün bile cinsleri azaldı. Balıkların, kuşların... Hep bunlar yüzünden. Bu arsız, kâr peşinde koşan ve dünyayı fiziğiyle, emeğiyle sömüren kitlenin elinden. Bunların sayısı 350 kişi aslında. Yeni Dünya Gerçeği'nde var.

İNSANCIL

Teşekkür ederiz.

O. İYİLER: Sağ olun. İhtiyacım vardı ilginize, yorumlarınıza. Çok teşekkür ediyorum.

AYAKLANDIRACAĞIZ BARIŞI

Uzattığın eli tutamadık
Barış elçisi
-Ürkek güvercin-
Koruyamadık seni
İnsana inanmayanların hışmından

Masum kanının
Kardeş kanının
Çıkmaz lekesi sokaklarımızda
Ne kadar sokmaya çalışsalar da
Bizi karanlık mağaralara
Ayaklandıracağız barışı
Kasvetli günlerin ötesine ulaşacak sesimiz

Dilek YILMAZ

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

1 Şubat Perşembe

Ben küçükken, lokomotifler kömürlüydü... Uzun yolculuklarda lokomotifin yorulduğunu sanır, üzülürdüm. Uzun yolculukların sonunda ille de görmek isterdim lokomotifi. Oysa bavulların indirilmesi, sonra bir taşıyıcı bulunması gerekliydi. Ama ben inatla görmek isterdim yorgun lokomotifi. Götürürlerdi sonunda. Bakardım lokomotife... Kömür karası yüzleriyle gülerdi makinistler... el sallardık birbirimize.

Sonra mı... büyüdüm, lokomotiflerin yorulmadığını öğrendim. Yine de tirenle yolculuğa çıkacaksam, gider lokomotife bakarım. Ama çoktandır tirenle yolculuğa çıkmadım. Kaç yıl oldu, unuttum, Denizli'ye gitmiştim tirenle.

Şimdi bu lokomotif nerden çıktı... Yeni kiraladığım evde doğalgaz ısıtanı var. Ev, belli bir sıcaklığa erişince, ısıtanın alevi azalıyor. Isı düştükte gürül gürül bir sesle alevleniyor ısıtan. İlk günlerde "N'oluyor" diye yerimden fırlıyordum. Şimdi alıştım.

Evdeki ısıtan çocukluğuma götürüyor beni. Uyurken ısıtanın alevli yanışını duyuyorum. Isıtanı lokomotife benzetiyorum. Esenlikli bir duygu dolaşıyor içimde. Bu duygu, başka bir duyguyu devindiriyor. Sovyetlerin devrim günlerini düşünüyorum. Devrim karşıtı Kolçak'ın ordusundan kaçmış, buraya sığınmışız sevdiğim kadınla.

Kimileyin gecenin ileri bir saatinde Şopen dinliyorum. O zaman dünyanın Şopen'in müziği kadar güzelleştiğini düşünüyorum. Sevdiğim kadın güzel dünya için şiirler yazıyor... Biliyorum, uykusunda düş görecek. Çiçekli bir kırda, uzaktaki karlı dağlara doğru yürüyoruz.

İkimizde gülümsüyoruz. Güzel bir dünyada yaşıyoruz da ondan.

Doğalgaz ısıtanlı bu evde birkaç saat düşlerin evreninde yaşıyorum.

Kimileyin İnsancıl Atölyesi'ni büyütüyorum. Aydınlanma savaşımı başlatıyoruz bütün dünyada.

Beytül Hikme'ye benzer bir yapı kuruyoruz. Işıklandırıyoruz insanlığı. Bütün alanlarda değişim değeri değil, kullanım değeri önemseniyor.

Şimdi şöyle denebilir, kazık kadar adamsın, böyle düşlerle mi avutuyorsun kendini. Ben, hiçbir dönemimde dört dörtlük akılcı olamadım. Olmak istedim, karakterim elvermedi buna. Düş kura kura yaşadım.

Biliyorum, eskilerin deyişiyle "ahım şahım" biri değilim, istesem de olamazdım. Belli bir okuru olan, söyleşilere çağrılan bir yazarım ben. Ama 18 yaşındayken böyle değildim. 18 yaşındayken bunun düşünü kurardım. Gerçekleşti bu düş.

Buna tamam da, insanlığı aydınlatmak n'oluyor. Düş bu, biliyorum. Şu da bilinsin. Ben düşlerin gerçekleşeceğine inanırım.

Sevdiğim kadın uyuyor şimdi. Kalktıkta şöyle diyecek, "*Bir düş gördüm. İkimiz çiçekli bir kırda yürüyoruz, karlı dağlara doğru. Karlı dağların ordan sevinçli sesler geliyor. Sana soruyorum. Az gülen bir insansın sen. Ama düşte hep gülümsüyorsun. Gözlerinde şimşekler çakıyor.* 'Dağın ardında güzel bir evren var. Sesler ordan geliyor. Şu karlı dağı aştık mı, tamam,' *diyorsun.*"

El ele yürüyoruz...

"Biliyordum" diyorum, "böyle bir düş gördüğünü"

Dört nala bir at koşuyor içimde.

2 Şubat Cuma

Yanılmışım.

Ben, düşüncesinden ötürü insan öldürmeyi aştık sanıyordum. Düşüncesinden ötürü hapse atılma da aşılır diyordum.

Yanılmışım.

Yine başa döndük. Nerdeyse Aristoteles'in dediğine inanacağım... zamanın döngüselliğine. Zaman gitti gitti, şimdi döndü, yine insan öldürmeye.

Düşüncesinden ötürü, çoktan insan öldürülmedi, hapse girmekte biter, derken, düşüncesinden ötürü insan öldürülüyor.

Eziyet bu...

Yüreğimi burkuyor bu eziyet. Günlerdir kurtulamadım. Yanılgının keskin usturası biçiverdi iç dünyamı. Parça parça etti alta düşürüverdi.

Bakma sen olagelenlere, biz değişmeyiz, bir gün, düşüncesinden ötürü insan öldürürüz diye düşünseydim, sarsılmazdım bu kadar, düşmezdim alta.

O çocuğu suçlamıyorum ben. O çocuğu öldürümcü yapan ortam, zihniyet sorumludur.

O zihniyet duruyormuş orda. Ben görmemişim. O zihniyetin dağıldığını sanmıştım. Demek dağılmamış. Duruyormuş orda. İçten içe kaynıyormuş, kabarıyormuş... Sonra taştı...

Çete varmış, olabilir. Çete yokmuş, olabilir. Masa başı kurgulara gerek yok. Düşüncesinden ötürü bir insan öldürüldü.

Bir zihniyet var ortada. Bencileyin düşünmüyor, öyleyse susturulmalı. Ya hapse takılmalı, ya öldürülmeli.

Bu zihniyete karşı aydınlanma savaşımı başlatılmalı.

6 Şubat Salı

Perihan Mağden yeniden *Radikal*'de yazmaya başladı. Duyarsız, takır tukur Türkçesi yüzünden okumuyorum Perihan Mağden'i.

Arka sayfasına bakmıyorum *Radikal*'in. Perihan Mağden'in yazıları arka sayfada.

7 Şubat Çarşamba

Bugün *Cumhuriyet*'te okudum. Prof. Dr. Abdurrahman Kılıç (İTÜ Makine Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi) bakın ne demiş, "*İstanbul, Avrupa'nın yangın tehlikesi ile en fazla iç içe olduğu metropolüdür. Kentte itfaiye araçlarının giremediği 1500 sokak bulunmaktadır. Bu dar ve dik sokaklara park eden araçları da eklediğimiz zaman itfaiye araçlarının geçişi imkansız hal alıyor. Bu da kentteki mevcut riski daha da artırmaktadır.*"

Benim yeni kiraladığım ev, bu 1500 sokaktan biri. Sokak, araçlar açısından çıkmaz sokak. Dahası sokağın başında "Bu sokağa girilmez" işareti var. Ama sokak irili ufaklı araçlarla dolu.

Olağan durumda hiçbir aracın o sokağa girmemesi gerek. Çünkü girilmez işareti var.

Bu, neyi gösteriyor. Bu durumun gösterdiği şu. Türkiye'nin sorunları çok derinde, bu sorunlar yasalarla çözülmez.

Türkiye'nin sorunlarının çözülmesi için insanımızın eğitilmesi zorunlu. Okulda eğitilmiyor insan, öğrenim görüyor.

Eğitim derken söylemek istediğim şu. Önce düşünme yöntemi. Düşünme nedir, nasıl düşünmeli. Bir, olguyu çözümleme, sonra bireşim.

İnsanın dört ana kalkışması, kılgısal, estetik, bilimsel, felsefi kalkışma.

Kişilik eğitimi. En zıt düşünceleri bile sabırla dinleme yetisi.

Aster, düşünme nedir, sorusunu şöyle yanıtlar. "*Düşünme, birleştirmek, parçalamak ve karşılaştırmaktır.*" (Ernst von Aster, *Bilgi Teorisi ve Mantık*, çev. Macit Gökberk, İstanbul Ünv. Ed. Fak. Y., İstanbul, 1972.) Aster'in sıraladığı düşünme öğeleri, kendiliğinden öğrenilmez.

Öğrenilmezse n'olur. Yanlış düşünürüz. Dün gece televizyonda Ahmet Hakan'ın yönettiği bir izlenceye baktım. Konu, milliyetçilik. Çok bakmadım. Çünkü Oral Çalışlar'la adını unuttuğum bir yardımcı doçent dışındakiler bunalttı beni. Şundan bunaldım. Konuşmacı bir söz söylüyor ilkin. Sonra sözdizimini değiştirerek yineliyor söylediklerini.

Başka ülkelerde de öyle mi, bilmiyorum. Türkiye'de "Ben milliyetçiyim," diye bağırmakla milliyetçi olunuyor. "Kanıma dokundu" diye bir "gavuru" öldürürsen daha çok milliyetçi oluyorsun.

Milliyetçiliğin en kısa tanımı, yurdunu sevmek, yurttaşları sevmek değil mi... O zaman konuşalım.

Bu yurdun denizini, ırmağını, gölünü kirletmek yurtseverlik mi. Kır gezisi için gidilen yerleri çöp deposuna çevirmek yurtseverlik mi.

Farelerin bile girmediği mahzenleri kiralık ev diye pazarlamak yurtseverlik mi. Zavallı halkı kredi kartlarıyla milyarlarca borca sokmak mı yoksa yurtseverlik.

Görüyorsunuz değil mi, çok sıradan söylediklerim...

Yurt sevgimiz, milliyetçiliğimiz Hidayet'in sevgisine benziyor. Hidayet kim derseniz, Sait Faik'in "Öyle Bir Hikaye" adlı öyküsünü okumalısınız.

Hidayet, sevgilisini öldürmüştür. Neden mi, kadını çok sevmiştir de ondan.

13 Şubat Salı

Cumhuriyet Strateji'de Yrd. Doç. Dr. Barış Doster'in yazısı. (12 Şubat 2007, sayı:137) ABD, Irak'ta savaşı özelleştirmiş. Şöyle diyor Doster, "*ABD son dönemlerde askeri hareket düzenlediği Afganistan ve Irak'ta özel firmalara ait askerleri de kullanıyor. Bir anlamda savaş ve işgal özelleştirilmiş durumda. Firmalar, aldıkları iş gereği, savaş, çatışma, sokak güvenliği, istihbarat gibi çok sayıda görevi yerine getirmeye çalışıyor.*"

Bu "sektörde" 40 şirket varmış ABD'de. Pazar boyutu 100 milyar doları aşıyormuş. Bu şirketlerde çalışanlar, şirkete bağlı savaşıyormuş. Şöyle diyor Doster, "*Orduya değil, şirkete bağlı savaşıyor, ordunun askeri olarak değil, şirketin işletme maliyetleri arasında bir kalem olarak görülüyorlar. Ölünce de yurt savunmasında yaşamını yitiren şehit düşen bir asker olarak değil, 'iş kazası' olarak kayıtlara geçiyorlar.*"

Kim fazla para verirse, bunlar onun adına savaşıyormuş. Hani bizde bir söz vardır, kimin arabasına binerse, onun türküsünü söyler, diye. Bunlar da öyle.

Şimdi duralım. ABD'li yöneticiler "Dünyada ABD'ye kızgınlık var. Neden bize kızılıyor, anlamıyoruz," diyorlar.

Bir ulus, evrensel kültüre insani katkısı oranında değer kazanır. ABD'nin bu yaptığı evrensel kültüre, insani katkı değil. İnsani kültüre acı bir vuruş bu.

İnsanı alçaltıyor ABD. Para için ölmek, para için öldürmek. Bunu bir iş konumuna getirmek.

İnsan öldürmek için kurulmuş şirketler... İnsanın kanını dondurucu bir durum bu.

Bu şirketler nasıl para kazanacak. Mal satarak değil. Dünyanın orasında burasında savaşlar çıkacak. Bu şirketler de ipsiz sapsızları oralara gönderecek, yıllık kazancını yükseltecek.

Bu şirketler mal satar gibi fatura çıkaracak, vergi verecek, gerekirse vergi denetimleri bu şirketleri, vergi kaçırmasın diye denetleyecek.

Bu şirketlerden birinin yöneticisiyle tanıştığımı düşünüyorum. Şöyle mi konuşacağız.

- Beyefendi ne iş yapıyorlar.
- Özel askerlik şirketinin yöneticisiyim.
- Nasıl bir iş bu.
- Bir yerde savaş varsa, oraya savaşçı göndeririz.
- Her isteyen sizin şirkete girebilir mi.
- Keskin nişancı olmalı, yakın dövüşü bilmeli, sabotaj, suikast, bombalama işlerinde usta olmalı.
- Peki işleriniz nasıl.
- Irak savaşına kadar durgundu, şimdi iyi. İran'da, Suriye'de savaş çıkarsa daha iyi olacak.
- Peki yanlış bir iş değil mi.
- Neresi yanlış, ticaret yapıyoruz biz. Vergimizi de son kuruşuna kadar ödüyoruz.

İnsan öldürtme şirketleri kurdurtan ABD nasıl olur da dünya halklarına sevimli görünür.

ABD'de tek bir aklı başında insan yok mu. Nasıl böyle bir işe göz yumulur, nasıl olur da böyle bir iş olağanlaştırılır.

Pek şaşmamak gerekir ABD'nin bu yaptığına. Emperyalizmin geleneğinde var kiralık askerlik. Lejyoner deniyor bunlara Latince'den geliyor bu sözcük. Askerler, ordu demek.

Batılı emperyalistler, özellikle Fransa, sömürgelerde kullandı kiralık askerleri. Bunlara asker dememek gerekir. Asker bir ülkü uğruna savaşır. Bunların ülküsü yok, öldürümcü. Hiçbir kural tanımazlar. Tutsak almak yok bunlarda.

Emperyalizmin bu geleneği bitti sanmıştım. Bitmemiş. Emperyalist ABD, bu geleneği canlandırıyor. Kiralık öldürümcü.

Yazıklanacak bir durum. İnsani geleneklere ağır bir vuruş. Bu, böyle gitmez ama. Nasıl, insanların kazığa oturtulmasını, direklere çakılmasını bugün kargışlıyorsak, kiralık öldürümcüler de kargışlanacak.

Yalnız onlar değil, böyle bir iş alanı açanlar da kargışlanacak.

16 Şubat Cuma

Sabahın serinliğinde gezinirken, kendime yazıklandım mı, tam bilemiyorum. Ama bir sızı düştü içime. Durup dururken değil. Türkiye'de yazı emekçiliğini düşündüm de ondan. Elde küçük bir çengelli iğne, taşı taşa çengellemek mi yazı emekçiliği. Pösteki saymak mı yoksa...

Masamda yeni gelen kitaplar. Ahmet Say, *Müzik Sözlüğü*, Ahmet Say *Müzik Tarihi*, Lukacs, *Aklın Yıkımı*, bir derleme, *Yaşamda ve Yargıda Devrimci Duruş, Halit Çelenk.*

Ahmet Say bakın ne diyor, "*Descartes'in yakın dostlarından din adamı Marin Mersenne, bilimle müzik arasındaki ilişkiyi matematik ifadeyle göstermek istiyordu.*" (s. 185)

"*Bilimsel özsu, müziğin köklerini besliyordu,*" diyor Ahmet Say *Müzik Tarihi* adlı eserinde.

Neler yazıyorum böyle. Söylemek istediğim şu. Milliyetçi bir küme var Türkiye'de. Kimi bir dernek kuruyor, silah, Kur'an, bayrak üstüne ant içiriyor, kimi her gün yazı yazıyor milliyetçi gazetelerde.

Kümelerin ortak tutumu öfke. Gitgide çoğalan bir öfke. Acaba diyorum, bilimsel özsu, müziğin köklerini nasıl etkilediğini araştırsalar, öfkeleri diner mi.

Milliyetçilerin yaptıklarına, yazılarına bakarken, yazı emekçiliğinin taşı taşa çengellemek olduğunu düşünüyorum.

1992 yılında şöyle yazmışım milliyetçilik için, "*Milliyetçilik daha sonra... özellikle yirminci yüzyılda, Bertnard Russel'in dediği gibi' dünyamız için en tehlikeli şey' oluyor. Çünkü dünyayı yöneten burjuvazinin insanı sömürme mekanizması, milliyetçilik kavramıyla örtülüyor. İnsan hakikaten Türkmüş... Yunanmış... Almanmış, Rusmuş gibi... bütün bu kimlikler hakikatmiş gibi savaşa sürükleniyor. // İnsanı yıkıma götüren bütün kimlikler parçalanmalı. İnsan, bütünüyle, tam anlamıyla insani kimliğini elde etmeli. İnsani çağ başlamalı.*"

Bunları 1992 yılında yazıyorum. Kaç yıl geçmiş aradan, 15 yıl. Bugün de böyle düşünüyorum, bunları yazıyorum. Oysa bugün bu aşılmış olmalıydı, daha ileri yazmalıydım. Sözgelimi, okula giden çocuklara sütün yanında yumurta da verilmesini söylemeliydim.

Şimdi n'apıyoruz. Türkiye'nin bütün sorunlarını çözecekmiş gibi dört kuşak ötesinden Türk milliyetçisi arıyoruz.

Kimileyin şöyle düşünüyorum. Dört kuşak ötesinden Türk aramalar, öfkeli yazılar, "Ermeniyi öldürdüm" çığlıkları, insanı bu ulustan soğutmak amacını güdüyor.

Sözgelimi ben, bu yurt için, bu yurdun insanı için benim katılmadığım çözümler öneren bir kültür emekçisiyle önünde sonunda anlaşırım. Bir ortak nokta bulurum. Ama soyunda dört kuşak Türk arayanla ortak noktam olamaz.

Milliyetçilik diye ırkçılık yapanla ortak sofrada oturamam. Yumruğunu masaya vura vura yazı yazanla nasıl anlaşabilirim.

Umutsuz muyum. Hayır. Umutsuz değilim.

Kırgınım insana.

Aristoteles, özgür insanı şöyle tanımlar, "*Nasıl ki bir başkasının amacı için değil, kendi amacı için var olan insana özgür insan diyorsak...*" (Aristoteles, *Metafizik*, çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996, 982 b-25)

Bunu çağımıza uyarlarsak, insan, düşünmeden, taşınmadan konuşmamalı. Önce insani kültürün birikimini elde etmeli.

Tarih boyunca insanın başarılarını özümsemeli. İnsanın başarılarına yeni başarılar katmak için uğraş vermeli.

Bunu yapmayıp, günün gün eden insana kırgınım. Bunu yapmayıp beş on kavramı geçmeyen kavramlarla tatsız retorikler yapana kırgınım.

Acımalı kırgınlık bu. Hiçbir gün düşünsel haz almadan yaşıyorlar. Bakın ne diyor Halit Çelenk, "*Ben, bir savunmanım. Güzel insanları savundum. Halkını seven, onların* 'Bir orman gibi kardeşçesine' *yaşaması için gencecik yaşamlarını veren insanları... ben bu güzel insanları savunarak, onlarla beraber, insan sevgisini, barış dolu, özgür ve mutlu bir dünyayı savundum. Bu güzel insanları seviyorum. Bir yaşam bu sevgiyle geçti.*" (*Yaşamda ve Yargıda Devrimci Duruş, Halit Çelenk*, Hazırlayanlar Rona Aybay, Ümit Altaş, Çınar Yayınları, İstanbul, 2007.)

Kitapta Halit Çelenk'le yapılmış söyleşi, Halit Çelenk'in şu sözleriyle bitiyor. "*Elbet faşizm değil, insanlık galabe çalacak, yenecek diye düşünüyorum. İnsanlık başarılı olacak sonunda.*"

21 Şubat Perşembe

Geçen gün bir hanım geldi. Ev sahibinin yeğeni, iş arıyor, yardımcı olabilir miyim. Sordum. Yabancı dil, yok. Bilgisayar, yok. Bunun üstüne "İş bulamazsın," dedim.

Yabancı dil... bilgisayar, bunlar bilgi türü değil, iş bulma araçları. Araba kullanma ehliyeti de aranıyor çoğu zaman.

Peki ama, benim iş bulma olanağım var mı. Yok, hiç yok. Beni önemli biri sanıp, iş bulmasına yardım isteyenler oluyor yine de.

Yabancı dil, bilgisayar, oto ehliyeti diye sıralarken, içim dışıma karışıyor, üzülüyorum. İş bulma umudunun kırılışını görüyorum.

İş bulma ne, yetilerini geliştirme değil. Yöntemli bir zorlamayla, insanın bütün yetilerini köreltmek iş bulma.

Bunu söyleşem, "Bütün yetilerin körelecek," desem, "Ya, öyle mi, öyleyse, çalışmam, kalsın iş," demez, diyemez.

Gönül kırıcı bu noktayı, kendine "işveren" diyenler hiç düşünüyor mu acaba.

Sabahları gezinirken işe gidenleri görürüm. Ordan burdan gelip iş taşıtlarına binerler. Daha önce taşıtlara binenlerin çoğu uykuludur.

Sabah koştur koştur işe, akşam koştur koştur eve... Yemek... televizyondaki bir dizi... Uykudan kapanan göz kapakları...

Aydınlanın arkadaşlar, özerk, özgür insan olun önerisi, fırından yeni çıkmış muhallebi etkisi yapmaz mı onlarda.

Kendilerine "işveren" diyenlerin kazancı, cehaletin rantı oluyor. Halk cahilleştikçe, rant çoğalıyor.

Bu arada kimi sorunları üflemek gerekiyor, böylece alevlensin o sorunlar. Gece gündüz o sorunlar konuşulsun.

Kerkük sorunu, Rumlar Akdeniz'de petrol arama kararı vermiş. İsrail, kutsal yerlerin altını oyuyor.

Türklüğe kimse hakaret edemez.

Nisan ayı yaklaşıyor, hadi ABD'ye gidelim. Soykırım tasarısını durduralım.

Bu yalnız bizde mi... Ermenistan yöneticisi Paris'e gitmiş. "Bu Türkler bizi yine keser," demiş. Ermeni ulusu ayakta.

ABD halkı da Bush'un ağzına bakıyor, Irak'ta demokrasi ne zaman kurulacak diye.

Bakın arkadaşlar, bu oyunlara kanmayın. Aydınlanın. Dur şimdi Kerkük, Kıbrıs...

Muhallebi, fırından taze çıktı, yer misin arkadaş.

26 Şubat Pazartesi

Tahrik var efendim.

Bugünlerde en çok kullanılan söz bu. Halkımız çabucak "tahrik" oluyor. Halkımızı "tahrik" etmemek için dikkatli yaşamalı.

Sözgelimi, kadın, etek giymiş. Oturdu mu, dizleri görünüyor. Erkek çabucak "tahrik" oluyor.

Pantolon giysin denemez, çünkü pantolon da "tahrik" ediyor.

Bir kadın, okumuş, çeşitli aşamalardan geçmiş, yargıç olmuş. Sanığın birini salıvermemiş. Bunun üstüne sanığın kardeşi, "tahrik" olmuş, yargıca saldırmış. Gözaltına alınırken "düşüncelerini" dillendirmiş.

Neymiş o "düşünceler..." Kadın evde oturmalıymış, çocuk yapmalıymış, kocasına bakmalıymış.

Yazarların da dikkat etmesi gerekiyor. Okurlar, dernekler "tahrik" olmak için bekliyor.

En çok, en çabuk milliyetçiler "tahrik" oluyor bugünlerde.

Geçenlerde Urfa'da kimileri "tahrik" oldu. *Yaralı Yürek* adlı bir film çevriliyormuş Urfa'da. Gerdek gecesi "bakire" çıkmadığı için ölüm kararı verilen bir kadını anlatıyormuş dizi film.

Urfa'da çekiliyormuş *Yaralı Yürek*. Kimi Urfalıları "tahrik" etmiş bu dizi. Basmışlar dizinin çevrildiği yeri, önüne geleni sopalamışlar.

Bugün *Radikal*'de okudum. 40-50 kişiymiş "tahrik" olanlar. Adliyeye götürülen sanıklardan biri, "Ne mutlu Türküm diyene," diye bağırmış.

Nur Süer'le Çağan Irmak'ın söylediklerine göre Urfa Belediye Başkanı, Ticaret Odası Başkanı, gazeteci Kemal Kapaklı, CHP il yönetimi de bu diziden "tahrik" olmuş.

Kadının eteğine "tahrik" ol, yazıya "tahrik" ol, diziye "tahrik" ol. Peki bu "tahrik" olmaların sonu, nereye varacak bakalım.

27 Şubat Salı

1950'lili yıllarda liselerin edebiyat dersinde Nihat Sami Banarlı'nın kitabı okutulurdu. Lisedeyken bile Nihat Sami Banarlı'nın kitabını beğenmemiştim. Bir gün ders dışı edebiyat öğretmenine "*Nihat Sami Banarlı'nın kitabı çok kötü. Başka bir kitap okuyalım,*" dedim. Edebiyat öğretmeni, beni bir süre süzdükten sonra, "*Bu kitabı okutmak zorundayız,*" dedi.

Keyfi kararlar ta çocukluğumdan beri canımı sıkmıştır... Edebiyat öğretmeni "zorundayız" dedikte, "*Ben Nihat Sami Banarlı'nın kötü kitabını okumayacağım. İsterseniz sıfır verin,*" dedim.

Bu konuşmadan bir süre sonra, bir öğretmen ders arası, boş sınıfa soktu beni, "*Bu paketi al. Okulda açma, kitabı da okula getirme. Bu kitapla ilgili hiç kimseye hiçbir şey söyleme. Edebiyata burdan çalış,*" dedi.

Evde paketi açtım. Abdurrahman Nisari'nin edebiyat kitabıydı bu.

Nihat Sami Banarlı'nın kitabı, insanı edebiyattan soğutan bir kitaptı. Ne zaman Banarlı'nın kitabını elime alsam boğuluyordum.

Abdurrahman Nisari'nin edebiyat kitabını sevmiştim. Güzel, yalın bir kitaptı. Edebiyatı sevdiriyordu.

Edebiyat öğretmeniyle bu konu aramızda konuşulmadı daha sonra. Sözlüde, yazılıda, soruları Abdurrahman Nisari'den öğrendiklerimle yanıtlıyordum. En yüksek numarayı da bana veriyordu öğretmen.

Okulun kapanacağı gün, "*Senin bir gün yazar olacağına inanıyorum,*" dedi. "*Kafanı hep temiz tut, şimdi olduğu gibi.*"

Ne yazık, ben, bu öğretmende bir yıl okuyabildim. Haylaz bir öğrenci olduğum için sık sık okul değiştirdim. Ama Abdurrahman Nisari'yi hep yanımda taşıdım.

Yıllar sonra Abdurrahman Nisari'nin Cevdet Kudret olduğunu öğrendim.

Şimdi önümde, *Edebiyat Ağır İşçisi Cevdet Kudret* adlı eser duruyor. (Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.)

Eseri Adnan Özyalçıner hazırlamış.

Bakın Adnan Özyalçıner ne diyor, "*1950 sonrasında dilde, düşünüşte geriye dönüşün yaşandığı, düşünce ve anlatım özgürlüklerinin kısıtlama altına alınmaya başlandığı yasaklı günlerde dünya görüşünden, ilerici eğitim anlayışından ödün vermeden lise öğrencileri için Abdurrahman Nisari takma adıyla hazırladığı edebiyat kitaplarıyla yardımcı ders kitaplarında Türk ve Batı edebiyatının en seçkin örnekleriyle gerici karanlığın aydınlığı, geleceğin umudu oldu. Dilimizin tadını duyuran, edebiyat, sanat beğenimizi yücelten o kitaplarla, benim de içinde olduğum 1950 kuşağı diye anılan bir edebiyat kuşağı yetişti. Bütün baskılara karşılık yeni yetişen kuşakların bilinçlenerek özgürleşmelerini sağladı.*"

Adnan Özyalçıner'in saptaması son derece doğru. Bilincim kirlenmeden bugüne kadar gelmemin nedenlerinden biri de daha lise yıllarında Abdurrahman Nisari'nin edebiyat kitabıdır.

Bir kuşağı etkiledi Cevdet Kudret. Onları gericilerin elinden aldı. Onların özgürleşmesini sağladı. Böylesi bir kişiliği tanımak için önemli bir eser Adnan Özyalçıner'in hazırladığı *Edebiyatın Ağır İşçisi Cevdet Kudret*.

ŞAİRİN DÜNYASI

Şairliğe akan kaynak
Yalçın Küçük Hocam'a
17 Şubat 2007

Bebelerin saflığı kaynaşmış değerlerimize
Halkımıza dilimize bağlılıkta sevdik
bütün halkları

İktidar dünyası
Doğanın
Dostluğun
Aşkın
Celladı oldu

İçimiz içimize yüzleşmeli

Yaşam körleşmeye dönüşmeden
Doğa yarası
Dost yarası
Aşk yarası
Ömrümüz

Ellerimizin dünyası
İçin için yanarak kaynaşıp.
Yücelmeli renk cümbüşünden
Yaşanılası güzel ömür olmalı dünyamız

Bebelerin saflığı kaynaşmış değerlerimize
Halkımıza dilimize bağlılıkta sevdik
bütün halkları

Mustafa GÖKSOY

SIKINTI

İyidir
İnsanın canının sıkılması

Doğrusu
Bütün umudum
İnsanın canının sıkılıyor olmasında

Yoksa
İnsan
Kalkıp gider miydi
Salondaki yeşil kanepeden
Pencerenin yanına
Dünya'dan Mars'a
Öğrenebilir miydi
Ay
Yıldızlardan büyük
Neden

Hiç acımadan
Sövlendi gerçek
İnsan
Kaldırabilir
Ölümü bilen
Tek canlı oluşunu

Neden
Özel olmak istiyorsun
Kendini bırak
Kuzeydoğu'dan
Kopan fırtına
Seni
Güneybatı'ya
Savurabilir
Korkma
Canın kum olduğunu bilmek
Sana direnç versin

Bütün
Umudum
Sendeki can sıkıntısı

Çiğdem İSTANBULLU

İNSANCIL OYUN ATÖLYESİ

Soldan Sağa: Elif Yılmaz, Zeynep Arslan, Suna Can, Elif Şirin, Fehim Yurdal, Neşe Baştürk, Bülent Ergül, Aysun Kelleci, Ayten Yılmaz, Serap Öztürk, Mustafa Tabak, Meryem Oruç, Deniz Saraç, Tekin Ağacık, Canan Cihan